

वैदकनो सारसंग्रह.

सर्वे सौभीला स्नेहशीले उपयोगी

यथा शार.

पुस्तकसेवक नगलवन दलपतग मे

छपावी प्रसिद्ध कृत्यो.

आमृति ३ ७

अमदावाद

भाभाती हंसी भांगे अ० पुतापंडा पाटीग अने

अनरेव ओज्जनीसी कंपनी मिलांगे इना प्रेसभा

रागुछेइलाल गंगारांछ छाप्यो.

सने १८८१—संवत् १८३७.

१५२३

વૈદકનો સારસંગ્રહ.

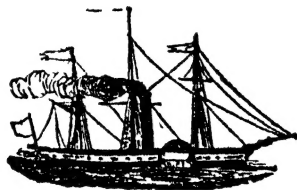
સર્વે સોખીલા સ્વદેશીને ઉપયોગી

થવા સાર.

પુસ્તકસેલર જગજીવન દલપતરામે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો.

આવૃત્તિ ૩ છ.

અમદાવાદ

મામાની હવેલી મધ્યે અં યુનાઇટેડ પ્રીટીંગ અને
જનરલ એજનસી કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યો.

સને ૧૮૮૧! — સંવત ૧૯૩૭.

પ્રસ્તાવના.

—:૦:—

આ ચોપડીનો બનાવનાર “તીર્થશાળી” એવે નામે નામાંકિત વખણાએલો વધદ થઈ ગયો. તેણે ઉરડુ (મુસલમાની શાસ્ત્ર) નું સાફ સ્તાન મેળવીને ધણા વર્ષ પ્રાચિનકાળે વૈદુ કમી પોતાની અજમાએસ ઉપરથી સરવે લોકોના હિતને માટે આ ગ્રંથ બનાવ્યો છે તેથી આ ગ્રંથ આપણા દેશીબાઈએને ધણો ઉપયોગી છે. તેનું કારણ કે ભા. ષા સાદી અને સરલ છે, તેથી સરવેના સમજ્યામાં તરત આવશે. માટે આ ગ્રંથ સંગ્રહ કરી પાસે રાખવો ને હમેશાં વાંચો દ્રઢ કરવો. કે વખતે દેશ વિદેશ અકસ્માત જવું પડે ને તબિયતમાં બિગાડ થાય તો પોતાના જાણેલા ને અજમાવેલા ઉપાય કરતાં કશી વાતનો દિલમાં અંદેશા રહે નહિ.

આ ચોપડીમાં લખેલાં ચોપડો આપણા દેશી ગાંધીયોની ટુકા-નેથી મળશે માટે જે જોઈએ તે ચોપડ લાવી તેને લખ્યા પ્રમાણે તૈયાર કરી વાપરવું. પણ અજાણ્યા લે ભાગ્ય વૈદ્યનું તથા તેવાજ ગાં-ધીનું ઓસડ કરતાં વિચાર રાખવો. કેમકે દરદીને ઓસડ આપવું તે વધારે ખાત્રીથી અજમાસ કર્યા વગર આપે તો તેમાંથી અવયુલ થાય. તે સાફ આ ચોપડીના ઉપાયો બન્યા પ્રમાણે કરવા.

અનુક્રમણિકા.

—:૦:—

	પાનું.
વૈદક વિષે કવિતા.	૧
માણસના ચારે વિકારની આખત ૧	
માણસના પદનની ત. નાડીની	
પરિક્ષા.	૩
માણસની નીત અને પેશાબ	
જ્નેવાથી બિમારીની પીછાત. ૬	
નીત અને પેશાબમાં તેલનો	
છાંટો નાખવાથી પરિક્ષા.	૮
ઝાડાની પરિક્ષા.	૮
જીભ ઉપરથી બિમારીની પરિક્ષા. ૯	
આંખની પરિક્ષા.	૯
ચેહેરાની પરિક્ષા.	૯
ખાલવાની પરિક્ષા.	૯
કાળો મજમ સિંદુરિયો	
બનાવવાની રીત.	૧૦
છીંકણી હેઠે દરદી માણસને	
દરદ ઉપર મુંઝાડવાની તેનો	
વિચાર.	૧૧
કાનના દરદનો ઉપાય.	૧૧
કુંડમાળા એટલે ગળામાં ગાંઠો	
થાય છે તેનો ઉપાય.	૧૨
કોડ ત. ગળતકોડનો ઉપાય.	૧૨
અંધ અને દમનો ઉપાય.	૧૩
મોડાપર ખીજ થાય છે તેનો ઉ. ૧૪	
અસનો ઉપાય.	૧૪
આંખનું તેજ હમેશાં રહેવા	
માટે આપરિયાનું સત્વક-	
હાડવાની રીત.	૧૬
મરડાનો ઉપાય.	૧૬
લોહી ત. આમવાયુના મરડાનો	
ઉપાય.	૧૭
ભુખનો ઉપાય.	૧૯
તાવનો ઉપાય.	૨૦

	પાનું.
શરીર ઉપર ઓપડવાને ત. કાન-	
માં મુકવાને યુગ્માનુ તેલ	
કાડવાની રીત.	૨૧
અસકા સુગ તથા લોહિ વિકારના	
સોજા ઉપર ઓપડવાને	
કપુરનું તેજ કાઢવાની રીત. ૨૨	
રગત પિતનો ઉપાય.	૨૨
મોતીચી તથા આંખના બીજા	
રોગોનો ઉપાય.	૨૨
ધાતુપુષ્ટિ મરદીનો ઉપાય.	૨૩
પેશાબ બંધ થાય છે તેનો ઉ. ૨૩	
દાંત મોડું ગળું તથા જીભનો	
ઉપાય.	૨૪
મોડું પાકે છે તેનો ઉપાય.	૨૪
મો ઉપર ખીજ કે છાંછ કરોલીયા	
થાય છે તેનો ઉપાય.	૨૫
કમળો તથા પાંડુ રોગનો ઉપાય. ૨૬	
વા ગોળાનો ઉપાય.	૨૬
આદાશીયો અથવા આદોશી-	
નો ઉપાય.	૨૬
ઉઘરમ અથવા ખાંસીનો ઉ. ૨૭	
ગરમીની નિશાન.	૩૦
વાની નિશાન.	૩૦
રસવિકારની નિશાન.	૩૦
લોહિની નિશાન.	૩૦
રોગ ઓળખવા ત. તેના ઉ. ૩૧	
સ્વાદના ગુણ.	૩૧
યુમડાનો ઉપાય.	૩૧
સાત ભાતનાં દરદ, તાવ,	
પરમિયા, તથા પેશાબ	
ગળતો હોય એ વગેરે	
ના કાયદા વાસ્તે ગળો	
નું સત્વ કહાડવાની રીત. ૩૨	

પાનું.

આંખોધનો ઉપાય	૩૨
પાણીમાં કુખેલા માણસનો ઉ.	૩૪
અરોળ તથા અભિતરીનો ઉ.	૩૫
ચુંક, સુળવાયુ, ત. મોરછીનોઉ.	૩૫
ધનુર (ધનકવા)નો ઉપાય...	૩૬
નાસુર નરકોરી તથા નાક	
અંધાન જાય છે તેનો ઉ.	૩૬
સલેકમનો ઉપાય	૩૭
જૂ ત. ખોડાનો ઉપાય	૩૭
વાળની મજબુતીનો ઉપાય..	૩૭
ચાલવાની હકિકત વિશે...	૩૮
જલંદરનો ઉપાય	૩૮
શીતળા(બળીયાકાકા)નોઉ...	૩૯
ઉભગરો ને ઝંઘનો ઉપાય...	૪૦
જૂલાબ (રેચ)નો ઉપાય...	૪૧
ચાંદી (ટાંકીનો) ઉપાય	૪૨
પરમીયાનો ઉપાય	૪૩
ધંદ્રીના જન્મમનો ઉપાય...	૪૪
વીંછીના ઝેરનો ઉપાય	૪૪
ધંતુરાના ઝેરનો ઉપાય	૪૫
વાળ કાળા કરવાનો ઉપાય...	૪૫
અફીણના ઝેરનો ઉપાય	૪૫
આમળનો ઉપાય	૪૬
હરપનો ઉપાય	૪૬
અંતરગળનો ઉપાય	૪૮
વાળ ઓછા કરવાનો ઉપાય .	૫૦
દાદરનો ઉપાય	૫૦
વાળનો ઉપાય	૫૨
હડકાયના કુતરાના ઝેરનો ઊ.	૫૪
લાંબા ઉમર શરીરે રુખ	૫૫
પેટના કરમીઆનો ઉપાય ..	૫૭
પારો સાંધવાનો ઉપાય	૫૮
વછનાગ સાંધવાનો ઉપાય ..	૫૮
ત્રાંચાના ઝેરનો ઉપાય	૫૯
હરેક જલતા વાના રોગ	
ઉપર મસળવાને તેજ કહા-	
ડવાનો રીત	૬૦

પાનું.

શરીરે મસા થાય છે તેનો ઉ.	૬૧
પગ અને શરીર ફોટે છે	
તેનો ઉપાય	૬૧
અડગળીનો ઉપાય	૬૨
સંગરણીનો ઉપાય	૬૧
પેશાબ ઘણો થતો હોય તેનો ઉ.	૬૨
ઝીણી વરસુડીનો ઉપાય . .	૬૩
મખારખીનો ઉપાય...	૬૩
સંધી વાનો ઉપાય...	૬૪
રીંગણ વાયુનો ઉપાય	૬૫
દવાલીનો ઉપાય	૬૫
પેટમાં કુખે તેનો ઉપાય...	૬૫
સનેપાતનો ઉપાય	૬૬
સોળે ઉતારવાનો ઉપાય. . . .	૬૭
પાદાનો ઉપાય...	૬૭
બગાસાનો ઉપાય...	૬૯
ઓડકારનો ઉપાય...	૭૦
બદનો ઉપાય...	૭૦
એક અંગ્રેજી વૈદ...	૭૨
વિસફોટક તથા મસાટાંકીનો ઉ.	૭૩
અજીરણ (બહજમી)નો ઉ.	૭૪
પાચન શક્તિનું ચુરણ	૭૫
શિયાળામાં ખાવાનો સા-	
લમપાક ખતાવવાની રીત...	૭૫
મક્કમ ખતાવવાની રીત...	૭૭
પક્ષધાન(જખવા) અથવા	
અરધાંગ વાયુનો ઉપાય	૭૮
ગફલત(ફરમી શી)નો ઉ. . . .	૭૯
દોઝવાનો ઉપાય	—૮૦
ઝંઘમાં પેશાબ થાય તેનો ઉ...	૮૧
પેશાબમાં તનખ તથા જલ	
વાનો ઉ.	૮૧
સાપના ઝેરનો ઉપાય...	૮૨
લુપ્પરજ(ખુજબીનો) ઉપાય .	૮૪
પથરીનો ઉપાય	૮૫
નાહાના બાળકની સંભાળ ..	૮૫
લોહુ અથવા ફરાશી મારવાનો	

અનુક્રમણિકા

પાનું.	પાનું.
ઉપાય..... ૮૬	નો ઉપાય..... ૮૮
ત્રાંશ્રુતયાસોનું મારવાનો ઉ. ૮૭	કમળમાં સોજાનો ઉપાય.. ૮૮
સ્ત્રીને અધુરે મહીને બચું	ગોખરૂ પાક ૮૮
પડતું હોય તેનો ઉપાય.. ૮૮	આસડતું તોલ . . . ૮૯
સ્ત્રીને સેહેવત ઘણી હોય તે	ગ્રંથ સમાપ્ત..... ૮૯

વૈદકનો સારસંગ્રહ.

શ્રીગણેશાયનમઃ

શ્રી શારદાયેનમઃ॥ શ્રીગુરુભ્યોનમઃ॥ શ્રીગોપિજનવલ્લભાયનમઃ

શ્રીધનવંતરાયનમઃ॥ અથ વૈદકસાર લક્ષ્યોછે ॥

દોહરા.

સાચું હોય શરીરતો, સધળી વાતે સુખ;	
નહિતો નાણું બહુ છતાં, દિન દિન પ્રત્યે દુઃખ.	૧
ભણતાં ભણતાં બહુ ભણ્યો, વિદ્યા અન્ય અનેક;	
શરીર સાચવણી તણો, અક્ષર ન ભણ્યો એક.	૨
તે તો ભણતર તુચ્છ છે, વળી બુદ્ધિ પણ વ્યર્થ;	
શરીર સાચવણી વિના, સરે ન સધળો અર્થ.	૩
માટે વૈદક વાંચજો, પૂરણ રાખી પ્રીત;	
જેથી કાંઈ પણ જાણુશો, રોગ મટ્યાની રીત.	૪
વૈદકથી આયુષ વધે, સુખમાં રહે સદાય;	
માટે વિદ્યા વૈદ્યની, જરૂર જેવી જણાય.	૫
જો ધનછે ઘરમાં ઘણું, હોય શરીરમાં યુગ;	
તો તેના મનમાં ગણે, ધન સધળું તે યુગ.	૬
જેની ધણી જરૂરછે, શોધો તેવો સાર;	
રૂક આ પુસ્તક રચ્યું, સહુ સુખ દેનાર.	૭
મિતા અહારજ રાખજો, દીવસને વળી નોશ;	
વિવેકી એમ વર્તેશો, યાશે લાભ અતિશ.	૮

માણસના ચારે વિકારની આખત.

ભણવું જે ઇનસાન તથા હેવાનની કાયાનું અંધારણ ચારે તત્વ
અને આતસ, પવન, પાણી, તથા આપયી છે; તેથી કરીને ઇન-
સાનના બદનમાં ગરમી, તથા શરદી, તથા તરીખોસકી હોયછે, જેને
એ ચારેનું જોર અરાખર અને સમઘાત હોય, તેના બદનને તનફુર-
સ્તી તથા શરીરની શાંતી હોય. કદાપી તે ચારેમાંથી એકનું જોર કમો
બેશ થાય ત્યારે ઇનસાનનની તબીબત નાફુરત થાય.

જો કે ગરમીના જોરથી હરેક બીમારી પેદા થઈ હોય તો તેની

નીશાની એ ને, પાણીની તરસ ઘણી લાગે અને અંગ ઉપર અગન બળે, અંગ પીણું અથવા લાલ થાય અને હરેક થંડક કર્યાથી જીવને શહત થાય. કદાપી તે ગરમી લોહીના વધારાથી હોયતો તેની નીશાની એ ને, માથું ભારે હોય, અંગમાં આળસ આવ્યા કરે, માથું ફર્યા કરે, મોહોડાનો સ્વાદ મીઠો હોય, અંગ ઉપર લાલી હોય, જીભ લાલ હોય, ગુમડાં તથા કોશ્ઠીઓ થાય, પારામાંથી તથા નાકમાંથી લોહી નીકળે, અંગમાં સુસ્તી હોય અને સાંધામાં ડુબે. કદાપી તે ગરમી પિત્તના વધારાથી હોય તો તેની નીશાની એ ને, બદન તથા જીભ તથા આંખના ડોળાનો રંગ પીળો હોય અને મોહોડાનો સ્વાદ કડવો હોય, અને જીભ સુકાય, તથા જડી અને ખડખડી થાય, અને નાક સુકાય, અને તરસ ઘણી લાગે, ભુખ બેસી જાય, ને ખાવાનું ભાવે નહીં બેશુદ્ધિ તથા ધુમરી તથા કંપારો થાય.

શરદીના જિરથી હરેક દરદ પેદા થયું હોય તો, તેની નીશાની એ છે ને, તે માણસને પાણીની તરસ તથા અંગમાં જ્વન હોય નહીં અને અંગનો રંગ સફેદી અથવા કાલાટપર હોય, કદાપી તે શરદી બગમીના વધારાથી હોય તો અંગ સફેદ થાય. અંગમાં સુસ્તી હોય, અંગ થંડુ હોય, ખાણું હજમ નહીં થાય ખાટા ઘોટકાર આવે, ઊંઘ ઘણી આવે, મગજ ભારે રહે, મોહોડામાંથી લવ્ય અને હાજ ગરે, નાકમાંથી પાતળું અને થંડું લીંટ આવે, કદાપી તે શરદી સોઢાના વધારાથી હોય તો અંગ ડુબળું થાય, અને કાલાટ ભારે લોહીનો રંગ કાલાટ ઉપર હોય, ને ઘાણું થાય, ફીકર તથા અંદેશ પેદા થાય ને જીડી ભુખ લાગે.

કદાપી તરીના જિરથી હરેક આજ્ઞર પેદા થયો હોય તો તેની નિશાની એ છે ને, બદનમાં સુસ્તિ ઘણી હોય, ને નિચે ખોસકીની ખાખત કહેવામાં આવે છે તેનું ઉલટું હોય, કદાપી તરી ગરમીના વધારાથી હોય અથવા એકલી ગરમીથી હોય અથવા લોહીના વધારાથી હોય, તો તેની નિશાની ગરમીમાં કહી છે તેથી સમજવી. કદાપી તે તરી એકલા શરદીના વધારાથી હોય, અથવા બગલમ સાથે હોય તો તેની નિશાનીઓ શરદીમાં કહી છે તેથી સમજવી.

કદાપી ખોસકીના જિરથી હરેક આજ્ઞર પેદા થયો હોય તો તેની નિશાની એ ને, મોહોડું સુકાય, અંગ ડુબળું થાય, આમડી કઠણ થાય, મોહોડાનો શકો ફરી જાય, કદાપી તે ખોસકી પિત્તના વધારાથી હોય

તો ઉપર ગરમ પિત્તના વધારાની નિશાનીઓ કહીએ તેથી સમજવું. કદાપી તે ખોસકી સોદાના વધારાથી હાય તો તેની નિશાનીઓ ઉપર શરદીની ખાખતમાં કહીએ તેથી સમજવી.

હવે માલમ કરવું કે માણસના અંગમાં ચાર વિકારછે, તેમાં એક તો લોહી વિકાર, બીજુ બલગમ એટલે જે રસવિકાર અને ત્રીજુ પિત્તવિકાર, અને ચોથું સોદાવિકાર, પણ વધાર્યા મેળે હિંદુના વૈદો સોદાના વિકારમાં ગણતા નથી કેમકે ત્રણ વિકારમાંથી એક વિકારના બીગાડવાથી સોદા થાય છે તેમ વળી હિંદુ લોકોના પંડિતો વાયુવિકાર પણ ગણે છે અને ઘણું ખરું અંગ રોગનું નિપજ્યું એ ચારે વિકારોમાંથી એકની વધઘટ થવાથી થાય છે. બીજાં સુધી એ ચારે સમતોલ હોય ત્યાં સુધી આજીર પેદા થતો નથી. વળી બાણવું કે લોહી જે છે તેની આશીયત ગરમ તથા તરછે. પિત્ત જે છે તે ગરમ તથા ખાશક છે. અને બલગમ જે છે તે શરદ તથા તરછે અને સોદા શરદ તથા ખોશક છે. હવે ધનસાનના બદનમાં પવન જે છે તે એક બાક છે કે તે ઉપર કહેલા વિકારોમાંથી પેદા થાય છે પણ તે અગત્ય કરીને તો બલગમ તથા સોદામાંથી નીપજે છે, પણ તે કાંઈ માણસના હરેક વિકારને દાખલ કરતો નથી.

માણસના બદનની તથા નાડીની પરીક્ષા.

બાણવું કે માણસના બદનની અંદર સાત ચીજ ધણી બોજરગ અને મોટી કહેવાય છે અને આદમીની જે નગદી તે સાતે સલામત રહ્યાથી હોય છે. કદાપી તેમાંથી એકે એકી થાય તો આદમી હરગીજી જીવે નહીં અંગની ઉપરની ચીજો જેવી કે આંખ, નાક, કાન, જીભ ઇન્દ્રિય, હાથ પગ અને એવી એવી બીજી ચીજો એકી થાય તો અલખત તે આદમી જીવે. પણ તે બીજરની સાતમાંથી એક પણ એકી થાય અથવા કાણ ધાયજ થાય તો હરગીજી આદમી જીવે નહીં અને એ સાતમાંથી હરેકનો જરા પણ બીગાડ થાય તો આદમી કહણ બીમાર થાય. હવે એ સાતમાંનું પેહેલું દીલ, બીજુ દેમાગ યાને બિજુ ત્રીજુ કલેજુ, ચોથું બંધે ગોરદા પાંચમું પિત્ત. છઠું ફેફસું, સાતમી તબી,

હવે સમજવું કે એ સાત મધ્યેથી જે લહી તે બદનનો પાદશાહ છે. અને બિજુ તેનો જીવ છે. વળી કેટલાએક કહે છે કે બિજુ પાદ-

શાહે છે. ને દીલ વજર છે. અને દીલ તથા દેમાગની વચ્ચે એક મારગ છે કે તે મારગે હમેશાં એક બીજાને જુએ છે, અને મળતા રહે છે વાસ્તે એ દીલ તથા દેમાગ સહુથી મોટાં છે. અને માણસનો જીવ તથા રૂહ દીલમાં હોય છે કે તે વતે માણસ જીવે છે. અને ખોદાઈ રાહાને પીછાને છે. અને દીલ હમેશાં હીલીયા કરે છે ક્રોધ વેળાએ હીલતુ રહેતું નથી, અને અકલ તથા યાદદારત ભિન્નમાં હોય છે. અને કલેશુ દીલ સાથે તાલુકો રાખે છે. અને ગોસો તથા જોર તથા હીમત પિતાથી હોય છે. અને શરમ તથા હજ્યેયા તથા કીનો કપટ તલીથી હોય છે. અને દમનું આવવું જાવું તથા બાલવું સરવે ફેફસાથી હોય છે. અને સેહેવત તથા ઇંદ્રિયું જોર તથા સ્ત્રીભાગનું કૌવત બંને ગોરદાથી હોય છે.

હવે બ્યારે માલમ થયું કે દિલ જો છે તે બદનનો પાદશા છે ને સદા હીલતું છે. તે દિલ સાથે બદનની સમ્પત્તી મોટી રંગો લાગેલી છે. તે મોટી રખોમાની એક રંગના હીસા બંધે હાથમાં આવેલા છે જેને વેદ લોકો નમજ અથવા નાડી કરી કહે છે અને નાડીના જોવાથી રૂલ તથા દેગામની કૃષ્ટિની અથવા સુખાકારીની ખબર પડે છે. ગરમી અથવા શરદી અથવા સમઘાત હોય છે તે માલુમ થાય છે. અને નાડીના હાલવાં ઉપરથી દિલને હાલવાની ખબર પડે છે. વાસ્તે વૈદ્ય લોકોએ નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે. અગર એ બદનની બીજી રંગો પણ એ પ્રમાણે હાલતી છે. તે જોવાથી ખબર પડે પણ અદ્યયકી દાનાઓએ બદનના બીજા સાંધાની નાડી જોવાનું મોકુફ રાખીને હાથની નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે.

હવે પ્રથમ નાડીની પરખ એ છે જે નાડીની ચાલ પાંચ તરેહની હોય છે. એક તો નમજની બીજી બારે, ત્રીજી ઉતાવળી, અને ચોથી વહેલી દોડે, પાંચમો ડંસો આઈને ચાલે. બ્યારે ક્રોધની નાડી નમજની ચાલે ત્યારે સમજવું કે તેને ફેફસા અથવા આંતરડાં અથવા મગજમાંથી દરદ ઉઠેલું છે. અને જેની નાડી બારે ચાલે તેને જાણવું કે લાહીનું જોર છે. અને જેની નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલે તેને સમજવું કે મગજમાં ગરમી થયેલી છે, ને ગરમીથી રોગ ઉઠેલા છે અને જેની નાડી નરમ અને ઉતાવળી ચાલે તે સાથે અંગ ડંડુ હોય તેને ઘણી નમજાઈ તથા શરદીનું જોર જાણવું. ને

જેની નાડી એ ત્રણ વાર ચાલીને ઇસો ખાતી હોય તેને ઘણી નવ-
ખાઈ અને વધારે બિમારી સમજવી.

જ્યારે હરેક માણસની નાડી જોવી હોય ત્યારે હાથનાં ચારે
આંગળાં નાડ ઉપર સુકીને જરા દાબીને જોવું. જે કદાપી નાડી
જોરમાં ચાલતી હોય તો આંગળાં બારે રાખવાં. ને નરમ ચાલતી
હોય તો આંગળાં હલકાં મુકવાં. પછી જોવું કે નાડીનું ઉઠવું તથા બે-
સવું કેવું છે, જે ઉતાવળી ઉઠ બેસ કરતી હોય, અને ઉતાવળી ચા-
લતી હોય તો ગરમી થયેલી સમજવી. જે ધીમી ઉઠ બેસ કરતી
હોય તો શરદી થયેલી સમજવી. ને તે ઉપરથી તથા ઉપર કહેલી
પાંચ રીત પરથી ઈનસાનના મરજની ઉત્પત્તિને પીછાનવી. કદાપી તે
ધીમી ઉતાવળી ચાલમાં સમજ નહી પડે તો ઘડીઆલ લેખને તે
ઉપરથી જોવું કે મીનીટમાં અથવા અઢી પત્રમાં નાડી કેટલી વખત
ચાલેછે. જે કદાપી જીવાન આદમીની ઉપથી તે ૮૫ વાર સુધી
એક મીનિટમાં ચાલે તો જાણવું કે તે માણસની તબીયત સારી છે.
શરીરમાં કશું ખત્રલ નથી. કદાપી ૮૫ ઉપર ચાલે તો ગરમી અથવા
તપ થયેલી સમજવી. કદાપી ૭૫ની અંદર ચાલે તો શરદી અને વા-
યુની અસર થયેલી સમજવી. અને જ્યારે જોરાવર તપ થઈ હોય
ત્યારે નાડી એક મીનિટમાં ૧૨૦ સુધી ચાલે. અથવા તેથી પણ વધારે
ચાલે; પણ સઘળા માણસની નાડી સારા હાલમાં જરાવર એક ધારા
મુજબ ચાલતી નથી. વાસ્તે સારા હાલમાં પાંચ સાત વખતે નાડી
જોએલી હોય, ત્યારે તેની તબીયતનો તથા નાડી ચાલનો ધારો મા-
લમ થાય. કાંતે કોઈ માણસનો મીનિટ એવો પણ હોય છે કે
હંમેશાં સારા હાલમાં પણ ૭૦ની અંદર ઘણી ઓછી ચાલેછે, અને
કોઈની ૮૫ની ઉપર ઘણી વારે ચાલેછે તે ધારો તપાશીને બીમારી-
ની વેળાએ તે ઉપર ફેટલી વધીછે અથવા કેટલો ઘટીછે તે ઉપર
સુમાર રાખવો જોઈએ છે. માણસની મુખાકારીની વખતમાં નાડી-
ની ચાલનો એક ધારો ૮૦ની ચાલ ઉપર મુકરર છે. અને જેની
નાડી હમેશાં એક મીનિટમાં ૮૦થી તે ૮૫ વાર ચાલે તેની તબીયત
ઘણી સારીછે. એમ સમજવું. અને કોઈ વેળાએ માણસ ઘુસામાં
આવ્યું હોય, અથવા ક્રીકર અને ધાસ્તીમાં હોય, તે વેળાએ પણ
માણસની નાડીનો અંદાજ રહેતો નથી. ને ગણતીમાં તેના ધારા
કરતાં તે વધી જાયછે વાસ્તે નાડી જોતી વેળાએ તે પણ તપાશીને
અમલ કરવો. અને નાહાનાં બચાંની નાડી જોવાયેલું હોય ત્યારે તપા-

સવાથી બરાબર માણસ પડે. જગતું હોય ત્યારે તે રડે. અથવા બે ગાનાને જોઈને ગભરાય અથવા ચલ વસલ થાય, તેથી દુરસ્ત હાથમાં આવે નહીં ને ગણતરીમાં વધારે થાય. જ્યારે બચું પેદા થાયછે. ત્યારે તેની નાડી એક મીનીટમાં ૧૨૦થી તે ૧૪૦ વાર ચાલે અને બચાંને પેહેલા વરસમાં ૧૦૮થી તે ૧૨૦ સુધી ચાલે. બીજે વરસે ૬૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ત્રીજે વરસે ૮૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ચોથે પાંચમે ને છઠે વરસે પણ ૮૦થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. અને સાતમા વરસથી તે અગીયારમા વરસ સુધી ડરેથી તે ૭૫ સુધી ચાલે અને બારમે વરસે ૭૦થી તે ૭૫ સુધી ચાલે. અને જ્યારે જવાની ઉપર આવે ત્યારે ૬૦થી તે ૮૦ સુધી ચાલે, અને જર્ઝક આદમીની નાડી કોષ વેળાએ ઘણી ઓછી પણ ચાલે વળી કઈ જવાન આદમીની નાડીનો એવો પણ ધારો હોય છે કે સુખાકારીના વખતમાં છેક ૨૫ સુધી ઓછી ચાલેછે. સઘળા માણસની નાડીનો એક ધારો નથી, ખેડેલા કરતાં સુતેલાની નાડી ચાર પાંચ વધારે ચાલે અને હરેક જવાન માણસને જ્યારે તાપ આવે ત્યારે તેની નાડીની ચાલ તેના ધારા કરતાં ઘણીજ વધી જાય, પણ તેની ચીંતા રાખવી નહીં. પણ દવાની તાકીદ રાખવી અને કોષ વેળાએ કોષ બચુ માંડુ થાય અથવા તાવ આવે ત્યારે તેની નાડી એક મીનીટમાં ૧૦૮થી પણ વધારે ચાલે. ત્યારે તેને તરશ ઘણી લાગે ને હાંફણ ચાલે ખવાય નહીં, કરે તે કલ બિકલથી કરે પણ તેને કોષ વેળા એ ધાતમાં સમજવું. જે વૈદે હરેક માણસની નાડી સુખાકારીના વખતમાં ઘણી વાર જોએલી હોય તે વૈદે બીજા અજાણ્યા વૈદ કરતાં તેની બીમારી વખતની નાડીની પરીક્ષા ઘણી સારી રીતે કરી શકે. કાંય જે તેની નાડીનો ધારો પેલા વૈદના હાથમાં આવી રહેલો, તેથી બીમારીના વખતમાં તેના રોગની પરીક્ષા બરાબર કરી શકે, માટે એક વાર જે વધદિથી કાંયદો થએલો હોય તેનેજ ફરી નાડ દેખાડવી.

માણસની નીત અને પેશાબ જોવાથી

બીમારીની પિછાનત.

જાણવું જે માણસના ચાર વિકાર જે લોહી તથા પીત તથા રસ તથા સોદાછે, તે ચારેના ૪ રંગ જુદા જુદા હોયછે તે રંગ ઉપરથી માણસના પેશાબનો રંગ આવે છે, અને, એ ચારેમાંથી જેનું જોર વધારે થયું હોયછે. તે રંગનો પેશાબ થાય છે, તે ચારે

રંગમાં પેહલો સફેદ, બીજો લાલ, ત્રીજો પીળો અને ચોથો કાળા શ ઉપર એ પ્રમાણે હોયછે. હવે એ હરેક રંગમાં બીજી ધણી એક જાતી હોયછે. તે સઘળું આ જગોએ જોડતાં લંબાણ થવાની ધારતાને લીધે ટુંકામાં કુહુંધું. કે બીમારના પેસાબનો રંગ ધણો પીળો હોય તો પિત વિકારથી તેની બીમારી સમજવી. અગર સફેદ રંગ હોય તો રસવિકારથી અથવા શરદીથી તેની બીમારી સમજવી. લાલ રંગ હોય તો રસવિકાર અથવા શરદી જાણવી. અગર તે કાલાટપર હોય તો સોદા અથવા વાઇનો વિકાર જાણવો. હવે એ ચારેમાના હરેક રંગ સાથે બીજા રંગ મળેલા હોય છે ત્યારે તેની આશયિત જાણી હોયછે, તે એ રીતે કે પેસાબનો રંગ અળકતો લાલ હોય તો શરદી સાથે ખોશકીથી તે મરજા ઉઠેલો જાણવો. કદાપી ઘેરો લાલ હોય તો ગરમી સાથે તરીથી ઉઠેલો સમજવો. અગર કાલાટપર હોય તે ઉપર ફીણ આવે ને બીમારના અંગમાં તપ હોય તો વાયુ ને ખોશકીથી જાણવો. અગર સફેદ સાથે ઘોળો હોય તો રસવિકાર અને શરદીથી જાણવો. અગર ઘેરો પીળો હોય તો અજીરણથી જાણવો. અગર ઘેરો કાળાટપર હોય તો સોદા અથવા સનેપાત વાયુ જાણવો. પણ એ નિત જોવાનો કાયદો એ છે કે, જે જેની નિત જાણે તેણે તેની ગઈ રાતના કાંઈ ખાણું અથવા દવાઈ ખાધી નહીં હોય ત્યારે એકસ નિત જોવાથી સમજ પડે. કાંઈ જે હરેક ખાણાનો તથા મેવાનો તથા દવાઈનો રંગ પણ પેસાબમાં ઉતરેછે. તેથી કરીને ખરાબર પરિક્ષા થઈ શકતી નથી. અને પેસાબ ઝીંપે તે સોજા સાફ બીસારના વાસણમાં ઝીંકીને રાખવો જોઈએ. વળી પેસાબ કર્યા પછી ૬ કલાકનો અંદર રહેવી જોઈએ. કાંજે તે પછે તેનો રંગ ફરી જાયછે. તેથી પણ પરિક્ષામાં તકાવત પડેછે.

જાણવું કે ઓરત તથા મરદના પેસાબના રંગમાં કાંઈ એક તકાવત પડે છે. કાંજે ઓરતે કમ મેહેનત તથા થોડી હાલચાલ કરવાના સમયથી અંગમાં કસર મરદ કરતાં વધારે રહેછે, તેથી કરીને ઓરતની કસર નીત ગઈલી અને ઘેરો સફેદ હોય છે. અને જે ઓરતની નીતનો રંગ લાલ અથવા પીળો હોય તે ઓરતને અસુખ થએલું જાણવું. અને મરદની નીતને બ્યારે કે હલાવે ત્યારે જગત કાલાટ મારે કે તે કાલાટ ઉપરથી હોય, ને ઓરતની નિત કાલાટ નહીં મારે એમ કરતે કાંઈ એક કાલાટ મારે તો તે કાલાટ નિચેથી હોય. અને હમિલદાર ઓરતની નીત સાફ હોય, અને તે ઉપર સાફ પરપોટા

આવે, અને કોઇ હમેલદારની નીતનો રંગ પીળો ચળકતો પણ હોય, અને હમેલ પેહેલા દાહાડા ઉપર પીલાટ અથવા સફેતી સાથે વધારે ચલકાટ મારે, અને છેલા જાણવાના દહાડા ઉપર લાલી ઉપર હોય ને તેને હલાવે તહારે કાંઈએક કાલાટ મારે. કદાપી ચાર પાંચ મહિના થયા પછે લાલી સાથે ઘણીજ કાલાટ મારે તો તે છોકરૂ વખતે અધૂર ટુટી પડવાની નિશાની હોય છે.

નીત ધ્યાને પેશાબમાં તેજનો છાંટો નાંખવાથી પરિક્ષા.

પેશાબની અંદર ઘાસની સળીવતે તેજનો છાંટો પાડવો પછે તેની પરિક્ષા કરવી. જો તે છાંટો નાંખતાં તજે જઘને પાછો ઉપર આવે ને તેમાં આતરડું પડે ને તે પેશાબનો રંગ કાળો હોય, અથવા ત્રાખાના રંગ જેવો હોય, તો તે માણસને ઘણું બીમાર જાણવું. અને છાંટો નાંખતાંજ પસરી ગયો તો તેની બીમારી સહેજ જાણવી. કદાપી છાંટો નાંખે તેજોજ રહે, અથવા તિથે ખેસેતો તેની બીમારી ઘણીજ જાણવી. કદાપી વાયુનું જોર વધારે હોય તો છાંટો નાંખતાંજ પસરી જાય, અને પેશાબનો રંગ લાલ અને તે થંડી હોય, કદાપી, પીતનું જોર ઘણું હોય તો તે છાંટામાં પરપોટા આવે. અને પેશાબનો રંગ પીળો અને તે પેશાબ ગરમ હોય એ મુજબ પરિક્ષા કરવી.

ઝાડાની પરિક્ષા

કદાપી વાયુનું જોર ઘણું હોય તો ઝાડો ફીણ જેવો અને સુકો ભરાટ કરતો આવે. અને તેના રંગ બુરો તથા ચોથો ભાગ પાણીસાથે આવે. અને પીતનું જોર ઘણું હોય તો ઝાડો લીલો પીળો વાદ્ય સાથે કઠણ અથવા પાણી જેવો ગરમ આવે. કફનું જોર વધારે હોય તો ઝાડાનો રંગ સફેદ અને તે દરદ સાથે રાતો ચીકણતા જેવો આવે છે. કફ વાયુનું જોર હોય તો કાળો ચળકતો અને શીમીટ સાથે કફના જેવો આવે. પીતવાયુનું જોર હોય તો કાળો અને પીળો ભેજ ગાંગરીની મીશાલે આવેછે. સોદા વિકારથી હોય તો કાળો તથા લીલો, રાતોભિજો આવે ને તે પણ ગાંગડાને મીસાલે કઠણ આવે છે. અજીરણ વિકારનો થંડો જેવો અને પાતળો આવે. જલંદરનો ઝાડો ઘણા ખરા ખેવાસ સાથે સફેદ હોય છે, ક્ષયતા આજ્ઞર વાળાનો ઝાડો અતિસારની મીશાલે વચારપેલો ગંધાતો કાળો લાલ ઉજળો અને ગોસના પાણી જેવો ખેરંગી હોય એ મુજબ ઝાડાની પરિક્ષા કરીને દવાઈ આવે તો

હરેક રોગ ઉતાવળો સારો થાય.

જીભ ઉપરથી બીમારીની પરિક્ષા.

વાયુનું જોર હોય તો જીભ ઉપર કાતરા પડેલા દેખાય અને જીભનો રંગ કાંઈ એક પીળાશ ઉપર હોય. પિત્તનું જોર હોય તો જીભ પીળી અથવા લાલ કાળી ભેગ નજરે આવે. કફના જોરથી હોય તો જીભ ઉજળી અને ચળકતી જોઈ દેખાય. અનિસારવાળાની જીભનો રંગ મધના રંગ જેવો હોય. પૂરેમો અને સંધરણી વાળાઓની જીભનો રંગ લાલ ઘેરા જેવો હોય. ટાંકીનો આગ્નર થયો હોય તો તેની જીભ ફાટીને ખરેખર કાંટા સરખી થઈ ને તેમાંથી પાણીની મિથાલે નજર આવેછે. માણસની અજલ વખતે જીભ સુપરાની મીસાલે અને તરણા ચેબી જેવી ફીણ સાથે માલમ પડેછે.

આંખની પરિક્ષા.

વાતા જોરથી આંખ સુકી અને ભુરા રંગ સાથે ઘેરી હોયછે. પિત્તનું જોર હોય તો આંખના ડોળા પીળા અને લાલ રંગના હોયછે અને સુરજ અથવા ચીરાગની રોશની જોવાતી નથી. કફનું જોર હોય તો સફેદ અને ઘેરી નજર આવે અને તે ચીકણ બરેલી જેવી દેખાય છે.

ચેહરાની પરિક્ષા.

સવારમાં બીમારનું મોહોડું શામળું અથવા કાળું જો દેખાય તો વાયુનું જોર જાણવું મોહોડાનો રંગ પીળો અને સુજેલાની મીથાલે માલમ પડે તો તેની બીમારી પિત્તના જોરથી સમજવી. ઘેરો કાળો રંગ હોય અને તે સાથે ડોળા ગભરાએલા જેવા દીસે તો તેની બીમારી કફના જોરથી જાણવો. બીજા સરવે બાહારનાં દરદોને દાખી જોમથી તથા તેના રંગથી પિચ્છાન કરીને દવાઈ આપી જોઈએ. તેની વિગત તે દરદમાં કહી હશે, તેમ તેની પરિક્ષા પણ કરીને આપવી.

બોલવાની પરિક્ષા.

વાયુનું જોર હોય તો તેના ગળામાંથી અવાજ ગુંગરાએલા જેવો નિકળે. પિત્તનું જોર હોય તો તેનો, અવાજ મોટો અથવા સારી હાલતના માણસ કરતાં મોટો નિકળે. કફનું જોર હોય તો અવાજ

ભારી અને ઘરઘરતો નિકળે. એ ઉપરથી ખાલવાની પરીક્ષા કરીને દવામાં આપેથી તે દવા ઉતાવળે ગુણ કર્યા શિવાય રહેશે નહીં. તે માણસને ખુબ રીતે સમાલવું કે કોઈપણ રીતે ધાસ્તી અથવા ગુસો આપ્યો હશે તો તે પરિક્ષામાં તકાવત માત્રમ પડશે.

કાળો મલમ સીંદુરીયો બનાવવાની રીત.

એ બનાવવાની રીત એછે કે સીંદુર સારો ચોખો શેર ૧, મીઠું તેલ તલનું શેર ૧, મીણ પીઠું તો. ૨, કપુર તો. ૨, એ ચાર જણ-સોમાંથી પેહેલો સીંદુર એક લોઢાની કઢાઈમાં નાંખીને ખુબ ઘુંટવો પછી તેમાં તેલ નાંખીને ચુલા ઉપર મુકવો અને નીચે અગ્નિની ધી મી આંચ કરવી. તેને એક જોસ આવે એટલે જોવું કે તે ઉભરાઈ જાય નહીં. અગર જો ઉભરાયાપર આવે તો હેઠેની આંચ કાઢી નાખવી અને પંખો પાસે રાખવો. તે લેઈ મલમ ઉપર વા નાખવો. તેથી ઉભરાનો જોસ ખેસી જશે એ પ્રમાણે તપાસતાં રહેવું. પછી તે મલમ અજમાવી જોવો એક પુત્રીઆમાં થંડુ પાણી લેઈને તેમાં પેલા મલમનાં ટીપાં એક બે નાંખવાં પછી તેને જોવું કે જોવા જોઈએ તેવો કઠણ અને કાળો થયોછે. જો સુમારે થયો હોય તો ઉતારતી વેળાએ મીણ તપાંવીને તે મધ્યે કપુર વાટીને નાંખવો ન તે ખેઉને મેળવીને મલમમાં નાખી ઘુટીને એકરસ કરી ઉતારી પાડવો. એટલે કાળો પલાશર થયો એ મલમ આપણા હિંદુસ્તાનીઓજ વધારે વાપરેછે. અને એ મલમ ઘણા જણ બનાવેછે. તે નીચે લખેલા દરદ ઉપર તરત લાગુ પડી ગુણ કરેછે. કાખખલાઈ, ગુમડાં, ખદ, પાઠાં, નાસુર, ચાંદી, ગરમીના ફોજાઓ, તથા હરેદ જખમો ઉપર એ મલમ ઘણો ગુણદાયક છે. એ મલમના બે ગુણ છે. પેહેલો એ કે હરેક દરદ કાચુ હોય તો તેને પકવે, અને બીજો ગુણ તે દરદને રૂઝાવે. અને ઉપર લખેલાં દરદો વગર બીજા રોગને પણ મટાડે છે. તેની વિમત હરેક જાતની નરમ ગાંઠ તથા એવા બીજા નરમ દરદો વરસોળી (રસોળી), વાયુની ગાંઠ વીગેરે જાતનાં ઘણાં દરદ મટાડી શકેછે. એ મલમમાં પારો મેળવીને પટ્ટી મારે તો દરદ બેશી જશે. પારો મેળવવાની રીત. મલમ તોલા. ૬ લલ્લ તેમાં પારો તોલો. ૧ નાંખીને પટ્ટી મારેથી દરદ બેશી જશે.

છીંકણી હરેક દરદી માણસને દરદ ઉપર સું-
ધાડવાની છે તેનો વિચાર.

એ છીંકણી બનાવવાની વીગત એ જે અરીઠાની છાલ સુકી માસો ૧૥ નવસાગર માસે ૦૥ તંબાકુ માસો ૧ કાળાં મરી માસો ૦૥ સફેત મરી માસો ૦૥ કડવાં તુરીયાંનો ગર સુકો માસો ૧ કળીચુનો પથરોનો માસો ૨૥ એ સઘળાં વસાણાં કુટી બારીક કરીને મજબુત બુચની બાટલી ભરી રાખવી. પછે નીચે લખેલાં દરદ ઉપર સુંધાડવી. માથું દુખતું હોય, વાઘની ધુમરી, નલબંધ વાયુ, છાતીના દરદ બીજાં શરદીનાં દરદ જે માણસને હોય તેને એક ચપટી મુંગાડ્યાથી છીંક આવેતે તરત માથું હલકું પડશે. અને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બીજા દરદ પણ સારાં થશે. આ છીંકણી દરદી માણસને ઘણી ઉપયોગી છે.

વૃદ્ધકનો સાર.

કાનના દરદનો ઉપાય.

વા, ગરમી તથા નબળાઈ કે લોહીથી કાનમાં દરદ પેદા થાયછે તથા તે વગર કાનમાં પાણી જાય કે કીડા, બગાઈ કાનમાં પડે તેથી પણ કાનમાં દરદ પેદા થાયછે. તેની સમજ નીચે પ્રમાણે.

૧ વાથી કાન દુખતો હોય તો ઉપલેટ તથા ઈસ્રબંધ આંડી ઝીણા ભુકો કરી પાણીમાં બાંધીને રોટલી બનાવવી. પછી મીઠું દેવતા ઉપર ઉતું કરીને તેમાં ઓષડની રોટલી બાળવી તે બળી જાય ત્યાર પછી બહાર કાઢીને તે રાખ તેલમાં નાંખીને કાનમાં ટીપાં મુકવાં તેથી કાન દુખતો રહી જશે.

૨ ગરમીથી કાન દુખતો હોય તો સ્ત્રીનું દુધ કાનમાં પાડથી મટી જશે. અથવા લીંબુના રસનાં ટીપાં પાડવાં તેથી પણ ઘણા ફાયદો છે.

૩ લોહીથી કાન દુખતો હોય તો ફસ ખોલાવવી.

૪ કાનમાં કીડા પડ્યા હોય ને બાહર નિકળતા ન હોય ત્યારે એળીયો ને ગાયનું ધી એકઠું કરીને ઉતું કરી કાનમાં રેડે તો કીડા મરી જાય.

૫ કાનમાંથી હમેશ પહેં વહેતું હોય તો ટુંકણુપાર આંડીઝી-
છો બુકો કરોને કાનમાં બભરાવવો. પછી ઉપર લીંબુના રસનાં ટીપાં
પાડવાં તેથી મરશે.

૬ કાનમાંથી માંખની માફક ગુણુ ગુણુ એવો અવાજ નિક-
ળતો હોય તો બદામનું તેલ કાનમાં મુકવું. તથા કુધીના બીનું તેલ
મુકવું, ને દિવસમાં ચારવાર જમવું.

૭ કાન બેહોરો થાયછે તેનો ઉપાય એછે જે આકડાના પાંદ-
ડાં દેવતા ઉપર બિનાં કરોને તેનો રસ કહાડી તેનાં ટીપાં દીન ૧૪
સુધી કાનમાં મુકવાં કે તેથી કાન ઉધ્ધરશે ને ધાક પડેલી મટી જમને
ખરાબર સંભળાશે. અથવા ઊંટનું મુતર દરરોજ રાતે સુતી વખતે કા-
નમાં મુકે તો ફાયદો થાય પણ તે ઉપાય દરદ થતાંજ તરત કરે તો
ગુણુ કરે. વિલંબ થયા પછી ફાયદો થોડો થાય.

કુંડમાળા એટલે ગળામાં ગાંઠો થાયછે તેનો ઉપાય.

ગળામાં ગાંઠ થાયછે તેને કોઈ બહાર કાઢી શકવું નથી એનો
ઉપાય એછે જે સીતા વાઘનું હાડકું ઘસીને તેમાં જરાક સિંધવ
નાંખી ગળા ઉપર માસ છસુધી ચોપડે તો કુખ મટી જાય. એ દુઃખમાં
દસ્તકારી કરે તો નરતર મુકવાની રજાછે શા માટે જે પાકું થયા પછી
તેનો ઈલાજ નથી વાસ્તે દસ્તકારી કરે તો નરતર મુકવું.

કોડ તથા ગળત કોડનો ઉપાય.

વધ્ધોએ કહ્યું છે જે કોડ શીવાય ગળત કોડ અઢાર જાતનો
થાયછે તે અઢાર બગડેલા લોહીથી થાયછે એ રોગ ઘણોજ ખરાબ
છે કે, કોઈ આપણી પાસે ખસેય નહી. તેનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે
જાણવો.

ઉમયડાના ઝાડની અંતરે છાલ છાંયડે મુકવેલી શેર ૬, બાવચી
શેર ૨ એ બેઉ જણસોને આંડી ઝીણી કરી તેની ફાકી હમેશાં ૬
પદસાબાર ખાય તો કોડ તથા ગળત કોડ અઢારે જાતનો મટી જાય
પણુ કયરી ન પાળે તો રોગ મટે નહીં; મીઠાઈ, મીઠાંવાળી રોટલી,
સાકર, ગોળ તથા ચોકણી વસ્તુઓ ખાવી નહી.

લીંબડા છાલ પદસા ૩ બાર, બાવચી પદસા, ૨ બાર, એ
જણસોને આંડી ઝીણી બુકો કરી તેને ઝીણી લુગડે ચાળી તેમાંથી

હથેળી ૧ ભરીને માસ. ૬ સુધી કોડીયો માણસ સવારમાં ફકે ને ઉપર કહેલી ક્યરી પાજે તો રોગ મટે ફક્ત મગ ખાવા. એ શીવાળ બીજી ચીજ ખાવી નહી.

વળી ખાવચી તથા બીલામાં માસ. ૬ સુધી ખાય તો કોહિને જડ મુળમાંથી કાઢી સાફ કરે. પણ પ્રથમ રગ પાંચનું લોહી કાઢવું. જોઈએ. બેઉ હાથની રગનું તથા બેઉ પગની રગનું તથા પેસાબની રગનું એ પાંચે રગનું લોહી કમ કીધા પછી તેને જીલાબ આપવો. જીલાબથી શરીર સાફ થાય ત્યાર પછી ઉપર લખેલો ઉપાય કરે તો એ રોગ મટી જાય.

અર્ધ અને દમનો ઉપાય.

અર્ધ એ જાતની થાય છે, એક વાધી ન બીજી લોહીથી.

૧ વાધી થઈ હોય તો ખસખસના પોસ પેસા. ૨ ભાર, સુંક પેસા. ૨ ભાર ધાવરીનાં ટુલ પેસા. ૧ ભાર એ રીતે ત્રણ જણસો લાવી પાણી શર ૬માં ઉકાળી પછી પાણી શર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગળી રાત્રીએ સુતી વખત પીએ તો રોગ મટે.

૨ અર્ધ રોગ લોહીથી થાય છે. તેથી કાંઈ તરી બહાર નીકળે છે. જો તે થતાં વેંતજ એ ખભાની નસોમાંથી લોહી કઢાવે ત્યાર પછી મરી અને હજદર પાય તો એ રોગ મટે. રોગ જીનો થયા પછી ઘણા ઉપાય કરે તો પણ લાગે નહીં. માટે તરત ઉપાય કરવો.

૩ અર્ધરોગ વાળાને થતાં વેત મારેલું સોનું ખવરાવે છે તેથી ફેટલાએકને રોગ મટે છે. કપુરના રસથી પણ ફાયદો થાય છે.

દમનો ઉપાય એ છે કે એળીએ મધ સાથે ખાય તો સાસ દમ મટે છે. બીજી મોથ પેસા ૧ ભાર, ખેર પેઠસા ૧ ભાર, મરી પઠસા ૧ ભાર, પીપર પઠસા ૧ ભાર, વાયવડુંગ પઠસા ૧ ભાર, ચીત્રો પઠસા ૧ ભાર, સુંક પઠસા ૧ ભાર એ રીતે સર્વે વશાણા ઝીણાં ખાંડી હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે પઠસા ૧ ભાર ફકે તો ધાસ, પંડરોગ, કમળો, સુર, તથા, વાનો ગોળો એ સરવે રોગ મટે.

બીજો ઉપાય સાસ ઉધરસ તથા હાંફણનો, પીપર પેસા ૧ ભાર ઘાળાં મરી પેસા ૧ ભાર હરડેળ પે. ૧ ભાર જીંડ પઠસા ૧ ભાર સિંધવ પઠસા ૧ ભાર સંચળ પેસા ૧ ભાર જવખાર પઠસા ૧ ભાર ચીતરો પઠસા ૧ ભાર એસરવેને ખારીક ખાંડી ભુકી હવાલે ચા-

ળી દરરોજ સવારે ખાય તો ખાંશી મટે ખીજી કાલેરાનો રસ શરૂ ના કરાડી તેમાં સિંધવ પછસા ના ભાર નાખીને દરરોજ પીએ તો સા-
ચા ખાંશી તથા દમ એ સરવે મટે કાળા મરી શરૂ ૧ આકડાના દુધ-
માં સુકવીને ખાય તો નફો થાય.

અધ રોગની નિશાની એછે જે ફેફસામાં જન્મ પેદા થાયછે તેથી હમેશાં ઉધરસ બહુ આવેછે, ઉધરસ ખાતાં ખાતાં ગળકા પડેછે તથા જીભ જડી થાય. ઘાંટો બેશી જાય યુંકની જગાએ લોહીને પડે આહાર આવે ને જીવ ઘણો ગભરાય એ દુઃખ થયાં ઘણા દલાડા વીતે ત્યાર પછી રોગીનું શરીર ઘણું નબળું થઇ જાય. પણ શરીર નબળું થયા પહેલાં દરરોજ ગરબીનું દુધ પીએ તો રોગ મટી આરામ થાય.

મોઢા ઉપર ખીલ થાયછે તેનો ઉપાય.

ઘણા ખરા જવાન માણસના નાક તથા કપાળ તથા ગાલ ઉપર ખીલ થાયછે, તેથી માણસનું સોહામણું મોટું ખીલામણું દિસેછે. તે ખીલને દાખીને કહાડે ત્યારે અંદરથી ચીકણો બીયો અથવા પડે જેવું ચીકણું નીકળેછે. તે ખીલ થાય ત્યારે પ્રથમ તો એળીઆની મેળવણીની ગોળીઓનો જીલ્લામલે. પછે મઠનો આટો સરકામાં બોજવીને મોહોડા ઉપર ચોપડવો અથવા મરઘીના બેદાંના કોમલાં અથવા મુરઘીનાં હાડકાં બાળીને તેને સરકામાં મેળવીને ચોપડે અથવા કડવા વલનો આટો સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે. ને એ સરવેથી ગુણ નહીં થાય તો પછે દરાખના ઝાડનું લાકડું બાળીને તેની રાખ સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે.

ખીલનો ખીજો ઉપાય.

આદમીનું માથું એવું ખીલાઈ આવે જે તેમાંથી તરી તથા જરદાખ નિકળે ને જન્મ થાય તેમાંથી જરદાખ નિકળે તે ચાપણીની માફક નાહાના છેદ પડે તેનો ઉપાય એછે જે શરાખ (દાર) તથા સરકો, દાડમની છાલ, મધ, નીમક એ સરવે એકતું કરીને માસજ)ચાર સુધી માથા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય.

ખસનો ઉપાય.

ખસ લોહીના ખીગાડથી થાયછે, તેથી શરીર ઉપર ફોદા થઇને તેમાંથી પડે વહેછે. માટે ખસવાળા માણસે ઉતાવળથી પોતાના બંને.

હાયની ક્ષય જોલાવવી. તથા કઠણ રેચ ઉપરાઉપરી આપતાં રહેવું. તે નિચે લખ્યા પ્રમાણે રેવંચીના શીરાની ઝેળવણીની ગોળીયો આપવી તેની વીગત—રેવંચીનો શીરો માસા ૪ તજ ઘણ ૨૦ ભાર સુંક માસો ૧ શીક્રીતરીયો ઝેળીઓ માસા ૪ એલચીદાણા ૧૫ પીંપર માસો ૧ એ રીતે છ ચીન્ને ખાંડી બારીક ઝીણે લુગડે ચાળી ખલમાં નાંખી તેમાં વિલાયતી સાબુ નાંખવો. ને તેને ખુબ ઘુંટી એક રસ કરીને ચણા જવડી ગોળીઓ વાળીને મુકવવી. તેમાંથી ૩ થી તે સાત સુધી દરરોજ લાગટ દીત સાત સુધી રાતે સુતી વખત ઉના પાણીમાં ગળાવવી એમ કરતાં ન મટે તો વળી બોળસાત દાહાડા ઉપર પ્રમાણે કરવું. તેથી મટશે. અને એ દરદ વાળાને કાચા દિવેલનો જીલ્લાય આપવો. તેથી પેટમાંથી ગરમી નીકળી જશે. અને તેને નિચે લખેલો ઉકાળો આપવો. ઉના બેદાણા ૭ સાયરા તો. ગા સાકર તો. ગા એમ્મી ઉકાળો દરરોજ પાયા કરવો તેથી સાફ થશે.

બીજી ઉપાય ચોપડવાનો—બોદારસોંગ તોલો ૧ કપુર તોલો ૧ કલઈ સફેતો તોલો ૧ આમલસારો ગંધક તોલો ૧ પાપડીયો કાથો તોલો ૧ પારો તોલો ૧ એ છ જણુશોને બારીક ખાંડીને ઝીણે હવાલે ચાળીને તેમાં છેલ્લીવારે પારો નાંખીને ખલમાં ખુબ ઘુંટવું તે એક રસ થાય તેમાં ચોખ્ખુ માંખણુ તોલા ૫ નાંખીને તેનો મલમ કરવો ને તેને કાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવો, તે સુતી વખતે દરદ ઉપર ચોપડવો ને સવારે ઉઠીને ઉને પાણીએ અથવા તાહાડા પાણીએ નાહાવું કદાપી રાત્રે ચોપડવાનું ન બને તો દિવશે ચોપડી થોડીવાર તડકામાં ફરીને નાહી નાખવું ને ખાવામાં તેલ અને મરચું તથા આમલી એ ચીન્ને ખાવી નહી ને ઉપર લખેલો ઉપાય ચાલુ રાખેથી ખસ જલદી સારી થશે.

ત્રીજી ઉપાય—ઉપર લખેલા મલમથી નહિ મટે તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે ચોપડ કરવું. ગંધક પૈસા ૨૫ ભાર. સંચળ પૈસા ૨૫ ભાર ખાવચી ૪ પૈસા ભાર. એ સર્વે જણુશોને બારીક વાટીને ઝીણા વસ્ત્રગાળ કરીને ગાયનું તાજુ ધો લઈ તેમાં નાંખીને દરરોજ શરીરે ચોપડે તો ખસના દરદને મુજમાંથી કાહાડી નાંખશે, ગરમ વસ્તુ ખાવી નહી. સાફ થશે.

ચોથો ઉપાય—એ જે ફક્ત એકલો ગંધક વાટીને તેમાં તલનું તેલ નાંખી તેનો મલમ બનાવીને ચોપડે તેથી પણ ખસ મટશે.

પાંચમો ઉપાય—મનસલ તોલા ૩ લઈને તેને બારીક વાટીને

તેમાં ધી યોષ્ઠ નાંખી તાપ ઉપર કકડાવવું, તે કકડાયા પછી ઠાડા પાણીના વાસણમાં નાંખવું. તે ડરચા પછી બીજા કાચના વાસણમાં કાઢીને શરીરે ચોપડવું, તેથી ખસ તથા વીરકોટક એ બંને રોગ સારા થશે. દરરોજ ચોપડેથી મટશે.

આંખનું તેજ હમેશાં રહેવા માટે આપરીયાનું

સત કાહાડવાની રિત.

આપરીયું પૈસા ૧ બાર ખજ કરીને તેમાં ગોળ પૈસા ૧૦ બાર નાંખી એ બેઠને ઠીકરા ઉપર મુકી દેવતામાં બાળવું તમામ બળી રહ્યા પછી ઠાહાડુ પાડીને તેમાં ગાયનું માંખણ પૈસા ૬ બાર નાંખી એક કુલડીમાં ભરવું, તે પછી તે કુલડીનું મો સજડ બંધ કરવું. કે તેમાંથી ધુમાડો બીલકુલ બાહાર ન નિકળે. પછી તેને દેવતાની સગડી ઉપર મુકીને એક પોહાર સુધી આંચ દેવી પછી સાણસાએ પકડીને બંધી કરવી. પછે તેમાંથી જસત નીચે પડે એવી રીતે બે વાર તેમનું તેમ કરેથી માવો ૩ ૧) બાર નિકળે તે સોનીને આપી તેની સળી કરાવવી. તે સળી હમેશાં આંખમાં ખેચે તો આંખનું તેજ હમેશાં રહે ધણું દેખે.

મરડાનો ઉપાય.

મરડાથી લોહી તથા જળસ પડેછે તેનો ઉપાય નિચે મુજબ. પેહેલું—કેરીના ગોટલી બીલીધાવરીનાં ડુલ મોચરસ સુંકાવેતી (જાંબુના ઠળીયા) અજમો દકંતાનનાં બીજ અંદરજવ એ સરવે જણસો બરાબર વજને લઈ એકડું કરી ખાંડી ઝીણું કરીને એમાંથી ૩ ૨) બાર લઈને દહી સાથે ભેળવીને દીન સાત સુધી ખાય તો મરડો મટે.

બીજો ઉપાય—હીમજી હરડે લઈને તેમાંથી અડધી કાચો રાખીને અડધી ધીમાં તળી પછી તળેલીને કાચો એકડી કરી ખાંડી બારીક કરી તેમાં ખાંડ ભેળવીને હથેળી ભરી ફાંકે તો ભાત ભાતના મરડા મટે.

ત્રીજો—ધાવરીનાં ડુલ, સુંક, મોચરસ, અંદરજવ અને ઘોડાની બાદ એ સરવે સરખે વજને લઈ ખાંડી ઝીણું કરી પછી ઓષડ-થી અરધ વજને બાંગની જડ ભેળી દરરોજ સવારે ખાય તો તેથી મરડો મટે.

ચોથો ઉપાય—ધાવરીનાં ધુલ વરીઆલી સાકર જલધુલ એવી રીતે દરેક જણસને ચાર ચાર પૈસાબાર લઈ પાણીમાં વાટી ગોળી ૧ પછસાબારની વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ સવારે ખાયતો દરદ મટી જાય અથવા ગોળીયો સાથે વાળી રાખીને દરરોજ ખાવો તેથી સાફ થશે.

પાંચમો ઉપાય—સાકર પછસા એક બાર તથા અરકુસો પછસા ૧ બાર એ રીતે બંને જણસોને ખાંડી ભુકી કરી દુધમાં મેળવી સવારે પીએ તો મરડો મટે.

લોહી તથા આમવાયુના મરડાનો ઉપાય.

મરડો જેને આમ વાયુ અથવા પેચસ કરીને પણ કહેછે મરડો આવીને પેટમાં આંકડીઓ ઉપરા ઉપરી આવે. ને ઝાડે ખેસે ત્યારે લોહી તથા આમ પડે તેનું નામ લોહી આમનો મરડો ને એકલો આમ પડે તેને આમવાયુ કહેછે. એ રોગવાળાને ઘડી ઘડી ઉપરા ઉપરી મરડો આવે ને ઝાડો ઉતરતાં માણસનો જીવ ગભરાવે. કોઈને કહણ મરડો થાય તો તેના જ્વેરથી તાવ પણ આવે ને જીભ ઉજળી થાય. પેડુમાં ફુએ. ઝાડે ખેસતાં ઘણીજ પીડા થાય. તો પણ સાફ ઝાડો ઉતરે નહી, થોડાંક લોહી તથા આમનાં ટીપાં પડે તેથી માણસ ઘણી પીડા પામેછે, માટે તે દરદ મટવાને નિચે મૂજબ ઉપાય કરવો.

મુક તોલો ૧ વરીયાળી તોલો ૧ લઈને તેને ખોખરી ખાંડીને પાણી શેર ૧૦ મુકીને નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં વિઝાયતો ચોખ્ખુ દીવેલ તોલો ૨૦ નાંખી થડુ પડવા દઈને દરદીએ પીવું. તે પેટમાં ટક્યાથી થોડીવારે લાગુ પડી ઝાડો આવશે તેથી પેટમાંના રોગને બાહાર કાઢાડશે. કદાપી એક જીલાયથી બરાબર કસર ન મટે તો વચમાં દિવસ જવા દેઈને બીજો જીલાય આપવો તેથી બાકી રહેલી કસર નીકળી જશે ને તે કરતાં રહેતો આ લખ્યા પ્રમાણે દવા આપવી.

અજણીનાં બીજ લોલો. ૧ લઈને પાણી શેર ૧૦ લઈ તેમાં નાખીને હકાળો કરી તેમાં આવળનો ગુંદર માસા. ૪ નાંખીને તેના ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણવાર પાવું. કદાપી એથી ગુણ નહિ થાય તો ફરીથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કાચા દીવેલનો જીલાય આપવો. ત્યાર પછી નીચે કહેલું ઓપડ આપવું. કળી ચુનો પથરનો ૧૮ ધર્જીબાર પાપડીઓ કાચો ૨૪ ધર્જીબાર અફીણુ ૩ ધર્જીબાર એ સરવેને ખાંડી ખારીક કરીને એનાં પડીકાં ત્રણ સરખે ભાગે દિવસમાં ત્રણવાર

ફકાવવાં. ને ઉપર સાપ્તરશીંચ પાણીમાં ધસીને તે પાણી ગરમ કરી જરા ટાહાડું પાણી પાવું. કદાપી આમ ઘણા પડતો હોય ને લોહી થોડું પડતું હોય અથવા ન પડતું હોયતો ઝીણી હીમજી હરડે દીવલમાં તળીને તેનો ભુકો કરવો. તે ભુકો રૂના ભાર લઈને તેમાં રૂના ભાર સાકરનો ભુકો ભિળીને ફકાવવો. ને તે ઉપર લોડું ગરમ કરીને પાણીમાં ઝામીને તે પાણી પીવું. એ ઓષડથી પેટમાં આમની કસર હથે તે મટી જથે ને ઝાડો પણ એજ ઓષડથી બંધ થથે. એવું ગુણકારી ઓષડ છે.

કદાપી હરેક ગરમ વસ્તુ આધાથી અથવા ગરમ ઓષડ પી. ધાથી ઝાડા સાથે એકલુ લોહી પડતુ હોય તો નિચે કહેલુ ઓષડ આપવું. મોટી હરડે પા, એખાના ઘોવરામણમાં ધસીને તેમાં હીરા દક્ષણ માસો ૧ તથા સાકરનો ભુકો તોત્રી ૩ નાંખીને સવારે તથા તેજ પ્રમાણે સાંજે પાવું. તે પાતાં ફાયદો ન થાય તો વજનમાં વધારે પાવું. વારેવાર અરધી હરડે સુધી ધસાવીને એ ઓષડ પાંચ સાત દીવસ સુધી પાવું. બીજી ઉપાય વરીઆળી રૂના ભાર એલચી નં. ૪) એ બનેને ઠીકરા ઉપર મુકીને શેકવાં પછી તેને ખાંડી બારીક કરી ખસખસ રૂના ભાર, ખસખસનાં જીડવાં જેને પોસ કરીને ક-હેછે તે રૂના ભાર ખાંડી બારીક કરી તેમાં સાકર રૂ) ભાર નાંખી એ પાંચે જણસેને એકઠી કરી તેના સરખે ભાગે છ પડીકાં કરીને દીવસમાં ત્રણ પડીકાં ત્રણવાર ફકાવવાં ને ઉપર જનમેલું પાણી પાવું. કદાપી ઝાડા વાટે લોહી ઘણુંજ પડતું હોય તો નીચે કહેલાં ઓષડો આપવાં. હીરાદખણ રૂના ભાર ધઉનો નીસારનો રૂના ભાર ખસ-ખસનાં ઝીડવાં રૂના ભાર અફીણ ત્રણ ઘઉંભાર આવળનો ગુંદર રૂના ભાર સાકર રૂ) ભાર એ સરખેને ખાંડી ઝીણું કરીને એ દાણાના લોવાખમાં મેળવીને એનો છઠો ભાગ દર એ કાલાકને આંતરે ખવરાવવો ને ઉપર સાપ્તરશીંચ ધસીને તેને ગરમ કરીને તેનું પાણી પાતાં રહેવું. બીજુ જેને નર લોહી ઘણુંજ પડતું હોય તેને નીચે લખેલી દવાઓ આપવી. સાપ્તરશીંચ રૂ. ૦૦ ભાર આવળનો ગુંદર રૂ. ૧૦૦ ભાર સાકર રૂ. ૨) ભાર. હવે સાપ્તરશીંચાને પાણી શરૂ ૧૦ મુકીને ઉકાળવું ને તેમાંથી શરૂ ૦૦૦ રહે ત્યારે તેમાં ગુંદર તથા સાકર નાંખીને પછી ઓગળી જાય ત્યારે તેના ભાગ કરીને દર બન્ને કલાકે એકેકી બામ પાતા રહેવું અને એ મરડાના રોગવાળાને

નીચે કહેલાં ઓસડોની પીચકારી ઝાડા વાટે આપવી. ખસખસના પોસ ૩. ૨) ભાર પાણી શર ૧માં ઉકાળીને તેને ગાળીને પીચકારી માં ભરીને તે પીચકારી ઝાડાવાટે દિવસમાં બે વાર આપવી ને માં-ખણ કહાડ્યા વગરની તાજી છાશ એ ઉપર આપે તો સારીછે કદાપી પેટમાં મરડો વધારે થતો હોય તો પીવાનું પાણી તથા કાંજી સરવેને પથર અથવા લોહોડું ધીકાવીને જમીને આપતા રહેવું ને પેટ ઉપર અફીણ પાણી સાથે ધશીને તે પાણી ચોપડતા રહેવું. કદાપી ઉપર કહ્યાં તે સઘળાં ઓસડોથી શુણ નહી પડે ને એ રોગની પિડા વધતી જાય ને લોહી સાથે આમ વચલાએલા જેવો પડવા માંડે ત્યારે સમ-જવું કે પેટમાં પર થયુંછે તેની પરીક્ષા એ છે જે દરીઆનું પાણી અથવા તે ન મળે તો કુવાનું પાણી એક વાસણમાં રેડીને તેમાં ઝાડે બેસાડવો પછી જોવું કે તેમાંનું આમ ઉપર તરી આવે તો સમજવું કે તે આમ છે અગર પાણીમાં નીચે બેસી જાય તો જાણવું કે પર છે ને તે પર વાળો ઝાડો ઘણો ખરાબ વાસ મારે. બ્યારે એ રીતે બગાડ થએલો માલમ પડે ત્યારે ઘણીજ ઉતાવળથી મોહોડું લાવવાની દવા આપવી. મોહોડું લાવે જો મોહોડું આવી જાય તો તે માણસ ઘાતથી બચી જાય ને મોહોડું નહી આવે તો તે માણસની આશા થોડી રાખવી.

કોઈ ગર્ભવાળી સ્ત્રીને મરડો થાયછે તેને ઉપર કહેલી દવાઓ-માંની દવા નજર પોહોંચ્યાડોને થોડા વજન સુખેથી આપતા રહેવું. અગર એ દવાઓ આપવાની હીમત નહીજ ચાલે તો પછી ઇસગુલ નાં બીજ ૩૧) ભાર ઠીકરામાં નાંખી અધકચરાં શેકીને તેમાં ખાંડ ભિળીને દરરોજ ટાહાડા પાણી સાથે ફકાવતાં રહેવું અગર ઘણું જોરે હોય તો દિવસમાં બે વાર ફકાવવું પણ ગર્ભવંતી સ્ત્રીને મોહોડું લાવવું નહી. અને ગર્ભવંતી સ્ત્રીને મરડો થાય તે કાંઈ ઘાતકી નથી બ્યારે તે સ્ત્રી જણે ત્યારે પોતાની મેળે મટી જાય.

ભુખનો ઉપાય.

હરડેજ-પહસા ૬ ભાર. સિંધવ પહસા ૨ ભાર. ચીતરો પહસા ૩ ભાર પિંપર ઓણી પહસા ૩ ભાર એ સરવે જણસોને ખાંડી તેની ફાકી દરરોજ ફાકે તો ખાધેલું પાચન થઈ ને પેટમાં ભુખ સાગે.

બીજો ઉપાય—મીઠું પધસા ૪ ભાર હરડે મોટી ૪ પધસા ભાર વાવડંગ ૪ પધસા ભાર ને સંચળ ૪ પધસા ભાર સિંધવ ૪ પધસા ભાર અજમોત ૪ પધસા ભાર પિંપર ૪ પધસા ભાર જવ ખાર ૪ પધસાભાર સુંઠ ૪ પધસાભાર હિંગ ૪ પધસાભાર એ સર વેને ખાંડી ફાફી કરી હથેળી ૧ ભરી દરરોજ સવારે ફાફે તો પેટમાં માંનો દુખાવો મટીને ખરી ભુખ લાગે.

ત્રીજો ઉપાય—હિંગ, સુંઠ, મરી, પિંપર ઝીણી, કાળાં મરી, જીરૂ, શાહાજીરૂ, અજમોદ, સિંધવ, સંચળ એ સરવે જલશુષા સર-એ ભાગે લેઈ તેને ખારીક વાટી ચુરણુ કરીને હિંગને અગ્ની ઉપર ધ્રુલાવી ભુકો કરી માંહી નાંખીને દરરોજ સવારે તોલો પા ખાઈને ટા ઢા પાણીમાં ઉતારે તો તેના પેટમાંનો વાયુ તથા દુખાવો મટીને ભુખ સારી લાગશે અને ખાવા ઉપર રૂચી થશે તથા શરીરમાં હુંશી-આરી આવશે એનું નામ હિંગાષ્ટક ચુરણુ છે.

ચોથો ઉપાય—એલચી, ચીતરો, વડલુણ, હિંગ, સંચળ, અજમોદ, સિંધ, મોય, જવખાર, પકર, સાજીમુળ, ખાટા અનારના દાણા સડકચુરો, ધાણા, જીરૂ, સાયરાહરડે, પિપરીમુળ, ઉપલેટનીજડ, સુંઠ, મરી, પોપર, અરડુસો, એ સરવે સરખે વજન લેઈ ખાંડી ઝીણાં કરી દરરોજ પધસા ૧ ભાર ફાફે તો ભુખ લાખેને બાતબાતના વાયુ ના રોગ મટે. જેને વાયુનું દરદ હોય તેણે વાયડાં કઢોળ તથા હરેક વાયડી ચીજ ખાવી નહી કેમ જે વાયુવાગાને તે બહુ અવગુણ કરતા છે માટે ન ખાવી.

તાવનો ઉપાય.

તાવ નવ તરેહના હોયછે. તેમાં પાંચ જાતના એવા હોયછે કે એસડથી કદી મટનાર નહી, પરમેશ્વર મહેરબાની કરે તોજ મટે.

તાવનો ઇલાજ એછે જે લાંબણ કરવી એટલે એક આખો દાહડો ભૂખ્યા રહેવું. કદાપી તાવમાં ભુખ લાગે તો મગ વિના બીજી કાંઈ ખાવું નહી શરીરમાંથી તાવ જાય ત્યાર પછે એક અડવાડીઆ લગણુ ધી, દૂધ, દહીં તથા બીજી હરેક ભારે ચીજ ખાવી નહી. ખાય તો ફરીથી તાવ આવે.

તાવનાં એસડ—સોનામુખી ૩૧) ભાર કરીયાતુ ૩૧) ભાર એ એકને પાણી શર ના મુકીને ઉકાળીને તેમાંથી પાણી શર ન રહે

ત્યારે લુગડે ગળીને પાવું તેથી તાવ નરમ પડશે પણ સાંજ સવાર એ પ્રમાણે દીવસ ૨ સુધી પાવું ને તાવ ગયા પછે કૌવત આણવાને નીચે પ્રમાણે ઉપાય કરવો.

કરીયાતાની પાંદડી ૩૧) ભાર ધાણા ૩૧) ભાર સાકર ૩૧)ભાર એ ત્રણેને ઉકાળીને તેનું પાણી સવાર સાંજ પીએ તો ગયેલા તાવ વાળાને ઘણો નફો કરે, ને કૌવત પણ આવે, બુખ લાગે. એ તાવ વાળાને કોષપણુ જ્વતનો સરખાવ પીવા દેવો નહીં ને ખાવાનું હલકું ને યોડું પચવું આપવું.

તાવવાળા માણસને ઉલટી કરાવવી કે તેથી પરસેવો આવી તાવ ઉતરી જાય. મીઠળ તોલો ૧૦ સિંધવ તોલો ૧૦ એ બેને ખાંડીઝીણાં કરીને ઉના પાણીમાં આપવું કે તેથી ઉલટી થાયછે. અથવા મધ ને પાણી ઉનું કરીને પાય તો તેથી પણ ઉલટી થાયછે.

તાવવાળા માણસને જુલાખ આપવો તેની વીગત—ઈંદ્રવય-ણાની જડનો જુકો તોલો ૧૦ તથા ખાંડ તોલો ૧૦ એ બેકને એકડું કરીને ઉના પાણી સાથે આપવું કે તેથી જુલાખ આવશે ને તાવ ઉતરશે. તાવવાળા માણસનું બીછાનું તથા સુવાનો ઓરડો ઓમો રાખવો જોઈએ. તથા હવા આવવા જવાને ખારી ખારણાં ખુલાં રાખવાં જોઈએ. ને તેના આગળ ગરબડ કરવી નહિ. કેમકે તાવવાળાનો જીવ ગભરાય, માટે કામ જોટલું બોલવું.

શરીર ઉપર ચોપડવાને તથા કાનમાં ચુકવાને

ગુલાખનું તેલ કાઢવાની રીત.

ગુલાખના ટુલની તાજી પાંખડીઓ લઈને એક પોહોળા મે-હોડાના કાચના શીસામાં અથવા હરેક સારા વાસણમાં નાંખીને તે ઉપર તલનું મીઠું તેલ રેડવું કે તેથી પેલી ટુલની પાંખડીઓ બધી ઢંકાઈ જાય પછી તેનું મોહોડું છુચ અથવા દાટો દબને મજબૂત બંધ કરવું ને ૪૭ દીવસ સુધી તડકામાં ચુકવું. પછી બાહાર કાઢી ચોળીને ગાળવું. જો તેલ ઘણું નિસદાર કરવું હોય તો ગુલાખનાં ટુલની બીજી મોસમ આવે ત્યારે ફરીને તેજ તેલમાં બીજા ગુલાખનાં ટુલ નાંખીને ઉપર કઢા પ્રમાણે કરવું. એ રીતે ચંમેલી તથા મોગરાનું તેલ પણ નીકળેછે. એ તેલ શરીર ઉપર ચોપડવાને ઘણી જગોએ કામ લાગેછે. તથા કાનમાં ચુકવાને પણ કામનું છે.

અસકા શુળ તથા લોહીવિકારના સોજા ઉપર.

ઓપડવાને કપુરનું તેલ કાઢવાની રીત.

અળશીનું અથવા તલનું મીઠું તેલ ૩૬) ભાર તથા કપુર ૩૧) ભાર એ બેઉ જાણસ લેઈને પ્રથમ કપુર ખલમાં નાંખીને તેને ખુબ ઘુંટવો ને તેમાં થોડુંથોડું તેલ નાંખતાં જવું પછી બારીક વટાય એટલે તેમાં બધું તેલ નાંખીને એકરસ કરવું પછી ઝીણા લુગડામાં નાંખીને ગાળવું ને તેને એક શીસામાં ભરીને તેને મજબુત બુચ દઈ રાખવો. એ તેલ શરીર ઉપરનાં હરેક દરેક અસકા શુળ લોહીવિકારના સોજા તથા એવાંજ બીજાં દરેક ઉપર ઓપડવાને ઘણું કામ આવે છે. કદાપી અફીણનો કસુંબો એ તેલમાં રેડીને ઓપડે તો તેથી વધારે ગુણ થાય છે.

રગતપીતનો ઉપાય.

રગતપીતનું દુઃખ ઘણુજ ખરાબ છે, તેની નીશાની એ છે જે હાથ તથા પગ ફાટીને લોહી નીકળે, નખ કાળા થાય ને ખરી પડે ને કોઈ કોઈ માણસના શરીર ઉપર રૂપવાના ચક્રડા જેવાં ચાંદાં પડે છે, તથા નખ પણ કાળા થઈ જાય છે. તેનો ઉપાય એ છે જે, સાપની કાંચળી માસા. ૨ અજુર સાથે ખવરાવે તો આરામ થાય. રગતપીતનાં ચાંદાં પગની પાટલીની હેઠે તળીયામાં નાસુરે પડે તો તેનો ઉપાય એ છે જે હજાર માસા ૧૦ પારો માસા ૫ ગાયનું ધી માસા ૩૦ એ સરવેને ૪ પોહિરે સુધી સારી પેઠે ખલ કરવું પછી વિલાયતી રેસાનું કપડું જેને લીટ કરીને પણ કહે છે તેની પટ્ટી ઉપર, ઉપરની દવા ઓપડી પછી તે ઉપર કાળા મલમની પટ્ટી મારે તો રગતપીતનાં નાસુરે મટે.

મોતીયો તથા આંખના બીજા રોગનો ઉપાય.

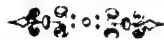
મોતીયો તથા પરવાળું તથા આંખ દુખતી હોય તો આપરીયું ૩. ૧) ભાર, ચીનાઈ સાકર ૩૧) ભાર, પુરતગાલી તપકીર ૩. ૧) ભાર, હીમજે હરડે ૩૧) ભાર, એ સરવેને આંડી બારીક કરીને લીંબુના રસમાં દીવસ ૭ સુધી ખલ કરવું, પછી તેને છાંયડામાં સુકવવું, પછી ભરીમુકી આંખમાં સાંજે આંજે તો ઉપર લખેલાં દરેકો મટે એ ઉપાય ઘણો ફાયદાકારક છે તે કરેથી માલમ પડશે.

ધાતુપુષ્ટી મરદીનો ઉપાય.

ઉપાય પેહેલો—મોચરસ, અકલગરો, કાળીમુસળી, ઘોળીમુસળી, બહુકળી, ઈંદ્રજવ, મીઠા ગોખર, ગળોસત્વ, સુકાં વડગુદાં, કઉચા, ઉંગણ, બળબીજ, એખરો, ચીનીકપાલા અને બાવચી, એ સરવે વસાણાં બરાબર વજન લેઈ ખાંડી ઝીણા ભુકો કરી તેને હવાલે ચાળીને જોઈકું વજન વસાણાનું થાય તેથી બમણી ખાંડ ભેળવી એાસડ તૈયાર કરી દરરોજ સવારે હાથેળી ભરીને ખાય તો શરીરમાંથી નબળાઈ જઈને પુષ્ટ થશે અને મરદાઈ ધણી વધશે તે એવી કે એક રાતમાં દસ સ્ત્રીનો સંભાગ કરી શકે એવું તીવ્રશાખી કહેછે.

ઉપાય બીજો—ખસખસનાં પોસ પધસા ૨ ભાર, સુંક પધસા ૨ ભાર, ધાવડીનાં ટુલ પધસા ૧ ભાર, એ સરવે જણસ પાણી શર ૬ માં ઉકાળી પછી શર ૧ પાણી રહે ત્યારે લુગડે ગળીને સ્ત્રીનો સંભાગ કરવાની પેહેલાં ૧ પહેાર અગાઉ પીવું ને પછી ભાગ કરવો. તેથી જોર ધણું આવશે ને કામ પેદા થશે.

ત્રીજો ઉપાય—લવિંગ, અકલગરો, સુંક એ સરખે વજન લેઈ ખાંડી ઝીણું કરી સોખત કરતી વખતે પુરૂષના છીદ્રની આસપાસ લગાડેછે, ને પછી ભાગ કરતી વખતે એવી તેજ પેદા થાય જે તેના સ્વાદનો પાર નહીં એવું તીવ્રશાખી વર્ધે કહેછે.

પેશાબ બંધ થાયછે તેનો ઉપાય.

ઈંદ્રવયણાની જડ પધસા ૧ ભાર, આપે તો એક પહેારમાં પેશાબ તથા ઝાડો છુટે. બીજુ—કાંદાનાં બી, ગોખર, કપાસ, કાકડીનાં બીજ એ ચારે જણસ સરખે ભાગે બે તોલા લેઈ ખોખર કરી પાણી શર ૬ માં ઉકાળીને તેનું પાણી શર ૧ રહે ત્યારે તેમાં સાકરની આસણી કરીને જોને પેશાબ બંધ થયો હોય તેને પાયત્તે પેહેાર ૧ પછી પેશાબ છુટે. પણ ડુંડીની નીચે ગાંઠ બંધાઈ હોય તો મોતની નીશાનીછે તેને એાસડ કરવું નહીં બીજુ કપુર પુરૂષના લીંગના છીદ્ર માં મુકે તો ધડી ૧ પછી પેશાબ છુટે. શુરોખાર છીદ્રમાં મુકે તોપણ પેશાબ છુટે. કળથી ઉકાળી તેનું પાણી પાય તો પેશાબ છુટે. ઉપરના કુખ ઉપર આ ઉપાય તાકીદથી કરવા કેમકે પેશાબ બંધ થાય તો માણસ ધણું ગભરાયછે માટે તે ઉપાય તરત કરવા.

દાંત, મોહોડું, ગણું તથા જીભનો ઉપાય.

ટાહાડા પાણીથી દાંત દુખતા હોય તો કેટલાક રંગનું લોહી સ-
વરવેતો મટે પણ જો જોના પાણીથી દુખતા હોય તો સુવા દાંતમાં
રાખે તો દુખતા મટે અથવા મસ્તકી દાંતની નીચે રાખે તો પણ મટે
અથવા કનેરની જડ કે પિપરીમુળ દાંત નીચે રાખેથી મટે. જો દાંત
ની જડમાં કીડા હોય તો હિંગનો ગાંગડો જોનો કરી દાંત નીચે રાખે
તો કીડા મરી જાય ભોંયરીંગણીનાં ડીડવાં દેવતા ઉપર મુકીને તેની
ધુણી દાંતને દેતો કીડા તમામ ખરી પડે.

મોઢું પાકે તેનો ઉપાય.

૧ મોહોડું અંદરથી પાક્યું હોય ને માંહે લાલ દેખાય ને લાલ
છાલટાં પડ્યાં હોય તો કુંતરી, વાંસકપુર, નીસારતો એ ત્રણ બરાબર
વળને લેઈ ખાંડી ખારીક કરી મોઢામાં બભરાવે ને પછી માં નીતરતું
મૂકે તો દરદ મટે. સરખો તથા ગુલાબના કાંગળા કરાવે તો પણ મટે.
જો અંદરથી સફેતો દેખાય તો સમાક તથા ચંબેલી પુલ એકઠું કરી
ખારીક કરીને માંડામાં રાખે તો ગરમી મટે.

૨ વળી મોહોમાં ચાંદી પડી હોય તો ઘોળી તપખીર ગાંધીને
ત્યાંથી લાવીને માંમાં બભરાવે ને પછી માં નીતરતું મૂકે તેથી ગ-
રમી ઝરી જશે ને માંમાંની ગરમી મટી જશે. તપખીર પછસા ૧
ની લાવવી.

૩ ચીનીકાલા એલચી અને કાથે એ ત્રણ જણુશ ગાંધીને
ત્યાંથી પછસા ૧ની લઈને ત્રણેને એકઠી ખાંડી ઝીણા ભુકો કરીને
માંની ચાંદી ઉપર બભરાવે તો તેની ચાંદી મટશે પણ માં નીતરતું
મૂકીને લાળ ઝરી જવા દેવી.

૪ ખડીયોખાર સોના લોકો વાપરેછે તે ગળાવીને વાટી ખા-
રીક ભુકો કરીને મધમાં મેળવીને ચાંદી ઉપર ચોપડી માં નીતરતું
મૂકવું એટલે ગરમી ઝરી જઈને સાફ થશે.

૫ કેટલાક માણસનું મોહો ગંધાયછે તેથી કોઈ સારા માણસ
પાસે બેસતાં શરમાવવું પડેછે માટે તે મટાડવાને નીચે મુજબ એ
પડ કરવું. કસ્તુરી, અગર તથા લવિંગ એ ત્રણ ચીજ ખાંડીને તેની
ઝીણા ભુકો કરીને ઘણા દિવસ સુધી દરરોજ દાંતે ધસે તો તેથી માં-
હેની દુરગંધ મટે એ રોગવાળાએ રોજ દાંત ધસીને દાતણ કરવું ને.

સુગંધી પદાર્થનું સેવન કરવાથી મટશે.

૬ કોઈ માણસના ગળામાં કોયલીનો મરજ થાય છે, તેની નીશાની એવી છે જે એ રોગ લોહી ખીગાડના વિકારથી અથવા નખળાઈથી થાય છે. ત્યારે તે માણસને ગળામાં દુખે અને ઘુંક ન ગળાય તથા ખાનપાન બંધ થાય. જે ગળામાં ઘણું દુખતું હોય તો જાણવું જે લોહી વિકાર છે તેનો ઉપાય એ જે બેઢ હાથની કેહેલાલ રમતું લોહી કઢાવવું. જે વાકે નખળાઈથી દુખતું હોય તો મોહોમાંથી ફીણ નિકળે. ને દુઃખ નહીં કરે તો સારાં પાકેલાં અંજીર લેઈ તેને પાણીમાં નાંખી ઉકાળીને ગાળી લેઈ એક કાચના વાસણમાં ભરીને રાત દાહાડો તે પાણી એક અઠવાડીયા સુધી પીએ તોગુણ કરે.

૭ જીભ ભારી થઈ હોય તો તેની નીશાની એ છે જે જીભને સોળે આવે તેથી જ્યાં કઠણ ને ભારી થાય. જ્યાં હાલે નહીં તેનો ઉપાય-તોસર, મરી, રાઈ, પીંપર બરાબર વજને લઈ ખાંડી, ઝીણું કરી જીભને મસળેથી ફીણ ખાહાર નીકળેથી મટે.

૮ મોહોડામાંથી લોહી પડે છે તેનો ઉપાય અરકુસો રાતો ૩૧) બાર તથા મધ શેર ૦૧ એ બેને ભિગાં કરી દરરોજ સવારમાં ચટાડે તો લોહી બંધ થાય.

૯ ગળું પડે એટલે ગળામાંથી ખોલ ન નિકળે તેનો ઇલાજ એ છે જે સિંધવ, વજ, ખાવચી, બીમીબીંગડો, હલદર, મરી, પીંપર એ સરવે જાણસો બરાબર વજને લેઈ ખાંડીને બારીક કરી વચ્ચગાળ કરી કેટલાક દાહાડા મધસાથે ચાટે તો દુઃખ મટી જાય.

મોહોડા ઉપર ખીલ કે છાઈ કરોળીયા થાય છે તેનો ઉપાય.

૧ ગાલ ઉપર ખીલ થાય તો ફટકડીનું પાણી કરીને તે પાણી દરોજ મોહોડા ઉપર ચોળવું કે તેથી ખીલ મટી જશે. અથવા ચોખા પલાળીને તેનું પાણી કાહાડી તે પાણીમાં ફટકડી નાંખી મોહો ઉપર ચોપડવું અને તેજ પાણીથી મો ધોવું, તેથી ખોલ તથા ફેલી-આ સરવે મટી જશે.

૨ ગાલ ઉપર છાઈ કરોળીયો થતાં દાંત દાઢી નાંચેથી લોહી કઢાવે તો બેશક મટે. ખીજું મુળાનાં બી તથા સસલાના દુધથી પણ મટે તથા તેલીયો દેવદાર લીંબુના રસમાં ધશીને ચોપડે તો છાઈ કરોળીયો મટી જાય. ખેહડાનાં ફુલ કે તલનાં ફુલને ચોળે તો મટે.

ખાવચી લીંબુમાં વાટીને ઓપડે તોપણ મટે.

કમળો તથા પાંડુ રોગનો ઉપાય.

પાંડુરોગ તથા કમળાની નિશાની એ છે જે આંખોના ડોળા તથા નખ પીળા થાય, તથા કોઈને આખું શરીર પણ પીળું થઈ જાય છે. અને શરીર નખળું પડી જાય છે. માટે તેનો ઉપાય એ છે જે ખેર, પીંપર, ઓતરો, સડકચુરો, મુંઠ, વાવડંગ, એ સરવે સર-એ વજન લઈ ખાંડી ખારીક કરીને તેને ખારીક વેચે ચાળીને પછે છુહારની કોડમાં ઘડતાં જે લોહા ઉપરથી ભુકો ખરે છે તે લાવોને ખારીક વાટી વચ્ચગાળ કરી વસાણાં કરતાં ખમણે વજન માંહે ભેળવયો. પછી તે દરરોજ સવારે ખાય તો પાંડુરોગ મટે. જે લોહીથી એ દરદ હોય તો તેથી કાળજમાં ફુએ, રાત દાહાડો કરાર ન થાય મોહોડાનો રંગ ફરે, પેશાબ કાળાશપર થાય. એ દરદના ઘણીનું કેહે-કાલ રગનું લોહી લેવરાવે તો એ રોગ મટી જાય.

—:—

વા ગોળાનો ઉપાય.

એ દરદનું નિશાન એ છે જે પીઠ તથા કઠંધિર તથા કરમમા ફુ-ખ હોય કે જે કુલંજવાયી થાય છે. એ દરદમાં પેટેલા તણુ દિવસ સુધી દહેસત ધણી હોય. તણુ દિવસ ગયા પછી ખીહીવું નહી. એ દરદમાં વૈલેકો રાહ આપે છે, અથવા નીસોતર કે ઇંદરવણાની ગલ આપેછે જે ઓપડથી જીલાખ આવે તે ઓપડથી ફાયદો થાય ખીજું મેદો તથા હળદર એકઠું કરીને તેની રોટલી કરી પકાવી પછી એ રોટલી માસ ચાર સુધી ખાય તો પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી દરદ મટે.

આદાશીશી અથવા આદાશીનો ઉપાય.

આદાશીશી જે માણસને થાય છે તે શરીરમાં નખજાઈથી થાય છે તેની નિશાની એ જે સુરજ ઉગે કે આદાશીશી લાગુ પડે એટલે માંયાની રંગો તણાય તેથી એવું ફુએ જે માણસ શરીરે જખરો વાધ જેવો જોરાવર હોય તે પણ ગરીબ બકરી જેવો બની જાય છે તે દિવસ આયમે સારે નરમ પડે ને વળી ખીજે દાહાડે તેમજ ફુએ તેની ઉપાય એ છે જે વજ, મરી, પીંપર, અને મુંઠ એ સરવે પાણીમાં

ધશીને પછે લુગડે ગળીને નાકમાં સુંધે તો મટી જાય. ને વાથી આદાશી ચહડતી હોયતો સતાવરીના તેલથી મટે. વળી માંથાના દુખને ઉપાય બપું ધુંકે તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. સુંક માસા રાા કેનર માસા રાા ગાયનું ધી પછસા ૬ા બાર એ વસ્તુઓ ખાંડી ઝીણી કરી ગાયના ધીમાં મેળવીને નાકમાં સુંધે તો તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. જોવાથી માંથું દુખતું હોય તો એરંડાની જડ છાંયડામાં સુકવીને પાણીમાં ધશીને માંથાને તથા પગને તળીએ ચોપડેલો માંથું દુખતું મટે. અને ગરમી અથવા પીતથી દુખતું હોય તો મુખડ ધશીને ચોપડે તો તેથી મટે. મરી વાટીને અથવા ચીતરાછાલ ધશીને ચોપડે તો તેથી પણ ઘણો ફાયદો થાય છે.

ઉધરસ અથવા ખાંશિનો ઉપાય.

એ રોગને ઉધરસ ખાંસી અને ઠાંસો એ ત્રણે નામમાંથી જેના નજરમાં આવે તેમ તે કહેછે એ રોગ થવાનું કારણ તેલ મરચાં તેમાં પણ ખોડું તેલ અથવા હરેક ખોરી મોજ આધાથીજ થોડો થોડો ખીગાડ છાતીમાં ભેગો થયાથી ખાંસી પ્રગટ થાયછે, એ ઉધરસ ત્રણ જાતની થાયછે. પેહેલી જાતનીને સુકી ખાંસી કહેછે. તે ઉધરસ આવવાથી છાતીમાંથી કાંઈ પડતું નથી. બીજી જાતનીને છાતીમાંથી બળખા પડે છે ને બળખા માણસને હાંફણ પણ થાયછે. એ ખાંશી વધારે દીવસ રહે તો તેની સાથે ઝીણો તાવ પણ આવેછે તેની નીશાની એ જે તે ઘણીના હાથ પગ ઢીલા થઈ જાય, તેથી સુવાની મૂરજ થાય. પણ તે તાવ પાછો અરધા કલાક પછી ઘટી જાય છે. ત્રીજી જાતની ઉધરસ આવવાથી છાતીમાં લોહી પડેછે અથવા લોહી બળખા સાથે ભેગાએલું હોય છે. એ પ્રમાણે એ રોગથી માણસ ઘણું ગભરાયછે, તે મટવાના ઉપાય નીચે મુજબ છે.

૧ પેહેલી જાતની સુકી ખાંશીનો ઉપાય—મીઠળ તથા સિંધવ ઝીણું બારીક ખાંડીને ૩૦ા બારની ફાકી ભરી ઉનું પાણી પીએ તો તેથી ઘટી થાય. તેમાં કેટલીક કસર મટી જાય, પછી બીજો દિવસ નીચે કહ્યા પ્રમાણે ચોખડ આપવું.

ખસખસ ૩૦ા બાર વરીયાળી ૩ ૦ા બાર બદામનો મગજ ૩ ૦ા બાર કાકડીના બીનો ગર ૩ ૦ા બાર તડબુચના બીનો ગર ૩ ૦ા બાર ફુધીના બીનો ગર ૩ ૦ા બાર સાકર ૩૧) બાર એ સરવેને સારી

સારી પેઠે ઘુંટીને પાણી કાઢાડી ગળીને પછી ગાયનું ધી રૂ વા બાર
ગરમ કરીને તેમાં પેલું પાણી નાંખીને પાય તો ઉધરસ મટી જાય.

અસખસનાં ડોડવાં રૂ વા બાર અસખસ રૂ વા બાર સાકર
રૂ ૧) બાર એ તણે જલુસને પાણી શેર વા મુકીને ઉકાળી સવાર
સાંજ પાય તો તેથી ખાંસી મટી જાય અને મુકી ખાંસી વાળાને
ગાયનું ધી, બદામ, માંખણ, બદામનું તેલ એવાં ઓંકણાં વસાણાં
અચરાવવાં. બદામનું તેલ છાતી ઉપર ચોપડવું. અને જેઠી મધના
શીરાના સોપારીના જેવડા કટકા કરી મોમાં રખાવી તેનો રસ ગળી
જવાથી આરામ થશે.

જે ઉધરસના આબ્યાથી છાતીમાંથી બળખા પડે છે તેનો ઉપાય.

એ જાતના દરદવાળાને ઉલટી કરવાનું ઓપડ આપવું. તેથી
કેટલીએક કસર નિકળી જશે, પછે નિચે કહેલો ગરમાળાનો પાક કરીને
આપવો કે તેથી ખાંસી તથા હાંફણ બેઠ મટી જશે.

ગરમાળાનો ગર રૂ ૧૦) બાર, સુકાં અંજીર રૂ ૨૧) બાર, ગાવજખાન
રૂ ૩) બાર, જેઠીમધનીછાલ કાઢાડેલી રૂ ૬) બાર, પરદેશી આવસાન રૂ ૩)
બાર, બેફે રૂ ૩) બાર, ઉનાબદાણા રૂ ૫), સુકાં વડગુંદાં રૂ ૫), કેસર
રૂ ૧ બાર, બદામનું તેલ રૂ ૧) બાર, સાકર શેર રૂ ૨), એ સરવે જલુશો
લાવીને તેમાંથી સાકર, ગરમાળાનો ગોર, બદામનું તેલ અને કેસર
એટલી જલુશો જુલે રાખીને બાકી રહેલી જલુશોને ખોખરી કરી-
ને પાણી શેર ૫) મુકી તેમાં દવાઈ નાંખીને ઉકાળવી તે પાણી શેર
૨) રહે ત્યારે નીચે ઉતારીને જરા ટાહાકુ પાડીને ઓળીને આરોક
લુગડે ગળીને ફરીથી ઉનું કરી તેમાં ગરમાળાનો ગોળ બીજવી મુકવો,
તે ટાહાકુ થાય ત્યારે ઓળીને ગળી લેવું, પછે તેમાં સાકર નાંખીને
ચુલે ચઢાવીને ઉકાળવું, ને જરા ચાસણી પર આવે કે પેલું કેસર
તથા બદામનું તેલ નાંખીને મેળવવું. ને જ્યારે કઠણ ચાસણી થાય
ત્યારે ચુલા પરથી ઉતારી લેવું. ને ટાહાકુ પડે એટલે કાચના વાસણ-
માં ભરી મૂકવું. તેમાંથી સાંજ સવાર બંને ચમચા ભરીને ચટાડવું
તેથી દરોજ ઝાડો સાફ આવશે. ખાંસી મટીને નબળાઈ જશે ને
સાર થશે.

બીજો ઉપાય—જેઠી મધનો શીરો રૂ ૨) બાર, બાવળનો સફેદ
ગુંદર રૂ ૨) બાર, કડીયો ગુંદર રૂ ૨) બાર, ઘઉંનો નીસારનો રૂ ૨)
બાર, કાળાં મરી રૂ ૦ બાર, સાકર રૂ ૨) બાર, કેસર રૂ ૦ બાર,

એ સરવેને ખાંડી ઝીણી લુગડે ચાળી પાણી નાંખી ગોળીઆ કરવી. પણ તે ગોળીયોમાંથી સવારથી તે સાંજ સુધીમાં ગોળી પાંચથી તે પંદર સુધી આપવી કે ચુશીને રસ મળામાં ઉતારે એ ખાંશીવાળાને હલકું ખાવાનું આપવું. દુધ, દહી, છાશ, માંખણ, ઘી, તુવરની દાળ એવી એવી ચીજો ખાવા ન આપવી. બદામનું તેલ ધીની જગાએ ખાવા આપે તો ફાયદો થાય. તથા બદામનું તેલ છાતીએ મસજવું જોઈએ.

ત્રીજી જાતની ઉધરસ લોહી બળખા સાથે ભેળાએલું હોય છે તેમો ઉપાય—એ રોગવાળાની ઉતાવળેથી બંને હાથની ક્ષોષા ખોલાવવી. ને પછે નીચે પ્રમાણે ઓષડ આપવું. સાબરસીંગાનો બુકો રંદો મારેલો ૩ ગા ભાર, બાવળનો સફેત ગુંદર ૩ રા ભાર, સાકર ૩ પ) ભાર, પાણી શેર ગા લઈને તેમાં સાબરસીંગાનો બુકો નાંખીને ઉકાળવો. જ્યારે પાણી શેર ગા રહે ત્યારે સાકર તથા ગુંદર નાંખીને જ્યારે ઓગળે ત્યારે નીચે ઉતારીને ગાળી લઈને કાચના શીસામાં ભરી મૂકવું. પછે તેના છ ભાગ કરવા અને એકેકો ભાગ દિવસમાં ત્રણવાર આપવો. ને સાબરસીંગાનો બુકો રંદો મારેલો ન મળે તો સાબરસીંગુ ધશીને ૩ રા ભાર લેવું.

બીજી ઉપાય—મોઠાં ગુંદાં પાકો સેર ૧) લેવાં તેનો રસ કાઢાડવો, તેમાં સાકર શેર ગા ને આશરે નાંખીને ખુબ ઉકાળવું પછી જ્યારે તેની ચાસણી આવે ત્યારે નીચે ઉતારીને ચીનાઈ કાચનાં પ્યાલામાં ભરી રાખવું. તેમાંથી દર રોજ ૩ ર) ભારને આશરે સવાર સાંજ ચાટવું કદાપી ગુંદાં નહી મળે તો ગુંદાંના પાંદડાનો રસ કાઢાડો ને તેમાં સાકર મેળવીને હમેશાં પાવું. અથવા એ ખાંશી વાળાને તાવ નહી હોય તો ગધેડીનું દુધ પાવું. અથવા સ્ત્રીનું દુધ પાવું. આ રોગ મટે ત્યાં સુધી લખવા વાંચવાનું તથા ઘણી મેદિનતનું કામ અને સ્ત્રીસંભોગ એ સરવે બીજકૂલ બંધ રખાવવું ને ગરમ ખોરાક બીજકૂલ ખાવો નહી. એ શિવાય કોઈને ખાંશી સાથે હાંફણ થાય છે તેનું ઓસડ બીજી જાતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરવું પણ એકલી વગર ખાંસીની હાંફણ થતી હોય તો બુંદનો કાવો દુધ વગરનો થોડો સાકર નાંખીને પાવો. બુંદ તોલે બમણાં નાંખવાં. વળી હાંફણ વાળાના પગને ઘણા ગરમ પાણીએ ઝારવા તથા પગને ઘણા ઉના પાણીમાં બેળી રાખવાંથી ઘણો ફાયદો થાય છે. વળી જેને ઉધરસ થઈ હોય તેણે જવખાર

મોહામાં રાખવા, તેથી પણ મટે છે.

ગરમીની નીશાન.

જો પીત્તથી રોગ પેદા થાય તો ગરમી તથા ખુશકીની નીશાન છે. મોહાડું પીજું થાય અને તરસ લાગે જો સરદી કરે તો દરદ જાય. પીત્તના ધણીની નાડ ઉતાવળી દોડે જ્યાં ખુશક થાય. પીત્તના ધણીની એવી નીશાન છે જે હર ધડીતેને શરદી ઉપર આવશ્ય હોય. જેમ પાણી વિના માંછલી તરફડે તેમ પીત્તના આગ્નરનો ધણી પણ માંછલીની માફક તરફડે છે.

વાની નીશાન.

વાની નિશાન પીત્તની નિશાનથી ઉલટી જાણવી, તનમાં ખુશકી થાય, શક્તિ જાદે હોય, બાલવાથી મોહો ધડી ૧) બંધ નહી રહે, બહુધા વિધાસથી હમેશાં કાયમ હોય, રાત દીવશ હાથના દરદથી પોકારે. ને તલી તથા બાવાશીર જાહેર થાય, પેશાબ રોગના જેવો હોય એવી રીતની નિશાન વાના ધણીની છે.

રસચિકારની નિશાન.

બલગમની નિશાનને વાસ્તે આગળ્યા વૈદ્યએ એમ લખ્યું છે કે તેનું મોહાડું હમેશાં સફેદ હોય, પેટની ગરમી હોય, બુખ થોડી લાગે, પાચન નહી થાય, ઊંધ જાદે હોય, તનમાં સુસ્તી હોય કદમને ખરશવો હોય, તબીયત ગરમી ઉપર આએસ મંદ હોય, શરદ આજ કે પાણીને નહી આછ.

લોહીની નિશાન.

જ્યારે શરીરમાં લોહી વધારે થાય ત્યારે નાખુશી પેદા થાય. મોહાડામાં મીઠાશ હોય, માથું બારે હોય, આડ જુડા સુસ્ત થાય, ને હરધડી બે સખખ માંદગી સુસ્તી હોય, દેમાગ ખુશક થાય, મોહાડું સુકાય, તમામ જાતની આમડીને ખરજ થાય, માત્ર લાલ થાય, પેશાબનો રંગ સુરખી પડે, તમામ રોગોથી નાડની રંગ ધણી ધરદે એ નિશાન લોહીના ધણીની છે.

રોગ ઓળખવા તથા તેના ઉપાય કરવા આખત.

વા તથા પીત તથા બલગમથી માણસોને દરદ પેદા થાય છે. જો એ ત્રણ સ્ત્રોતમાંથી એકની વૃદ્ધિ થાય તો તેથી શરીરમાં રોગ પેદા થાય છે. ન જો એ ત્રણ સ્ત્રોત શરીરમાં જોર કરે તો તે રોગને મોતની નિશાન છે. કારસ શેહરમાં વૈદોની આગળ માણસોને રોગની ચાર તરેહ છે, એક વા, બીજું પીત, અને ત્રીજું બલગમ, અને ચોથું લોહી, હવે એ ચાર તરેહની નીશાન યાદ રાખવી કે પીત ગરમ છે, લોહી ગરમ છે વશરદ છે ને બલગમ ઘણી શરદ છે.

સ્વાદના ગુણ.

હિંદુસ્તાનના તથા રમના વૈદોએ ખાવામાં નવ તરેહની લેહેજત કહી છે. પેહેલી. ૧ મીઠું, મોળું, ૩ સોડા, ૪ તલચી, ૫ કડવું, ૬ ખારું, ૭ બળેલું, ૮ તીખું ૯ ગરમ. એ સરવેના ગુણ ગરમ છે, કાષ્ઠ તથા બેનીમક તથા બેમજે કોઈ એના ગુણ સાધારણ છે. કસાએલું શરદ છે. ખાટી સ્ત્રોત ઘણી શરદ છે. જો એક ખાણમાં ત્રણ વસ્તુઓ એકઠી છે, તો તેમાં જે વસ્તુ ઘણી હોય તેના સ્વાદમાં પેલા બંને મળી જાય, તેથી ઘણી હોય તે વસ્તુની સ્વાદ માત્ર આવે. માટે અસલ ખાણની જાત નવ તરેહના સ્વાદ ઉપર રાખી છે માટે સરવે સ્ત્રોતમાં એ રીતે અજમાવી જોવું. તેથી બધી ખબર પડશે.

ગુમડાનો ઉપાય.

ગુમડાં થાય તો નીચલાં વસાણાનું પાણી પીએ તો ગુમડાં મટી જાય. હરડાં, બેહેડાં, આમળાં, ઘાણા, સુખડ એ પાંચ સ્ત્રોતને માટીના વાસણમાં નાંખીને તેમાં કુવાનું મીઠું પાણી રેડવું. પછી તેને બીજવી રાખીને તે પાણી ગાળીને જોને ગુમડાં થયાં હોય તેને પાવું, અને જ્યારે તરસ લાગે ત્યારે તેજ પાણી પાવું, તેથી ગુણ થાય છે. પણ ગુમડાં થયાં હોય તેણે તેલ આંધલી, મરચુ અને બીજી હરેક ગરમ સ્ત્રોતખાવી નહી. કેમકે તેમાંથી ઝાડો આવે અથવા મરડો થાય, તેથી હેરાન ગતી થાય, માટે એ દરદ વાળાએ આધાનો વિચાર રાખવો.

ભાતભાતનાં દરદ ઉપર તાવ પરમીઓ અને પેશાબ
ગળતો હોય એ વિગરે મટવાને ગળોનું સત્વ
કહાડવાની રિત.

ગળોનો બારો એક લાવીને ઘણા પાણીમાં ધુએ પછે ગળોના
ચારચાર આંગળના કટકા કરે. પછે તે કટકાને એક માટીના વાસણમાં
ધાલે ને તે વાસણમાં વરસાદનું પાણી નાંખીને રાત એક રાખે.
ખુબ તરેહથી તર કરે પછી બીજા દિવસે તેને છડકો મારે. તે દિવસ કે
તેમાંથી સત્વ બાહાર નિકળ્યું કે પછી તેમાંથી કચરો બાહાર કાઢવો.
અને તે પણીને ઘડી એક સુધી હલાવવું નહી. જે સત્વ પાણીની
નિચે ડરે તારે પાણી ઉપરથી નીતારી નાંખી જે સત્વ રહે તેને છાં-
યડે સુકવે, પછે તે ઉપર કહેલા દરદો ઉપર કામમાં લાવે તેથી ઘ-
ણીજ કાયદો થાય છે.

આંખોઈનો ઉપાય.

ગાંઠ ખસેછે તેને લોકો નાભી તથા આંખોઈ ખસે છે એવું
કહેછે, પણ તે ખોટું છે. લોકો તે ગાંઠ એટલે આંખોઈને ચોળાવેછે,
અથવા મંત્રાવે છે અથવા પેટે હાંલાનું ખાલી આતસી રમડુ મુકાવે
છે કે પગને અંગુઠે અથવા ઘુંટણને તાણીને બંધ બાંધે છે, પણ
એ ખસવાની વાત તદ્દન જુઠીછે કેમકે તે વાત મુગલાઈ તથા ઈંગ્રેજી
વહદો કબુલ રાખતા નથી તથા મંત્રાવેછે તેનો કેવળ મુરખ છે. આ-
સલના વહદક શાસ્ત્રમાં ગાંઠ ખસવાની ખામત કોઈપણ ઢોકાણે લખી
નથી. ઘણા લોકોને ઝાડો થાય છે અથવા પેટમાં ફુખે છે કે તાવ
આવેછે અથવા વાંસો ફાટે છે તારે આંખોઈ તથા નળ ટળવાના
વહેમથી આંખોઈ ચોળાવેછે કે મંત્રાવેછે તેથી વહેમમાં ને વહેમમાં
ઘણા દહાડા વીતી જાયછે ને રોગનું જીરે વધી પડેછે માટે તે વી-
જની ખરી વાત નીચે પ્રમાણે છે.

આંખોઈ અથવા ગાંઠ ખસવાના ઉપાય જે સગળા લોકો કરે
છે તે એક તરેહનો સુળવા એટલે ઓચિંતો પેટમાં ફુખવાનો રોગ
કોઈને થાયછે. માટે શુળવાય થયો હોય તેણે આ ચોપડીમાં શુળવા-
યુનો ઉપાય લખ્યોછે તે પ્રમાણે ઓસડ આપવું. પણ જો તેથી ન
મટે તો જુલાય આપવો ને જુલાય આપવાથી ઝાડો ન આવે તો
સમજવું કે એ ઘણીનાં આંતરડાંએ વળ ખાધાછે એ વળ ખાધાનું

કારણ એ કે ઘોડા ઉપર બેઠો હોય ન એકાએક ઘોડો કુદે તેથી પેટ થેકલાય તથા કુદવાથી કે છલંગ મારવાથી અથવા ગળ ઉપરાંત બારે બોળે ઉચકવાથી અથવા જમ્બી જંગાપરથી પડવાથી કે ખાડામાં પગ પડવાથી અથવા આંતરડું ગોળીમાં ઉતરવાથી વળ ખાઈ જાય છે અથવા તે જગોએથી ખસી જાય છે ત્યારે એકાએક પેટમાં એક જગોએ ફુએ ને શુળ મારે તેવામાં ગોળીની કોથળી (પુરૂષના બને પગની નીચેની) સુત્ર ને ગોળી મોટી થાય ત્યારે જાણવું કે અતરગળ થવાની નીશાન છે. પણ જ્યારે આંતરડું વળખાવાય અથવા ખસવાથી ફુખ થાય છે ત્યારે તેની ઉપાય એ છે જે એ આજરવાળાને ચતો અને સરખો સુવાડવો. પછી તેના પેટને ધોરેથી બેવી રીતે ચોળવું કે આંતરડાંનો વળ હોય તે છુટે. અથવા ખસેલું હોય તે ઠેકાણે આવે. એ રીતે કરવાથી કાયદો ન થાય તો તેના ટેટાને મજબુત દોરીથી તાં-ણીને બાંધવાં ને પછી ચાર જણ મળીને તેના હાથ તથા પગ ઝાલીને તેને ઉચકે તેથી તે કમરમાંથી વાંકોવળી જાય ને તેનું પેટ દબાઈ જાય. પછી તેને પાંચ સાતવાર હોંચોળે એટલે આણીગમ તેણીગમ હલાવે તેથી પણ આંતરડાંનો વળ છુટે.

એ રીતે કરતાં પણ ન મટે તો આ ઉપાય કરવો કે, એક જીવતો પારો (મારેલો નહિં) ઘોઘ સાફ કરી રૂપ બારે લેઈ રોગીને ઉભો રાખી પાઈ દેવો. મુગજ વધેલો પાંચ તોલા પારો પાવાનો હુકમ આપે છે પણ ઈંગ્રેજી વધેલો તો એક રતજ સુધીનો હુકમ આપે છે કે મકે તે પાયા પછી ઝાડાવાટે તરત પાછો નીકળી જાય છે ને આંતરડાંનો વળ છોડવે છે. કાચો પારો પાયા પછી તેને થોડાંક ડગલાં ચલાવવાં પછી ઉભો રાખીને તેના પેટને બંને હાથે ઉપરથી એવું દબાવવું કે તેથી પારો નીચે ઉતરીને આંતરડાંનો વળ છુટે અથવા ખસેલું ઠેકાણે આવે ને પારો ઝાડાવાટે નીકળી પડે. કદાપી પારો પાયા પછી ઝાડાવાટે ન નીકળે તો આજરની થોડીવાર જોવો ટાંગવો કે તેથી માંવાટે નીકળી પડશે. પારો ધોવાની રીત એ છે જે હરડાં, બેહેડાં અને આંખનાં લઈ ખોરાં કરીને તેને મીઠાપાણીમાં ગાળીને તેમાં પારાને નાંખીને સારીપેટે ચોળીને ઘોઘ કાઢવો. પાંચ કલાક સુધી તેને બીજવી રાખવાં પછી તે પાણી બીજી રીત પારો ધોવાની એ છે જે પારો શર ૦૧ લેઈ માટીના વાસણમાં નાખી તેમાં પાણી શર ૧) નાંખી ધીમાં તાપ ઉપર મૂકી જનો કરવો. કદાપી પાણી બળી જવા

આવેતો ખીજી પાણી રેડવું પછી તે પાણી કાળાટ પકડે કે તરત નીચે ઉતારી પાણી કહાડી નાંખી તેમાંથી પારો ટાહાડો પાડી દેવો.

એ સરવે ઉપાયો કર્યાથી આંતરડાં ઠેકાણે આવે અથવા તેનો વળ છુટે, પછી તેને પેટે એક બનાતની પેટી બાધી રાખી મૂકવી કે તેના ગુણે કરીને ફરી વળ આવે નહીં. જો એ રોગથી ગોળી મોટી થઈ હોય તો તે ધણીએ હાથમાં કચ્છો બીડાવેલો રાખવો એ ડીકછે.

પાણીમાં કુખેલા માણસનો ઉપાય.

જો માણસ પાણીમાં કુખે છે તેને પછી બાહાર કહાડી કેટલાક લોકો તેને જીવો ટાંગે છે અથવા હીંચકા ખવરાવે છે અથવા તો પીપ કે ચરકડાં ધાત્રીને ફેરવે છે તે એવા વીચારથી કે પીપેલું પાણી નીકળી જાય પણ એ વિચાર બુલ્લ બરેલો છે કેમકે કુખેલા માણસનો સ્વાસ બંધાઈ જાય છે તેથી તેના પેટમાં કાંઈ જઈ શકવું નથી માટે ઉપર કહેલો ઉપાય કરવાથી વખતે કુખેલા માણસનો પ્રાણ પણ જાય છે. વાસ્તે નીચે કહ્યા પ્રમાણે ઉપાય કરવો. કુખેલા માણસનું માથું તથા ખભા પકડીને ઘેર લઈ જવો. પછી તેને બીનાં લુગડાં કાઢાડીને કોરાં પહેરાવવાં પણ આખું શરીર પહેલાં લુછીને કોરે કર્યા પછી લુગડાં પહેરાવવાં ને તેના શરીર ઉપર ઉતની કમાળી અથવા ઉતનાં લુગડાં શરીર ઉપર લપેટવાં ને તેને ઉતના અથવા રૂના ખીછના ઉપર સુવારવો ને તેના માથા ઉપર છાંયડો કરો તેને તડકામાં રાખવો. ને તેનું મોહોડું તથા નસકોર વારેવારે લુછીને સાફ કરવું અને ઈંટ તથા નળીયાં ગરમ કરી અથવા જીંતા પાણીથી તેના પગતળાએ તથા હાંડી ઉપર તથા બગલમાં તથા ધુંટણના સાંધાઓમાં સારી પેઠે શેક કરવો અથવા બને તો મોઢું ઉતારી પાણીનું વાસણ બરી તેમાં તે કુખેલા માણસને બેસાડવું ને તેનું શરીર સારી પેઠે મસજવું તથા રગડવું ને તેનો શ્વાસ બંધ થએલો હોય તે ચાલવા સાથે તેનું ફેફસું ફલાવવા સાથે નાકના એક તરફના નસકોરામાં નળી ધાલીને ટુંક મારવી તે વેળા ખીજીતરફનું નસકોર તથા મોહોડું દાખો બંધ કરી રાખવું કે પેલો પવન બહાર નીકળી ન જાય ફેફસામાં વાગેથી જરાક પેટ જીંચુ થએલું દેખાય કે ટુંકવું બંધ કરવું ને નસકોરાં તથા મોહોડામાં પવન જવાદેવો એવી રીતે થોડીથોડી વારે કરતા રહેવું બને તો થોડુંથોડું જીનું પાણી પણ પાતા રહેવું તે થોડીથોડી વારે હરેક આસડ

કે હાજર હોય તે સુરત રાખી સુંઘાડતાં રહેવું એટલે કુબેલુ માણસ
મફલત યાય નહિ અને હુંશીયારીમાં રહે સારી રીતે શુદ્ધિમાં આવે.

બરોળ તથા અભેતરીનો ઉપાય.

પેહેકુના દરમીઆન વચમાંથી લોહી કઢાવે અથવા હાથની રમ
ઉપર નસ્તર મરાવે તેથી બગડેલું લોહી નિકળ્યાથી સાર ન થાય તો
બીજો ઉપાય એ જે રાઈ પછસા ૯ બારમાં ગાયનું સુતર એકઠું
કરીને દરરોજ સવારે પીએ તો રોગ મટે.

ચુંક તથા શુળવાયુ તથા બોરચીનો ઉપાય.

શુળ વાયુ એછે જે એકાએક પેટમાં આણીગમ પેલી ગમ કર-
તી શુળ મારે ને બોરચી દુખીને ચુંક આવે ને શુળવાયુથી કોષ્ટને
એવું કઠણ દુખે તે સેહેવાય નહી એ રોગવાળાને ઝાડો પણ કમજ
થએલો હોય છે. એ રોગ થવાના ઘણા સખખો હોય છે. ઘણું કરીને
વાયુંના બોરચી ઉઠેછે. એ રોગ ઉઠે તેને પ્રથમ તપાસવું જોઈએ કે
એ દીને તેને ઝાડો સાપ આવ્યો હોય અથવા ન આવ્યો હોય,
અથવા ઝાડો સાફ આવ્યો હોય ને કાંઈ બારે ખોરાક પણ ન
ખાંધો હોય ને શુળ મારે ને પેટમાં દુખવું હોય તો નીચે કહેલું
ઓષડ કરવું. કોલમનો ભુકો ૩. ૦૧ બાર સુંકનો ભુકો ૩ ૦૧ બાર
કાળાં મરીનો ભુકો ૩ ૦૧ બાર અફીણ ઘઉં ૧) બાર એ ચારે જ-
ણસો મધમાં મેળવીને ચટાડવું ને ઉપરથી ઉનું પાણી પાવું અથવા
એ દવા ગરમ પાણીમાં નાંખીને પાત્રી એ દવા આપ્યાથી દુખવું
નરમ પડ્યા પછી બીજો અથવા ત્રીજો દીવસે કાચું દીવલ એથી ત્રણ
ચમચા સુધી સુંકના કાવામાં અથવા આદાના રસમાં રેડીને પાવું
ને શુળ નરમ નહી પડે ને ઝાડો પણ ન આવે તો ફરીથી કાચુ દી
વેલ ત્રણથી ચાર ચમચા સુધી ઊતા પાણીમાં પાવું અથવા સુંકના
કે કુદોનાના કાવામાં પાવું ને તેથી પણ ન મટે તો એ દવાને પીચ-
કારીમાં ભરી ઝાડાના વાટે પીચકારી મારવી ને એ દુખ અજીરણથી
હોય તો અફીણ ન આપવું. કેમકે તેથી ઉલટું નુકશાન છે.

બીજો ઉપાય—સુંક ૩ ૦૧ બાર સંચળ ૩. ૦૧ બાર સિંધવ
૩. ૨) બાર કાળાં મરી ૩. ૦૧ બાર પિપર ૩. ૦૧૧ બાર એ સર-
વ જણસોને ખારીક ખાંડી ઝીણુ લુગડે ચાળી તેના એ ભાગ કરી

એક ભાગ મધમાં ચટાડવો ને ઉપરનું પાણી અથવા કુદીનાની રસ પાવા એથી પણ એ રોગ મટે છે.

ધનકવા (ધનકવાનો ઉપાય.)

ધનકવા એ જાતનો થાય છે, તે એકની જગા માથાન મગજ-માં હોય છે, તેમાં એક માદા અને બીજી નર હોય છે જે માદા છે તે ખુશક છે. એ દરદી આદમીનું તન કમાનની પેઠે પેચસ આવે તમામ રંગો બેચાય છે. ને કમર પીઠ જંગ દુટ્ટે એ આજરને હિંદુસ્તાનમાં ધનકવા કહે છે. એ રોગનો ઉપાય નથી. કેમકે એ રોગ થએલું માણસ કોઈ ઉગરતુ નથી તેમાં જે મહા ખુશક છે તે ત્રણ દીવસ-માં મરે ને જો તેને ત્રીજે દીવસે મૃત્યુર ઉગારે તો તે નવે જનમે આવ્યો. તે વીચે પેદે કહ્યું છે કે જે કાલેજનું ઝોસડ જે તસનું જર છે તેને કાયદે મંદ છે.

નાસુર નસ્કોરી તથા નાક અંધાર્ધ જાયછે તેનો ઉપાય.

જેને નાકમાં નાસુર થાય તો તે નાસુરનું સર લોહાના હથિયારે કાપી પછી આંગળાં અંદર ઘાલોને જડમાંથી મોહોડા તરફ ખાહાર કાઢે. પણ નાસુરનું સર કાપે તો તે ઉપર મીઠળ તથા મધ મુકે કે જેથી તમામ મુરદાલ માંસને ખાય, તેથી નાસુરનું નામ નિશાન નહિ રહે. બીજુ તે હમય ગોહાર ઉપરની ભાંગ ખાય તો કાયદો છે. અથવા ભાંગ ખાધાથી વધારે થાય તો લોહાના હથિયારે તેની જડને મારીને તે જગો ઉપર ડાગ મુકે તો મટે.

નસ્કોરી કુટી હોય તો નાક વાટે ખાળની માફક લગભગ લોહી નીકળે છે. તે ઘણું કરીને લોહી વધવાથી કે અંદરની એક રંગ ચોરા-યાથી એમ થાય છે. એ આજરના ઘણીને ખુશીયા એ તાઁ એઉ જાંઘ બાંધે ત્યારપછી અરડુંસાનો રસ મધ સાથે પાય. બીજુ કીંદર પૈસા ૧) બાર અફીણ પૈસા ૧) બાર મજીડ પૈસા ૧) બાર કરોડી-યાનો ગર પૈસા ૧ બાર એ ચાર ચોળને ખારીક વાટીને તેની વાટ બનાવી નાકમાં રાખે તો ઉપર કહેલાં બંને જાતનાં દરદ મટે. અથવા નસ્કોરી કુટી હોય તો એતરની કાળી માટી અથવા તે ન મળે તો ધર્જના કાંકરા માટીના લઈ તેને બીજવીને તાળવે મુકે ને થોડીક

સુષે તો તેથી નસ્કોરીનું વેલું લોહી તરત બંધ થશે.

નાક બંધ થાય ત્યારે કસોજી ગવિડાના પેશાબમાં ઝળવી હમેશાં નાકમાં મેલે તો ફાયદો થાય. બંદાલનો રસ તથા આદમીનો પેશાબ કાનમાં મુકે તો તેથી પણ મટે.

સંલેકમનો ઉપાય.

સંલેકમ ગરમીથી થયું હોય તો, સરકો છાશ, ને કસકાબ (જે જવના લોટનો બને છે) તે ખાય તો મટે. ગરમીથી થયાની નિશાની એ છે જે સંલેકમ પાતળો ને ગરમ આહાર નિકળે, જે સંલેકમ જાડો ને પરાણે આહાર નિકળે તો શરદીથી જાણવો તેનો ઉપાય. અસખસના પોસ પૈસા ૨) ભાર સુંક પૈસા ૧) ભાર ધાવડીનાં ફુલ પૈસા ૧ ભાર એ સરવે પાણી શર ૬ માં ઉકાળી બ્યારે પાણી શર ૧) રહે ત્યારે લુગડે ગળીને સુતી વેળા રાત ૩ સુધી પીએ તો મટે. બીજુ એલચી પૈસા ૧) ભાર લવિંગ પૈસા ૧) ભાર મેહોડામાં રાખે તો તેથી મટે. શરદીનું સંલેકમ મટે. સરશીયું તેલ કેટલાક દિવસ શુધિ સુષે તો મટે તથા કસોજી સુષે તો મટે.

જી તથા ખોડાનો ઉપાય.

માથામાં જી તથા ખોડો થાય ત્યારે ચણાને છાશમાં પલાળી- ને બ્યારે નરમ થાય ત્યારે માથા ઉપર મસજે તે પછી બે પહોર થાય ત્યારે માથું ધ્રુવે તેથી જી અને ખોડો બંને જાય. બીજો ઉપાય. ઉજળી ખાંડ તથા લીબુનો રસ મેઉ એકઠાં કરીને માંયુ ધ્રુવે, અથવા ગંધક તથા પારો એ બેઉને ખલ કરીને માથામાં ઘાસે તેથી જી તથા ખોડો તરત મટી સાફ થશે.

વાળની મજબુતીનો ઉપાય.

ડાઢી તથા માથાના વાળ ઝાડનાં પાંદડાની પેટે ખરી પડે તેનો ઉપાય એ જે આંખનાં પાણીમાં રાત ૩ સુધી પલાળી રાખી, પછી તેમાં ગાયનું ઘી નાંખી દેવતા ઉપર ઉતું કરવું ને બ્યારે પાણી તમામ બળી રહેતે ઘી બાકી રહે ત્યારે તે ઘી લઈને વાળ ખરતા હોય તે ડોકાણે મસજે તો ફરી વાળ ખસે નહિ ને વળી વાળ વધા- રવાની ઈચ્છા હોય તો એજ આંખનાં તેલ માથામાં ઘાસેથી વા-ળનો બરવો થઈ વધારો થશે.

ચાલવાની હકિકત વિષે.

વધદોષે કહ્યું છે કે ચાલવું તથા દોડવું પોતાના ગળ માફક રાખવું. ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈને અથવા પગે એટલું ચાલવું કે તેથી થાક ન લાગે. દરેક માણસે જમ્યા પછી સો ડમ્બાં બોલામાં બોલું ચાલવું. ને સાંજની વખતે સંમુદ્રને કીનારે અથવા વાડીઓની ખુશી હવામાં પોતાના શરીરની શક્તિ પ્રમાણે પગે ચાલવું તેથી રગોમાં કોવત આવી અંગને ફાયદો કરેછે. પણ ગળ ઉપરાંત ચાલવા જાય તો બહુ થાકી જાય તેથી નુકશાન છે. ધરના રહેનાર ધરમાંને ધરમાં ને સફરના કરનારે સફરમાં પોતાના ગળ માફક ચાલવાથી હુશિયારી રહેછે.

જલંદર રોગનો ઉપાય.

જલંદરનો રોગ પેટમાં થાયછે, તેની નિશાન એ છે જ, પેટ ઘણું મોટું ગાગર જવડું થાય તેથી એ રોગી અતીશ્ય અકળાય છે. એ રોગ ત્રણ જાતના થાયછે, તે ત્રણેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

પેહલી જાત. સૈયોધર, આ જાતના રોગથી પાણીની તરશ બહુ લાગે ને પેટ મોટું થાય ને તે ઉપર હાથે વગાડે તો ઢોલના જોવા અવાજ આવે. એ રોગ ઘણું કરીને વાથી પેદા થાયછે તે રોગ મટવાનો ઉપાય, લસણની કળીયો ફાલીને તેને મધમાં નાંખવી. પછી તે અથાઈ રહે એટલે એ રોગવાળાને દીન ૪૦ સુધી અવરાવે તો વાથી થએલો જલંધર રોગ સારો થશે.

બીજી ઉપાય. બકરીનું દુધ શે. ૧) લેઈ તેમાં એરંડીયું તોલા ત્રણ બેળીને માસ ચાર સુધી પાયતો પેટનો વા તમામ મટે.

ત્રીજી ઉપાય. રાઈને બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ ચાળીને ગાયના મુતરમાં ખાય તો એ રોગ મટે.

ચોથો ઉપાય. સાજીઆર પદ્ધતિ ૧) બાર સોંધન પદ્ધતિ ૧ બાર સંચળ પદ્ધતિ ૧) બાર મીઠું પદ્ધતિ ૧) બાર ગચલું પદ્ધતિ ૧) બાર જીરૂ પદ્ધતિ ૧) બાર આમળાં પદ્ધતિ ૧) બાર સુકાં વાવડંગ પૈસા ૧ બાર ઈંદર-વચણાની જડ પદ્ધતિ ૩ બાર ઉપલેટ પદ્ધતિ ૧ બાર સાયમ પદ્ધતિ ૧ બાર, સુવા પદ્ધતિ ૧ બાર વરીયાળી પદ્ધતિ ૧) બાર અજમો પદ્ધતિ ૧ બાર જવઆર પદ્ધતિ ૧ બાર સુંક પદ્ધતિ ૧) બાર વડલુણ પદ્ધતિ ૧) બાર પીપરીમુળ પદ્ધતિ ૧) બાર ખેહડાં પદ્ધતિ ૧ બાર તજ પદ્ધતિ ૧) બાર જવાથી પદ્ધતિ ૧) બાર એર પદ્ધતિ ૧ બાર

વળ પહસા ૧ બાર સડકચુરો પહસા ૧ બાર ધાણા પહસા ૧ બાર
મીતરો પહસા ૧ બાર મોહોટી હરડે પહસા ૧ બાર ઉપલેટની જડ
પહસા ૧) બાર નીસોતરે પહસા ૩ બાર જમાલગોટો પહસા ૩
બાર એ સરવે જણસ લાવીને તેને સાફ વીણીને ખારીક ખાંડી હ-
વાલે ચાળીને એ ચુરણ કાચની શીશીમાં ભરી મુકવું પછી ઉપર
લખેલા દરદીએ દર રોજ સવારના હાથેલી ભરી ફાફી ઉપર પાણીને
ઉતારે તો તેથી એ રોગ મટે જલદી સારો થશે. એવું આ ઓષડ
ચુલુદાયક છે.

બીજી જાતનો જકી જળંદર—આ જાતના રોગથી પેટમાં જર-
દાખ પીપ એકડું થાય, ને પેટ પાણીની મશક (ચામડાની મસક
જેમાં બીજી લોક પાણી ભરે છે તે) માફક હાલે ને ગાગર જેવડું
મોટું થાય તે મટાડવાનો ઉપાય. નાકની ડાખી તરફથી શીકામ મુકે
ને જરદાખ આશાનાથી ખાહાર કાઢાડે છે. ચીરનારો ધણો ખખડ
દાર જોઈએ, એ ખખડદાર હોય તો આરામ થાય છે.

ત્રીજી જાતનો કંઠોધર—આ જાતના રોગથી પેટ ઉપર સોજો
આવે ને તે જગો ઉપર આંગળી દાખે તો ખાડાની નિશાન દેખાય
છે. ને એથી કાળજી ઉપર ગાંઠ બંધાય છે, તેના દુખથી
રાત દાહાડો જપ ન વળે વખતે ગાંઠ બંધાય છે, પણ ધણોસોજો
ન ચડેલો હોય તેટલામાં આગળથી ઉપાય કરે તો મટે. જ્યાં
સુધી પેટમાં ગાંઠ બંધાયતી ન હોય તેના પેટેલાં ઉપાયો કરવા કેમકે
ગાંઠ બંધાયા પછી ઓષડ લાગુ પડતું નથી.

હવે એ ત્રણ જાતના જલંધર મટવાને સાફ નિયે લખેલા
ઉપાય કરવા. એક માટીનું દોહોણું (હાલું) લાવવું પછે તે મધ્યે ખ-
રસાણી થુવેરનું દુધ લાવવું. તેમજે મુકી ૧) મેંદો નાખીને ખમીર ક-
રવું. તેમાંથી માસા ૨) દવા લખ તેની નાની આનકી બનાવીને દેવ-
તાના અંગારા ઉપર શેકવી. ને તે ઉપર લખેલા દરદીને દરરોજ
સવારમાં ખવરાવીને જીનું પાણી પાવું, તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાની
થી એ રોગ મટીને સાફ થશે.

શીતળા (ખળીયાકાકાનો) ઉપાય.

ખમડેલા લોહીથી શીતળા થાય છે, જે વર્ષમાં માણસના તનમાં ખ-
રાખ લોહી વધે છે તે વર્ષમાં શીતળા પેદા થાય છે પણ તેમાં ધણું
કરીને નાહનાં છોડાને ધણીજ નિકળે છે. વૈદો કહે છે કે, તેવરસ-

માં બચાનું લોહી કમી કરાવે શીતળાથી શરીર ઉપર મોટા મોટા ફોલા-
નીકળે, તાવ આવે, શરીર ગરમ રહે, જેને શીતળા કાળા રંગનાં ને પા-
સે પાસે એક એકનાં ભેગાં નિકળે ને નિકળતાં ધણા દાડા લાગે ને
ઉતાવળા સુકાઈ જાય, રાત દિવસ તાવથી શરીર બળે એવી જા-
તની શીતળા હોય ત્યારે તે માણસના ઉપર ઈશ્વરની મહેરબાની હોય
તોજ બચે.

ખીજી જાતની શીતળા—જે શીતળાના ફોલા બેજા હોય ને
ધણા છેટે છેટે હોય, એક ખીજી સાથે ભેળાએલા નહી હોય, ઉતા-
વળા નિકળે ને ધણે દાહાડે સુકાય, શરીરમાં તાવ ન હોય તો તેની
કશી ચિંતા રાખવી નહી તેને પેહેલું સુખ થવાનું.

એમને જાતના દરદને વાસ્તે કડાછાલ તથા જીરૂ પાણીમાં ઘુંટી
ને જે વારે શીતળા નિકળવા માટે ત્યારે તે પાણી પાય ને તે પાણી
પાયાની પેહેલાં શેકેલા ચણા ખાવા આપે ને આખરમાં ઊંઘતી વેળા
મધને જીવારની રોટલી આપે તો સારી રીતે આરામ થાય.

ઉજ્જગરો અને ઉંઘનો ઉપાય.

ઉજ્જગરો કયાંથી શરીર બગડી જાય છે, અને ખીજી દાહાડે શ-
રીર ભારે થઇ કશું કામ થતું નથી માટે જરૂરના કામ વગરે ઉજ્જગરો
કરવા નહી. જે રાતે ઉજ્જગરો થયો હોય તેને ખીજી દાહાડે લીંબુનો
રસ ૩ ૧) ભાર સાકર ૩ ૧) ભાર પાણી શેર ૦ એ સરવે એકઠું
કરી તેનું શરબત બનાવી લુગડે ગાળીને પીયે તો ઉજ્જગરાનું ઝેર ઉતરી
જાય અથવા ગાયનું દુધ લેઇ તેમાં પાણી ને સાકર એ વાનાં નાંખી-
ને પીએ તો તેથી કાયદો થાય.

૨ ધણા દિવસના ઉજ્જગરો ભેગા થાય છે તેથી પીંડ રોગપેદા
થાય છે. દરેક માણસે પોતાની તબીયતનું સુખ ઈચ્છવું હોય તો તેણે
રાત્રીએ કામ વેહેલું પતાવી નિયમસર ઊંઘવું જોઇએ, એક દિવસ કાં-
ઈકારણસર ઉજ્જગરો થાય તો ખીજી દિવસે એક બે કલાક દિવસે સુવું
અગર અવકાશ નમળે તો રાત્રીએ વેહેલું સુવું તેથી તેની કસર તરત
મટી જશે રાતની ઊંઘ છે તે ખાધ પાચન કરે છે. તેથી રાત્રી સરવે
માણસના સુખને માટે છે તે શાણા સમજે છે.

જીલાખ (રેચનો) ઉપાય.

તાપના દાહાડામાં કે ટાહાડના દાહાડામાં જીલાખ અથવા ઉલટી નું ઓસડ પીવું નહીં તેમજ જે દહાડે વરસાદ વાણ ને વાદળાં થયાં હોય તે દિવસે પણ જીલાખ લેવો નહીં. કારણ કે શરીરમાં ઉલટો ખીગાડ થાય છે. પુષ્ટ (ખડુમાણસ) જીલાખ લેતો તેને નુકશાન થાયછે અને પાતળા માણસને એથી વધારે નુકશાન છે. ઘરડા માણસને તો ઉપર કહેલા વખતે જીલાખ લેવોજ નહીં ને ના પાડ્યા ઉપરથી લેતો ઘણું નુકશાન થાયછે.

જીલાખ લેવાની રીત નીચે કહેલીછે તે રીતએ જીલાખ લેવો પણ તે દીવસે વા તથા શરદી શરીરમાં ન લાગે માટે ફલાટીનનું ગરમ બદન પહેરી રાખવું અને પવનમાં ફરવું નહીં.

૧ જીલાખ લેવાના દિવસ—કારતક મહિનો એસે તેની અધવચમાં અને બીજી ફાગણ માસ એકા પછી એ એ સમયે લેતો શરીરમાં સુખ ઉપજવે છે.

આપણી ઇછા હોય કે જીલાખ લીધાથી ઝાડે સાફ આવે અથવા ઉલટો આવે તેથી પેટમાંની કેટલીક કસર નીકળી જાય એમ ઇછા હોય તો નીચે પ્રમાણે જીલાખ લેવો.

: પેહેલું—નિસોતર પછસા ૩) બાર, સફેત ખાંડ પછસા ૩) બાર, એ બંને સવારમાં નયણેકોડે ફાંકે તો શરીરમાંની તમામ મેદા નીકળી જાય પણ એ ફાંકી ઊંના પાણી સાથે ઉતારવી તેથી પેટ સાફ આવશે ને તે દીવસે અગીયાર વાગતાં સુધી ત્રણ ચાર પેટ આવે એટલે બાત અને પાતળી તુવેરની દાળ એ ભિગાં કરી તેમાં તાજુ ધી સારું પેંડે નાંખીને હલકું ભોજન કરવું, તે દીવસે ધર્જીની રોટલી અને તેજ મરચું હિંગ એ ખાવું નહીં કેમકે જીલાખ ઉપર એ બહુ અવગુણુ કરે માટે ન ખાવું.

બીજી ઉપાય ઈંદ્રવણાની જડ ર. ૧) બાર, ઝીણી ખાંડી તેમાં સફેત ખાંડ ર. ૧) બાર) ભેળીને ઉના પાણીમાં ફાંકે તો ઉપરના ઓસડ જેવો ફાયદો થાય.

ત્રીજી ઉપાય—ગરમાળાનો ગોર અને સોનામખી (મીઠીઆવળ) એ બેહુને ઉકાળીને પિએ તો તેથી પણ ફાયદો થાયછે.

ચોથું—ધુવરના જડની છાલ વાટી ખારીક કરી પાનમાં સુકી ખાવ તો ફાયદો છે. પેટ ઘણાં આવે તો બાત તથા ગાયનું દહીં

ખાવું તેથી સુખ થાંતી થશે.

પાંચમું—રેવનચીની ખટાઈ ૩. ૧) ભાર, શીફોતરી એળિયો ૩. ૧) ભાર એ બેને ખાંડી બારીક કરી પાણી સાથે ગોળિયો ચણાચણા બરીબર કરી રાખવી તેમાંથી ગોળી બેથી પાંચ સુધી સવારના પહેરમાં અથવા રાતના સુતી વખત ઉના પાણી સાથે અથવા ગરમ ચાહાના પાણી સાથે ગળે તો ધણોજ ફાયદો કરે, ને હરેક રસવિકારનો આગર મટે.

છઠું—ઝોકારી ને પરસેવા બહાર કાઢવાની ઇછા હોય તો મીઠળ ૩. ૧) ભાર ને સિંધવ ૩. ૦૧ ભાર એ બે જણસોને બારીક ખાંડી નયણે કોઠે ફાકી તે ઉપર જાનું પાણી પિએ તો તેથી ઝોકારી આવે ને પશીનો છુટે તેથી શરીરમાં ખુબ આરામ થાય.

સાતમું—મોરચુથુ ૩. ૦૧ ભાર છાશ સાથે પીએ તો તેવાજ નફો થાય.

આઠમું—આદુ ૩. ૧) ભાર લેષ તેને છોલી ઝીણા કટકા કરી પાણી શેર ૦૧ મૂકી ઉકાળવું પછી પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે નીચે ઉતારી થંકુ પડવા દેઇ તેમાં કાચુ દીવેલ ૩. ૨) ભાર નાંખી પીએ તો તેથી સાફ જુલાબ આવે ને પેટ નરમ પડે.

ચાંદી (ટાંકીનો) ઉપાય.

ચાંદીના દરદથી ફેલાય થઇને જખમનાં ધારાં પડ્યાં હોય તેને મટાડવાને ફાયદાકારક ઓસડ નીચે મુજબ છે.

૨ હીમજીહરડે ૩. ૮) ભાર, રસકપૂર ૩. ૪) ભાર અનાર (દાડમનાં સુકુલ ૩. ૧) ભાર, બોદારચિંગ ૩. ૧) ભાર, જયફળ ૩. ૧) ભાર, એલચીદાણા ૩. ૧) ભાર, લવિંગ ૩. ૧) ભાર મરી ૩. ૧) ભાર એ સર્વે જણસોને લાવી સાફ કરી ખુબ બારીક ખાંડીને બારીક હવાલે ચાળીને કાગદી લીંથુ નંગ ૧૦૦) લાવી તેનો રસ કાચના વાસણમાં કઢાડીને ગળી નાંખી તેમાં ઉપર લખેલી દવાનો બુકો નાંખી મેળવીને કઢણ ચોખ્ખા પથરના ખલમાં નાંખી ખુબ બારીક વાટીને ગોળી વાળવા જેવું કઢણ થાય ત્યારે સોપારી જેવડી ગોળીયો વાળવી, ને તેને સુકવીને કાચના પોહોળાં માંના શીંસામાં બરી મૂકવી પછી જેને ચાંદી થઈ હોય તેને દરરોજ સવારે ગોળી ૧) તથા સાંજે ગોળી ૧) બે વખત ખવરાવે ને પરજીમાં તેલ, મરચું, હિંગ, આંબલી, મીઠું વગેરે અવયુષ્ણ કરનારી ચીજો ખાવાની બંધ રાખે

તો તેથી એ દરદ મટીને સુખ થશે.

ખીન્ને ઉપાય—બાદારશીંગ ૩ ૧) બાર, અંતારની છાલ ૩. ૧) બાર, ગોળ પછસા ૪) બાર, એ બેઉ વસાણાને ત્રીણાં ખાંડી ગોળમાં ગોળીઓ ૮) વાળવી તેમાંથી સવારે ગોળી ૧) તથા સાંજે ગોળી ૧) ખાય ને તે ઉપર પરેછું પાળીને ગાયનું ધી દરોજ શેર ૦૮ ખાયતો દીવસ ૧૪માં આરામ થાય.

ત્રીન્ને—હીમજી હરડે ૩. ૨) બાર મોરપુથુ ડુલાવેલું ૩. ૧) બાર સાકર ૩. ૧) બાર એ સરવેને ખાંડી લીંધુ નંગ ૧૦૦) ના રસમાં ખલ કરી પછી તેની ગોળીઓ ચણીબાર જ્યેઠી વાળી તેમાંથી ગોળી ૧) ટહાડા પાણી સાથે ગળાવો ને તે ઉપર શેકેલા ચણા ખવરાવીએ તો ટાંકીનો તથા ગમે તેવા ફાદલા તથા (વાળા) નીકળ્યા હોય તો આ ઓસડથી મટે. જો શેકેલા ચણા ન ખાય તો ઉઝટી થાય માટે ગોળી ખાંધ તરત ચણા ખાવા. ટાંકી દરદ વાળાને કોઈ હુંશીઆર વધદ મો લાવે તો તેથી પણ ફાયદો છે. કેમકે એ દરદ બેદાયલાને જડમુળમાંથી કાઢે છે.

પરમીઆનો ઉપાય

∴ પરમીઓ એ જાતનો થાય છે એક ગરમીથી ને ખીન્ને વાથી તેમાં ગરમીથી થયો હોય તેના ધાત મહેસુરને રંગે હોય તેના બદમા ઉપર કીડી તથા માંખ એકઠી થાય અને વાથી થયો હોય તો ધાતુનો રંગ સફેદ હોય. હમેશાં પીશાબ કીધા પછી ધાત જલ્ય પરમીઆથી મરદી ગઈ હોય તો ધાતુ પુષ્ટ મરદીના ઉપાય કહ્યા પ્રમાણે ઓસડ કરવાથી પણ પરમીઓ મટે છે.

પેહેલો ઉં—ધણી જૂની અને પાકી ઇંટ સોધી લાવીને તેનો ખાંડીને ભુકો કરવો પછી તેને બારીક ચાળીને દરોજ સવારે પા તોજાને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફાંકે તો તેથી પરમીઓ મટે.

ખીન્ને ઉપાય—સરવાળા નામનું ઘાસ જેને ઉપરડા સરવે કહે છે અને નાહાનાં છોકરાં એને કુતરા કરીને કહે છે, અને તેનો આકાર બાજરીના ડુંડાના આકારે હોય છે પણ નાનાં હોય છે તે સંધને છોકરાંઓ એક ખીજના લુગડા ઉપર નાંખે છે તે ઓટી જાય છે. તે ઉખેડી લાવીને ઢાંચડે સુકવી તે સુકાયા પછી તેને ખાંડી બારીક કરીને તેમાં તે ભુકા બરોબર ખાંડ નાંખીને સવારે તથા

સાંજે હાથેની બરીને ફાકી ટાહાડું પાણી પીએ તો બાત બાતના પરમીઆ મટે.

ત્રીજો ઉપાય—સફેત ગુંદર શરે ા શીંઘોડાં શરે ા ખાંડનું બુર શરે ા મેદો શરે ા એ બધાં વસાણાં એકઠાં કરી એક પ્યાલામાં બરી તેમાં ઘો શરે ા તથા દુધ શરે ા નાંખી સરવે એ-કડું કરી તેમાં દરરોજ સવારના પાંચ પાંચ પઠસાબાર ખાય તો બાતબાતના પરમીઆ મટીને મરદાઈ આવે.

છંદ્રીના જખમનો ઉપાય.

છંદ્રીને જખમ થયો હોય તો કપીત્રી સરશીઆ તેલમાં મેળવીને ચોપડેથી મટે. બીજો ઉપાય મેદી સરશીઆ તેલમાં મેળવીને ચોપડેથી દરદ મટે ને જખમ રૂજે.

ત્રીજો ઉપાય—વરસાદના દહાડામાં બિલાડીના ટોપ ઉગેછે (જેને નાનાં છોકરાં કુતરાની ટોપ કહેછે ને ફારશીમાં તેને સમાર-ગો કહેછે તે ટોપ લીલા હોય છે ત્યારે સફેત હોય છે ને સુકાય છે ત્યારે કાળો થઈ જાય છે) તેને જડ સુધાં ઉમેડી લાવીને તેનો બુકો લીલા જખમ ઉપર મુકે તો તે જખમ જલદીથી મટી જાય છે.

વીંછીના ઝેરનો ઉપાય.

હરેક માણસને દધવયોગે વીંછી કરજ્યો હોય તો તેના ઉપાય નીચે મુજબ કરવા. પ્રથમ તો જે જગોએ કરજ્યો હોય તેથી ઉપર એ તમુ છેટે એક સુતરની સુવાળી દોરી ખાં-ધવી કે તેથી જેહર ઊંચું ન ચડે. એ પ્રમાણે કરીને કરડેલા ડંસ ઉપર માખણ મસળેથી જેહર ઉતરે તથા લસણ મસ-ળે તો પણ ઉતરે અથવા મુળાનો રસ ધસે તેથી પણ ઉતરે ત-થા ઉજળા આકડાની જડ વીંછી કરડતાં વેત એક કાનમાં ખોસે તો જેહર ઉતરે અથવા ડંખને ચુશીચુશીને થુકી નાંખે તો જેહર ઉતરી જાય પણ જેના મોમાં ગરમીથી ચાંદી થઈ હોય તે માણસે ચુસવું નહીં શાયી જે ચાંદીમાં ઝેર ઉતરે માટે હુંશીઆર માણસે એ ડંખ ચુસવો તેણે પણ સંભાળ રાખવો કે થુક ગળામાં ઉતરે નહીં માટે હુંશીઆરીથી કામ કરવું.

ધંતુરાના ઝેરનો ઉપાય.

નવા વાંસ કપાસને ખાંડી દુધમાં ઉનો કરીને તે દુધ ધણું પાય તો ધંતુરાનું ઝેર ઉતરી જાય.

વાળ કાળા કરવાનો ઉપાય.

કાળા ભાંગરાંનો ભુકો દરોજ સવારે. તથા સાંજે હથેલી ભરીને ખાય એ પ્રમાણે લાગટ વરસ એ પ્રમાણે કરે તો વાળ સદાય કાળા રહે. બીજો ઉપાય—લાલ મેંદી એ હફતા સુધી વાળ ઉપર મસજો તથા ત્યાર પછી કાળી મેંદી દિવસ ૧૫ સુધી મસજો તો વાળ કાળા થાય ને જીવાન દેખાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખાખરાના જડની છાલ બાળીને તેની રાખ પૈસા ૧૦ ભાર તથા છીપ બાળેલી તેનો ચુનો પૈસા ૨૧ ભાર લોઢાના વાસણમાં મુકી તેમાં ભાંગરાંનો રસ રેડી થીસામાં દસ્તાએ હલાવી જમ સાંહી ઘુટે તેમ હફતા એ સુધી ઘુટી પછે સંકેત વાળ ઉપર મસજો તો વાળ કાળા થાય છે. અથવા ગળીનાં પાંદડાં ખુબ ઝીણાં ઘુટી પલાળીને વાળ ઉપર બાંધી થોડીવાર બાંધી છોડીલે તે તેથી વાળ કાળા થાય છે.

અક્રીણના ઝેરનો ઉપાય.

કોઈએ અક્રીણ ખાધું હોય ને તે ઉપર તરત તેલ પીંધું હોય અથવા તેલમાં ઘોળીને પીંધું હોય તેનું ઝેર ધણું આકર્ષે ચહડી જાય છે. જો અક્રીણ આઠ માસાને વળને ખાધામાં આવ્યું હોય તો કઠણ ઝેર ચહડે છે તેનાં ચિત્ત અંગ ખંધ સુસ્ત બની બેહોશ થઈ જાય, જીભ ખેંચાઈને ટુંકી પડી જાય તેથી બોલાય નહીં. હોઠ કાળા પડે ને હાથ પગે ઝણઝણીયાં આવી ગોટલા ચહડે અને આંખમાં કુવા પડે, પરશ્વેષ ટાહડો વળે, આંખે દેખાય નહીં; એ રીતે માલમ પડે તો નિચે લખેલું ઉત્તરીનું આપડ આપવું.

સુવા તથા મુળાનાં બીજ, નીમક, મધ એ ચારે દવાઈને બધે રૂપીયાભાર લેઈને તેમાં પાણી શેર ૧૦ મુકીને ઉકાળવું તેનું પાણી શેર ૧૦ રહે ત્યારે તેને ઉતારી જરા થંડું પડે એટલે ચોળીને એક રસ કરી ગાળીને પાવું તેથી ઉત્તરી આવશે ને તેમ કરતાં ઉત્તરી ન

આવે તો કુકડાનું પીછું ગળામાં મુકાવીને ઓઠાની કાઢાડવું એ મા-
ણસને ઉલટીનું ઓષડ પાપા પછે તેના પગ ઘુંટણ સુધી એક વાસ-
ણમાં મુકીને ઝારવા અથવા ઉતનાં લુગડાં પગમાં લપેટવાં. ને ઓખી
હિંગ માસો ૧ લાઇને પછે મધને પાણી ઉકાળી તેને ઘોળી એક
રસ કરી તેમાં ઉપર કલા પ્રમાણે હિંગ બારીક વાટીને નાંખી સરવે
ભેગું હલાવી પાપ તેથી ઉલટી થઇને ઝેર નીકળી જશે ને આરામ થશે.

આમળનો ઉપાય.

જો આમળ બાહાર નિકળતું હોય તે ઉપર કલાઈ સફેદો તથા
માંજુફલ એટલે માયુ એ બે ચીજ ઝીણી ખલ કરીને પછી દરીજ
આમળ ઉપર બભરાવે તો ઝંઝુ ચહડે ને ફરીથી બાહાર નીકળે તો
દરદં ઘણું કરે તેથી માસ છ સુધી એ પ્રમાણે ઉપાય કરે તો ફરીથી
બહાર ન નીકળે. ઉપલા ઓષડથી એ રોગ ચાળીસ વરસનો જીનો
હોય તો પણ મટે.

હરસનો ઉપાય.

હરસનો રોગ ઘણી જાતનો થાય છે હરસ બ્રેઇને નાકમાં ને સફ-
રાના(ગાંડના અથવા કુલાના) માં આમળ પેદા થાય છે ને તે રસવિ-
કારે વા તથા ગરમીથી કે લોહીથી પેદા થાય છે, પેહેલી જાતના મસા
લોહીના હોય છે. તેમાં મસા બ્યારે જોર કરે ત્યારે તે ફાટીને તેમાંથી
લોહી વહે છે. બીજી જાતના મસા રસવિકારના હોય છે. તેથી
આમ તથા પર પડે છે. ત્રીજી જાતના મસા વા વિકારના હોય છે
તે મુકા હોય છે. તેમાંથી લોહી અથવા પર કાંઈ આવતું નથી; પણ
એકલું દરદ કરે છે.

પેહેલો લોહી તથા જળસના મસાનો ઉપાય. જોને લોહી તથા જળસના
મસા હોય ને તે માણસ શરીરે જાડો હોય તો તેણે લોહી તથા પર
(જળસ) આવતુ બંધ કરવું નહીં કેમકે એ મારગે લોહી તથા જળસ
આવવાથી કાળજાનો ગરમી તથા રોગ મટે છે. આ જાતના દરદ
ઉપર હલકા જીલાબ આપતાં રહેવું. તેથી દુખ નરમ પડે છે ને જો
રોગથી ઘણું દરદ થતું હોય તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે ઓષડ કરવું.

ઝુગળ તોલા ૫ મોહોટી હરડેદલ તોલા ૩ હીમજી હરડે તોલા
૩ સફેદ રાઈ તોલા ૧૦૦ એ સરવે જાણુસ લાવી તે મધ ઝુગળ ઘણો

સાફ ઓખો લઈને તેને મીઠા પાણીમાં ગોળવો પછી બીજી દવાએને ખાંડી ખારીક કરીને ગુગળ ગોળેલામાં મળવીને તેની ગોળીયો વઘાણા જલથી બનાવીને સુકાવી એક શીયામાં ભરી મુકવી. પછી કોષ મા-ણસને હરેક જાતના હરસનું જોર લાણું થાય ત્યારે તેમાંથી પોણા ૩-૫ પીયાબારને આશરે ગોળીયો દરરોજ ઉના પાણી સાથે ગળાવવી તેથી ગુણ થશે, ને કદાપી ફેર ન પડે તો નિચે મુજબ કરવું.

બીજો ઉપાય—ગુગળ તોલા ૧૦) મધ અથવા સાકર તોલા ૨૫) મોટી હરડેલ તોલા ૪ હરડાની છાલ તોલા ૪ એ સર્વે જણસો સા-રી જોઈને લાવી તે મધે ગુગળ લણો ઓખો અને ચળકતો લેવો ને તેને ઉના પાણીમાં નાંખવો. પછી તે મધે મધ અથવા સાકર નાં-ખવી પણ ગુગળનું પાણી પ્રથમ ગાળીને પછી નાંખવી. ને તેને ચુલે મુકી ચાસણી ઉપર લાવવી ને તે મધે બીજી દવાઈ ખારીક કરીને નાંખવી. પછી એક રસ કરી તેનો પાક ઠારીને કાચના વાસ-ણમાં ભરી મુકવો પછી તેમાંથી દરદીએ દરરોજ સવારમાં ૩૦ા બાર થી તે ૩૦ા બાર સુધીની ખેતણ ગોળીઓ વાળીને ઉના પાણી સાથે ગળવી તેથી હરસનું દરદ મટશે.

ત્રીજો ઉપાય.—હરેક જાતના મસા ઉપર મલમ ચોપડવો તેની રીત મીણ તોલા ૧માં જીરૂળ (માવાનો) બુકો તોલો ૦ાા મીઠું તોલો ૧ એ ત્રણ વસ્તુને ઉની કરીને તેનો મલમ બનાવવો અને તેને મસા ઉપર ચોપડ્યા કરવો.

વળી એ મસા ઉપર ગળી વાટીને ચોપડે તો પણ ગુણ કરેછે.

જોનેસુકા હરસ હોય એટલે મસા દુઝતા ન હોય ને દરદ કર-તા હોય તો નીચે પ્રમાણે ચોસડ કરેથી મટી જશે. કાળાં મરી તોલા ૧૫) સુવા શેર ૧) મધ શેર ૧) એ ત્રણે જણસ લાવીને તે મધ થી મરી તથા સુવા ખેલેને ખારીક ખાંડી તેમાં નાંખી ચાટણું કરી રાખવું. તેમાંથી દરરોજ સવાર સાંજ તોલો ૧) ખે વખત ખે તોલા ચટાડવું. ને ઉપર લખેલો મલમ ચોપડવો તેથી મસા તરત મટી જશે.

એથી ઉપાય—ખાવળીયાના ઝાડની પાલી લાવીને તેને સુકવી ને જંદરની સુકી લીંડીઓ ખારીક વાટી તેને એક વાસણમાં ભરી મુકવી પછે એક માટીનું મજબુત કુંડું લાવવું તે એવું કે ઉપર બેશી શકાયકતેવું લાવીને તેને તળીએ વચોવચ ખે આંગળાં ફેરે તેવું ગોળ કાણું પાડવું. પછે એક વાસણમાં દવતા ભરીને તે ઉપર કહેલો બુકો

બભરાવીને એ ઉપર માટીનું કુંડું જાંબું વાળીને જીને હરસ થયા હોય તેણે લુગડું ફર કરીને તે કુંડાના કાના ઉપર બેસીને મસાને ધુણી લાગવા દેવી એ પ્રમાણે એક દીવશમાં એ ત્રણવાર કરે એવું એક અઠવાડીયું કરે તો તેથી બધી જાતના હરસ મટી જશે

અંતરગળનો ઉપાય.

અંતરગળ ચાર જાતની થાય છે. કોઈને આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે છે. (ગોળી એટલે ઇંદરીની નીચે ગોળાકાર છે તે, જેને અંડવૃધિ પણ કહે છે) કોઈને પવન ગોળીમાં ઉતરે છે. ત્રીજું કોઈને નઠારો રસ ગોળીમાં ઉતરે છે એથુ. કોઈને પાણી ગોળીમાં ઉતરે છે. તે ચારમાંનો હરેક આજાર થયાથી પેટનો પડદો ફાટે છે. તેથી રોધાનું સર પડદામાંથી બહાર નીકળે છે તેથી અંતરગળ મોટી થાય છે ને ગોળીમાં રોધો ધણો ઉતરતો જાય છે જે પડદો ધણો ફાટે તો તે ધણીને આરામ નહીં થાય, જે પડદો થોડો ફાટ્યો હોય તો લોહાનો હલકો બનાવી તે હલકો રોધાના શર ઉપર રાખે અથવા લોહાનું જંતર રાખે તો ગોળીથી વધતી બંધ પડે જે જોર આવેને પડદો ફાટે તેથી ગોળીમાં ફુપ્પ ધણું થાય તો તેને મટાડવાનો ઉપાય નીચે મુજબ.

હાથના અંગુઠાની નીચે એક મોટી જડી જોરાવર રંગ જાહેર છે. તે રંગ ઝોળખીને કોઈ હુંશીઆર તે ઉપર ડામ દેતો ખોશીઆ (અંતરગળનું) દરદ મટે. ડાખી તરફના ખોશીઆમાં દરદ હોય તો જમણી રંગે ડામ દેવો. ને જમણી તરફ હોય તો ડાખા અંગુઠાની રંગને ડામ દેવો તેથી ફાયદો થાય છે.

ત્રીજો ઉપાય. કીંદર પૈસા ૧ ભાર ખાંડ પૈસા ૨ ભાર હમેશાં ગાયના દુધ સાથે ખાય તો તેથી ફાયદો થાય છે.

એથુ સુવા તો. ૭ મેથી તોલા ૪ એ બે વસ્તુને મીઠા પાણીમાં શર ૮ માં ઉકાળવું. તે પાણી શર એક રહે ત્યારે લુગડે ગળીને તેમાં મદ અથવા બકરી ધી અથવા ગાયનું ધી પૈસા નવ ભાર નાંખી અંતરગળનો ધણી હકતા એક સુધી અથવા ઘણા દહાડા સુધી સવારે ઉભા રહીને પીએ તો અંતરગળ મટે. પણ એ ધણી તરત થયેલીને લાગુ પડે છે. ધણા દિવસની હોય તો મટવી મુશ્કેલ છે.

આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે ત્યારે ગોળી કઠણ થાય ને એવું જણાય કે જાણે એક પથર ગોળી સાથે ટાંગેલો છે. એ રોગવાળાએ પોતે

અતો યદ્ પોતાને હાથે ધીમિ ધીમિ ગોળીને દાખીને આંતરડાને પાછું ઉપર ચડાવે તો ચડી જાયછે. એ ચડતી વેળા કડકડ બોલે. કદાપી એ રીતે ધીમિ ધીમિ દાખ્યાથી ઉપર ન ચડે તો ગોળી ઉપર તથા પેહેડુ ઉપર ઉનું પાણી રેડવું અથવા ઉના પાણીમાં ખેસાડવું. ને સુબાને ખાફી વાટીને તેમજ લેપ ગોળી ઉપર બાંધવો કે તેથી ગોળી ગરમ થાય ધીમિથી ચોળી દાખેથી આંતરડું ચડી જાય ચઢી ગયા પછી નિચે કહેલા યોગસડનો પાટો બાંધવો કે ફરીથી ઉતરી ન શકે. મસતકી, હીરાદખાણ, શિ-કોતરી એળિયો અને હીરાબોળ એ સરવે બરાબર વજન લેઈ ખારીક ખાંડી મધની ચાસણી કરી તેમાં મેળવીને ગોળી ઉપર રહે એવડુ લુગડું લઈ તેની ઉપર મલમની પેંટે તે દવાઈ ચોપડીને ગોળી ઉપરના વાળ કાઢાડીનાંખીને એ પટી ગોળી ઉપર વળગાડવી. ને તેના ઉપર મજબુત કછો બીડાવવો ને દીવસ ત્રણ સુધી અતો સુવાડી રાખવો, હાલવા ચાલવા દેવો નહી ત્રણ દિવસ પછી ચાલવું હોયત્તે ધીમિ ધીમિ ચાલવું, ધાંટો કહાડીને બોલવું નહી. ઉધરશ ખાવો નહી ખંને તરફની ગોળીઓ મોટી મોટી થતી હોય તો ખંને તરફ કછો ખાં-ધેલો રાખવો. તથા સ્ત્રી સાથે સંભોગ કરવો નહી. ને તેની ઉપર જીરાપાક ખાવાને જાથુ આપવો. સફેત જીર તોલા ૫ લેઈને તેને શરડીના પાણીમાં એક રાત અને એક દહાડો ભીંજવી રાખી પછી તેને છાંયડે સુકવવું. તે સુકાયા પછી તેને ખાંડીને ખારીક કરવું. તે મધ્વે સુંક તોલા ૨૦ ખાંડી ખારીક કરી ખંનેને એકઠાં કરવાં પછી મધની ચાસણી કરી તેમાં એ દવાઈ મેળવીને પાક કરી રાખવો. તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ૦૧ તથા સાંજે તોલો ૦૧ ખવરાવવો એ જીરા પાક અજીરણ વિકારવાળાને તથા ખાટા ઝોટકાર આવે તેને તથા વાયુવાળાને ઘણો ગુણદાયક છે માટે તેનું સેવન કરવું.

૬ જેને પવન ગોળીમાં ઉતર્યો હોય તે ગોળી દાખવાથી તરત પાછો ઉપર ચડી જાય છે. પણ તે ચડતી વેળા ઘણોજ કડકડ બોલેછે. એ આંતરવાળાએ પણ મજબુત કહેા બીડી રાખવો. ને ઉપર જે ગોળીમાં આંતરડું ઉતારવામાં જે જે પરેજીએ કરવા કહી છે તે દરદીએ બરાબર પાળવી જોઈએ અને જીરાપાક ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હમેશાં આપવો જોઈએ તેથી કાયદો થશે.

૭ જે રસ એટલે નડારો મંદવાડ ગોળીમાં ઉતર્યો હોય તેણે પણ મજબુત કછો બીડાવી રાખી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાવધાની

રાખીને જીલામ આપી કોઠાને સાફ રાખવો. ઈંદરવયણાની જડ અથવા
 રેવંચીની ખટાઇનો જીલામ રાતે સુતી વેળાએ ઉના પાણી સાથે લેવો.
 વળી આકરી તમાકુની આપ ૧ લઇને તેની ઉપર સેલારસ ચોપડીને
 જરા ગરમ કરી ગોળી ઉપર મુકી કઢેા બીડવો. તે કેટલીક વારે તમાકુ
 મડીને ઉલટી થશે તેથી ફાયદો થશે. પણ એ તરત દરદ થયેલાની ઉપર
 લાગુ પડે છે.

જે પાણી ગોળીમાં ભરાયછે તે તે દાખ્યાથી કડકડ બોલતું નથી ને
 એ ધણીને પેસાળ થોડીથોડી વારે આબ્યા કરે માટે એ આબરવાળાએ
 પાણી થોડું પીવું જોઇએ ને તેના માથા ઉપર મોથ જવનો આટો
 તથા ગાયનું છાણ એ ત્રણ ચીજને મેળવેલે ગોળી ઉપર ચોપડ્યા કર-
 વું તેથી સાફ થાય. જે ગોળીમાં પાણી બાણું ભરાયું હોય ત્યારે દવાથી
 કશાએ ગુણ થતો નથી ને દીવશે દીવશે દરદ વધતું જાય માટે ઇંચે
 જી ડાકટર જે ગ્રાંટમેડીકલ કોલેજમાં પરિક્ષા આપી પાસ થયેલો હોય
 તેની પાસે અથવા સરકારી મોટી હાસપીટલમાંના ડાકટરો પાસે નસ્તર
 મરાવી પાણી કઢાડી નખાવી પછી ખસખસનાં પોસને ઉઠાખી તેમાં
 નરી ઉનની ફલાલીનના કટકા એ કરીને શેક કરવો અને ડાકટરના કલ્લા
 પ્રમાણે પેરેજી પાળવી ને નસ્તર મારીને દવાની પીચકારી મારેછે તે
 મારવા દેવી કેમ જે તે દવાથી ગોળી પાછી ભરાય નહી ને ન મરાવેતો
 પાછો ભરાય માટે પીચકારી જરૂર મરાવવી. ને એ દરદ વાળાએ
 વાયડી ચીજ માત્ર ખાવી નહી.

વાળ ઓછા કરવાનો ઉપાય.

ચુનો પેસા ૨) બાર તથા હડતાલ પીળી પેસા ૨) બાર છાશ-
 માં ખલ કરીને છુપેલા વાળ ઉપર મસજે તો વાળ ખરી પડે.
 બીજું ઓષડ કોસંગીનું તેલ તે જગો ઉપર મસજે તો તે જગાએ
 ફરીથી વાળ ઉગે નહિ. આ ક્રિતાળ ખનાવનાર તીખેસાખી કહેછેજે
 મેં સારા વૈદાને મહાડે સાંભળ્યું છે જે જ્યારે સ્ત્રી છોકરું જણે ત્યારે
 તેજ વખત મેં દાવારખે તેની ખગલમાં તથા પેટ ઉપર મસજે તો
 તેની કુખ (યોની) ઉપર ફરીથી વાળ આવે નહી.

દાદરનો ઉપાય.

દાદરથી માણસના શરીર ઉપર ગોળ ચકરડા જેવાં ચાંદા પડે છે.

ને તેમાં ખરેખર તથા કીડ થાયછે. તેનો ઉપાય ઉતાવળે ન કરે તો તે બધા શરીર ઉપર પથરાઈ જાયછે, તેથી ઘણાજ કંડાળો આવેછે. દાદર એ જાતની થાયછે.

વેહેલી લાલ અને બીજી કાળી તેમાં લાલ દાદરને ઓષડ ઓપડ્યાથી વેહેલી મટેછે, તેમ કાળી મટતી નથી, તેને મટતાં વાર લાગેછે. ને તે દરદવાળો ઓસડ કરતાં આગસ કરે તો ધીરે ધીરે બધું શરીર ભરાઈને ચામડીની અંદર બિદાઈ જાયછે ને જ્યારે અળ આવે ત્યારે અળીને લોહી કહાડે ત્યાં સુધી ખાણેછે. ને પછી બળત્રા થાયછે. માટે તે માણસ ઘણું હેરાન થાયછે. ને તેમાંથી પીળું પાણી ગ્રહી કરેછે માટે તે મટાડવાનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

દાદરનું દરદ વેહેલું થવા માંડે. એટલે ગુલબગરીનાં પાંદડાં લાવી તેમાં થોડું મીઠું નાંખીને પછી દાદરને કાયાની દોરડીએ ઘસીને ઉપલા ઓષડને વાટી તેનો રસ આગળથી કરી મુકીને દરદ ઉપર ઓપડેથી મટશે.

બીજી ઉપાય-રાઈનાં છાલાં કહાડીને દહિંમાં ઘુંટીને તેમાં જરા પાણી નાંખી પાતળું ઓપડાય તેવું કરીને દરદ ઉપર ઓપડી દેવું.

ત્રીજી ઉપાય-આમળસારો ગંધક બારીક વાટીને તેનો જુકો પાણીમાં અથવા લીંબુના રસમાં ઓપડવો તેથી મટશે.

ચોથો ઉપાય-વીલાયતી સારો જંચો સાબુ લાવીને ઉના પાણીએ દરદ ઉપર લગાડી થોઈ પછી લુશી નાંખી તે ઉપર ચુનાનું પાણી ઓપડવું. તથા વાશીયુક અથવા દાંત ઉપરનો મેલ ઓપડવો તેથી મટશે. અથવા એળોયો દહિંમાં વાટીને તે ઓપડવો એ રીતે ઉપાયો કરતાં દાદર વટશે.

દાદરનું દરદ જોડ માંસમાં પેડેલું હોય તો તે ઉપર જળો મુકાવવી ને પછી તેના ઉપર ઓષડ ઓપડવાં. પણ એ દરદ આખા શરીર ઉપર ઘણું ફેલાઈ ગયેલું માલમ પડે ત્યારે સમજવું જે લોહીનો બીગાડ ઘણો થયો છે. માટે પ્રથમ ગુલાબ પોતાના શરીરને રૂચે એવા એકાંતરે અથવા એથે દહાડે લેવા તેથી કાંઈ તફાવત માલમ પડે તો ઉપર લખેલાં ઓષડો કરવાં ને તેમ કરતાં ફેર ન પડે તો કોઈ હુંશિયાર ફસ ખોલનાર પાસે હાથની ફસ ખોલાવવી એટલે લોહીમાં જે બીગાડ થયો હશે તે નીકળી જશે પણ ઉપાયો કરવામાં આગસ ન કરવું. એ દરદ ઉપર જળો મુકાવે તો પણ બગડેલું લોહી નીકળી જાયછે ને તે ઉપર આમળાં ફટકડી તથા પુવાડીઆનાં બીજ એ સરવે બરાબર

વળને લેખને આંડી ઝીણું કરી આટી જાશમાં મળવીને ચોપડ તો દરદ મટે.

મોરથુથુ બારીક વાટીને તેને પાણીમાં મળવીને ચોપડ તેથી પણ દાદર મટી જશે. માટે એક પછી એક ઉપાયો કરવા. આજસ કરેથી ગેર કાયદો છે માટે ચોષડો કરવાં.

વાળાનો ઉપાય.

વાળો જ્ઞેને દક્ષણી લોકો નાક કહેછે. તે રોગ ઘણુંકરીને ગરમ હવાના દેશમાં વધારે નિકળેછે. તેમાના મુખ્ય નામ હિંદુસ્તાન, સિંહલદ્વીપ, મક્રા, તેમાં હિંદુસ્તાનના દક્ષીણ તરફના દેશમાં એ દરદ વધારે થાયછે. પણ થંડી હવાના દેશમાં એ રોગ થતો નથી. એ રોગ માણસને કમરથી તે પગ સુધી ઘણો થાયછે. ને માથાથી તે છાતી સુધી થોડો થાયછે. તેની નિશાન એછે જે હરેક જગોએ અગન બળીને એક ફેલ્લો થાયછે, ને તે ફુટે છે ત્યારે તેમાંથી બારીક રૂપાના તાર જેવો સફેદ અને બેઉ કોરે અણીવાળો સવાગજ લાંબો હોયછે. ને તે જીવતો હોયછે. તે એકદમ બહાર નિકળતો નથી. થોડો થોડો સા- અવીને ઝેંઝેથી નિકળેછે તે જે એકે દહાડે નિકળી જાય તો પછી ધળતો કરતો નથી. પણ નિકળતાં ટુટી જાય તો બહુ હેરાન કરેછે. માટે એને કાઢવાનો ઈલાજ એવોછે જે, બ્યારે વાળો નીકળવાની જગોએ ફેલ્લો ન થયો હોય ને વાળો તરેલો દેખાય. તેને આંગળી દબાવી જોતાં માલમ પડે ત્યારે કોઈ દક્ષિણી હજમ સારો હુંશિયાર વાળો કાઢી જાણતો હોય તેને બાલાવી કહડાવવો. તે હજમ સોએથી આમડી ઉચકી અચ્ચાથી કાપેછે. એમ વાળુ ચાર પડદા કાપેથી તે બાહાર દેખાય એટલે શાયથી ઉચકાને તેને આસને આસને ઝેંઝેને કહાડે છે. કદાપી તે નિકળતાં હરકત થાય તો બાજુ ઉપરની જગાએ આંગળીએ વતી ચોળીને કીસખી હોય તો આખો બહાર કહાડે છે. ને તેના મોહો ઉપર સિંફુર દાખેથી ઘા રાઈ તરત સાફ થાય છે. ને એમ કરતાં પણ તુટે તો પોતાનું નશીય સમજવું. હવે તુટેલો વાળો નિકળવાને તે જગો ઉપર પાક આવે એવાં ચોષડ ચોપડવાં જોઈએ. અથવા ધર્જીના લોટનું પોટીસ બાંધી પકવેથી વાળો નિકળી જશે. અથવા તેમ ન નિકળે તો અંગ્રેજી ડાકટર પાસે નસ્તર મુકાવી કહડાવવો. કેમકે તે બહાર નિકળ્યા વગર મુખ થવું નથી. કદાપી ડાકટર જોઈ મુકાવવાને

કહે તો તે પણ મુકાવવી.

એ દરદને કાહાડનાર મુંબાઈમાં દક્ષીણી હજમો ઘણા હુશીયાર છે તેમ બીજા દેશોમાં પણ હશે.

વાળા ઉપર ઓપડ—ઈસિય ગુલનાં બી ગુંલાખમાં કે દુધમાં મેળવી વાટીને ઓપડવું અને શિકોતરી એળીયો કાસનીના (ગળીના) પાંદડાને વાટી તેના પાણીમાં પાય તો વાળો જડમુળમાંથી નિકળી જાય. પણ એની તતખીર એવી કરવી જે પહેલે દિવસે શીકોતરી એળીયો માસા ૨ લેઈને કાસનીના (ગળીના) પાંદડાના રસમાં બીજવી મુકવો, તે રાત્રીએ બીજવવો, ને તેને સવારે ઘોળીને એ દરદીને પાઠ દેવો બીજે દિવસે ચાર માસા અને ત્રીજે દિવસે ૩ ગા ભાર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાય તો વાળાનું દરદ મટે.

એ દરદ મુદલ કોઈ દિવસ થાય નહી તેવો ઉપાય કરવો હોય તો નિચે મુજબ પાક કરી ખવરાવવો.

મોઠી હરડેનું દળ, બેલેડાની છાલ, આમળાની છાલ, સુંક અને ભુંગળીયો નસોતર એ સરવેને બરાબર વજન લેઈ ખારીક ખાંડીને હવાલે ચાળી મધ અથવા સાકરના ગિરામાં મેળવી પાક કરી રાખવો. પછી દર રોજ સવારમાં માસા ચાર ખાવો. એ પ્રમાણે વીશ દિવસ ખાય તો વાળાનું દરદ કદાપી થાય નહી પાક આઈને ઉપર ઉનું પાણી પીને ઉતારવો તેથી ઘણો ફાયદો છે.

ઉદાહરણ—કકુબાદ બાદશાહને પગે વાળો નિકળ્યો હતો તે મટવાને તેને નાના પ્રકારનાં ઓપડ કર્યાં પણ તે લાગુ ન પડ્યાં. કેમકે કહેવત છેકે “ એક નારના સો દાર ” એટલે એક વાળાની ઉપર સો જાતનાં ઓપડ કરતાં કોઈકે લાગુ પડે અથવા ન પણ લાગુ પડે. માટે બાદશાહે કુંટાળીને વૈદોની સભા ભરી તેમાં સારા હુંશીયાર સાતસે વૈદ એકઠા થયા. તેમણે વિચાર કરી કહ્યું કે એની ઉપર નસ્તર મુકયા શિવાય મટનાર નહી. પછી તેમાંથી એક હુંશીયાર વૈદ તેના પગને સાત જગોએ નસ્તર મુકી ચીરોને તેમાંથી વાળો બાહાર કાહાડ્યો. તે વાળો કાળો નિકળ્યો કેમકે તે વખત વાળાનો દોરો કાળો નિકળે તો તે માણસ જીવતું નહી હવું પણ હાલના કાળમાંતો વાળાનો દોરો સફેદ નિકળેછે. માટે તેને મરણનો ચીંતા નથી, પણ જીને વાળો નિકળ્યો હોય તેણે એક જગાએ બેસી રહેવું, ધણું ફરવું નહી. કારણ કે ધણું ફરવાથી પગે જોર કરેછે. માટે ન ફરવું, તેથી વૈદો

આરામ થશે.

હડકાએલા કુતરાના ઝેરનો ઉપાય.

હડકાએલા કુતરાનું ઝેર ૭ દિવસમાં અથવા ૪૦ દાહડે અથવા છ મહિને અથવા સાત વરસ પુરાં થએથી ઝેર ચહડેછે, જેને હડકાએલું કુતરું કરડ્યું હોય તેના ડંખમાંથી લોહો નિકળે તો ઘાતું સાફ, કેમકે તેથી ઝેર ધોવાઈને નિકળી જાય. જેને કરડ્યું હોય તેને હડકવા આવે નહીં. જે જગો ઉપર કુતરાના દાંત લાગ્યા હોય. તે જગો ઉપર તુરત જગો અથવા પાછડા મુકાવી તે ઉપર રમડી બેસાવવી. તે દિન સાત સુધી જરૂરી રાખવું. પણ કરડેલા ડંખને ૪૦ દિવસ સુધી રૂઝવા દેવો નહીં. અને ચાળીસ દિવસ પછી પણ છ માસ સુધી ઝરતો રાખવો. તે ડંખ રૂઝાય નહીં માટે તે ઉપર નિત્ય મોરચુથુ અથવા જંગાલનો કે નોસર અથવા બીજો હરેક પકવવાનો મલમ મુકી ઝરતો રાખવો. કદાપી ચુક થએથી રૂઝાઈ ગયો હોય તો તેને નસ્તરે ચીરાવીને ખુલ્લો કરી ઝરતો રાખવો.

જ્યારે કુતરું કરડે કે તેજ વેળા તે કુતરાને પકડીને અથવા મારીને એક ત્રાંખાના અથવા પીતળના ડાપલામાં તેનું મોઢ સારી પેઠે બંધ કરી એવી રીતે જમીનમાં ડાટવું કે તેના હાડકાં ઉપર વરસાદનો અથવા પાણીનો છાંટો લાગવા દેવો નહીં કારણ કે કહે છે જે હડકાએલા કુતરાના હાડકા ઉપર પાણીનો છાંટો પડે ત્યારે પેલા કરડેલા માણસને હડકવા હાલે છે. એ વાતની ચોક્કસી રાખે તો હડકવા આવે નહીં. વાસ્તે એના હાડકાને પાણીનો છાંટો ન લાગે માટે ઉપાય કરવાની જરૂર છે. જ્યારે કુતરું કરડે ત્યારે તે માણસને પગેથી દોડાવવો. ને તેમ ન બને તો ઘોડા ઉપર બેસાડી દોડાવવાની જરૂર છે કેમકે એવું કરવાથી અંગમાં પરશેવો આવે તો ફાયદા કારક છે. ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ન બને તો પરશેવો આવવાનાં દવા આપવી. તે દવા ઈંગ્રેજી છે તેનાં નામ.

“જેમ્સ”, “ટારટાઈમીટીક”, “ઇપીક્રાફોદાના” તેના વજન પ્રમાણે આપી ખુબ પરશેવો લાવવો, એ દવા એ કામમાં ઘણી ચુલુ દાયક છે તે આપવી.

કદાપી કરડેલા માણસને ઝોશડ ખરાબર અંગ ન લાગે તો તેને હડકવા લાગવા માંડે, તેનો મીઠાજ કરવા લાગે ને પાણી દબી બહિ

ત્યારથી તેને પાણી પીવાની વખતે વખત તાકીદ રાખવી. કરડ્યા પછી માસ ૩) જાય તો તે માણસ મરે નહી. વળી કુતર કરડતાં વાંત તરત નિચે લખેલો ઉપાય કરે તો આરામ થાયછે.

કસ્તુરી વાલ ૧) દરરોજ માસ ૬) સુધી ખાય ને જખમને રૂઝવે નહિ, ને ઝરતો રાખે. તે ઝરતો રાખવા સાંડે સાંજ, સિંધવ, હિંગ, માંખણમાં મેળવીને જખમ ઉપર મુક્યાથી પાણુ ડંખ ઝરતો રહેશે. ને તે માણસથી પી શકાતું હોય તો સાંડે ને ન પીવાય તો તેની આંખ ઢાંકીને મોઢામાં નળી મુકીને પાણી પાવું, કેમકે એ માણસને તરશ ઘણી લાગે તેને પાણી ન આપીએ તો તેનું ફેફસું સુકાઈ જાય તો માણસના જીવને નુકશાન થાય. માટે હરેક પ્રકાર કરી પાણી જરૂર પાતા રહેવું. તેથી હડકવા હાલશે નહિ.

કેટલાએક લોકોતે હડકાએલું કુતર કરડેછે ત્યારે મંત્રાવેછે. અથવા ઈજાવે છે. અને મંત્રનાર આટાના ગ્રેણા કરી તેમાંથી કુતરાના જવાં બચાં તથા વાળ કાઢી બતાવે છે. તે સર્વે ડગાઈ છે, પૈસા ધુતી ખાવાને લોકોનો દોષ છે તેને બિલકુલ માનવો નહિ.

હરેક બીજા સારા કુતરાએ કોઈને કરડ્યો હોય તો તેના ડંખની ઉપર ઝહેરકોચ ઘસીને ચોપડેથી ડંખ રૂઝાય ને કચી ઈજા ન થાય મ્હોટે તેમ કરવું.

લાંબી ઉમર અને શરીરે સુખ.

શરીરે સુખ રહે એવો ઉપાય કરવો. એ સર્વેને અગમનો છે માટે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું એટલે ઓસડ કરવાની માયાકુટ મટીને મનમાન્યું સુખ મળશે ને તે સુખની લાંબી ઉમર વધશે.

૧ ભાત ભાતની ખટાશની ચીજ ખાવાની મના છે તેનાં નામ. આંબલી, ખાટી કાચી કેરી, આંબોળીયાં અને હરેક ખારો વસ્તુ અને ખાટી એ ખાવી નહી.

૨ મીત્તાઆહાર, એટલે ભુખના ચાર ભાગ કરીને તેમાંથી એ ભાગનું ખાવું. એક ભાગનું પાણી પીવું, ને એક ભાગ વાધુ સંચરવાને માટે ખાલી રહેવા દેવો એટલે ખાધેલું અંન વહેલું પાચન થશે. ઉપર કહ્યાથી વિશેષ ખાય તો તેથી તબીબત બગડે છે. માટે પોતાને રૂચે તેટલું વિચારીને ખાવું. અને દરરોજનો નિયમ રાખવો, તેજ ઠાણે ખાવું. ઠંક ચુકવેથી નુકશાન થાયછે.

૩ જીવાન માણસે સ્ત્રી સંભાગ કરવા તેમાં પણ ધણે વિચાર રાખવો જોઈએ કેમકે કહેવત છે કે “ઝાઝો ભોગી તે ઝાઝો રોગી” માટે તે કામ માફક થોડું કરેથી આયુષ્યમાં વધારો થાય છે.

૪ ટાહાડના દિવસમાં ગરમ પોશાક રાખવો. ને ગરમ વસાણાં પાક ફુધ ઇત્યાદિક પોતાની પાચન શક્તિ પ્રમાણે ખાવાં.

૫ પચાસ વરસની ઉંમરે થયા પછી સ્ત્રી વિલાસ ઓછો રાખેથી શરીર સાઈ રહેશે.

૬ સવારે તથા સાંજે સમુદ્રને કીનારે અથવા તે જ્યાં ન હોય તો વાડી ખાગમાંની ખુલ્લી સાફ હવામાં કર્પાથી શરીર ઘણું સ્વચ્છ રહે છે તેમ પોતાને રહેવાનું જે મકાન હોય તે ઘણું સાફ રાખવું. ઘર પોતાનું હોય ને જગ્યાની છુટ હોય તે પ્રમાણે ફૂલ ઝાડ વિગેરે વાવી ખાગ બનાવી સાફ હવા લેવી, કદાપી ભાડાનું મકાન હોય તો પણ જીંપીને સાફ રાખવું. તેમજ ઘરની બારીઓએથી ખુલ્લી સાફ હવા આવે એવું મકાન રાખવું. ને સુવાનું બીજાનું ઘણું નરમ અને માંકણ ચાંચડ વિગેરે સુવડતાઈથી રાખવું. તથા પોતાને હમેશાં બેસવાનો ઓરડો પણ સાફ રાખવો. ઈંગ્રેજ દાકતરોનો મત એવો છે જે દરેક માણસે સફાઈથી રહેવું. મલીન રહેવું નહિ.

૭ સ્ત્રી સંભાગ કર્યા પછી તરત પાણી પીવું નહિ. ને પીયેતો તે રોગનો વૃદ્ધિ કરે છે. અને ઝાડે જઈ આવે તથા જંધી ઉડીને તથા નાહ્યા પછી તથા દોડ્યા પછી તથા ઉભા રહિને એ પ્રમાણે પાણી પીવાની મના કરી છે માટે પીવું નહિં એ શિખામણની વાત સરવે માણસોએ યાદ રાખી તે પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. તેથી કાયદો થશે ને કલ્યાણી ઉલટી રીતે ચાલ્યાથી શરીરને નુકશાન પોહાયશે. માટે ખુબ યાદ રાખવું.

૮ પથરના ઝરાનું અથવા વરસાદનું ઝીલવું પાણી ઘણું જ સાઈ છે. ને તેથી ઉતરતું કુવાનું પાણી છે. પણ કોઈ જગોનું ખરાબ ને પાલવાળું પાણી હોય તો તે પાણી ઉનું કરી પછી લુગડે ગળી ટાહાડું કરી પીવું જોઈએ. અથવા તેવા પાણીને કાચા પથરના કુંડામાં રેડીને તેમાંથી બાહાર ટપકે તે પાણી પીયે તો તે પાણીનો સઘળો અવગુણ મટે છે, કદાપી પથરનું કુંડું ન મળી શકે તો એક ખાલી માટલું લઈને તેને તળીયે એક ઝીણો છેદ પાડી તે છેદમાં એક નાહાણું લુગડાનો કટકો જીલતો ખોશીને તે માટલામાં પા માટલું કોયલા બરવાડ

પછી તે ઉપર દરિયા કીનારાની રેતી લાવી તેને મીઠા પાણીએ ખુબ ઘોંધીને પા માંડલાં જોડણી નાંખ્યાં. પછી તે ઉપર પીવાનું પાણી ઉનું કરી નાંખવું. અથવા તેમ ન બને તો ટાહાડું પાણી રેડવું ને નિચે વાસણ મુકવું. તેમાં પાણી ટપકેથી પીવામાં લેવું. એમ કર્યાથી તે પાણી સ્વચ્છ થાયછે, ને અવગુણ મટી જાયછે. પંદર પંદર દહાડે અથવા એક મહિને તે રેતી અથવા કોયલા બદલીને નવા નાંખવા જોઈએ. તેથી ઘણા ગુણુછે.

૯ હરકોઈ ગામનું પાણી નખાંડું હોય તો તેને ખુબ ગરમ કરીને ગાળી નાખવું. પછે ટાહાડું પડે ત્યારે પીવું. તે પણ કાયદેમંદ છે.

૧૦ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે જે માણસ આણે તો તે ૧૫૦) વરસ જીવી શકે છે ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરેથી શરીર દુર્મશાં નિસોગી રહે છે પણ આ કળયુગના સમયમાં ઘણું કરીને માણસની સો વરસની ઉંમર કહેવાય છે તેમાં આશરે ૭૦ વરસ સુધી જીવેછે પણ વિલાયતમાં થામ્સપાર નામનો એક મજ્જુર ૧૫૦) વરસનો થઈને મરણ પામ્યો હતો. ને તે ૮૦ વરસની ઉંમરે પેહેલી વારમી ખરણ્યો હતો. તેમજ જુરા ટાપુ ખાતે મેકારેન નામનો સખસ ૧૮૦ વરસની ઉંમરે પહોંચ્યા પછી મરણ પામ્યો હતો. ને હેનરી જેનકીન્સન નામના માણસે કોરટમાં સાક્ષિ આપતી વખતે ૧૫૦ વરસની બનેલી વાત કહી હતી ને તે ૧૧૯ વરસની ઉંમરે પોહોચીને મરણ પામ્યો હતો.

૧૧ તે ઉપરથી એવું સાબીત થાય છે કે સારી હવા ને મધ્યમ ખોરાક ને શરીરે કસરત કરી ઉપર લખ્યા પ્રમાણે આજવાથી અલખતે લાંબી ઉંમર અને શરીરે સુખ માણસો મન માન્યું ભાગવી શકેછે એમાં કશો શક નથી.

—:૦:—

પેટના કરમીયાનો ઉપાય.

પેટમાં કરમના રોગથી પીડા થાયછે તેનો ઉપાય. એક જાતના કરમ કુધીના બીના જેવા હોય તેની જગો પેટના રોગમાં હોય છે, ને બીજી જાતના કરમ અગશીયાના જેવા હોય છે, તેની જગો પેટના માદામાં હોય છે. ત્રીજી જાતના ઘણાજ ઝીણાં હોય છે તેની જગો અફરા (કુલા ગાંડ)માં હોયછે, એ ત્રણે જાતના કરમનો નાશ કરવાને નીચે પ્રમાણે ઓષડ કરવું. કપીલો ૩ ર) બાર બારીક વાટીને ખાટા દહીમાં મેજવીને ખાય તો કરમ તમામ મરી જાય. પણ જે

દિવસે ઓષડ ખાવું હોય તેની આગળ રાતના ગોળ તોલા ૪) ખાવે. કે જોથી ગોળને તમામ કરમ જઘને વળગે પછી બીજે દિવસે સવારે ઓષડ ખાય તો તેથી તમામ કરમ મરી જાય છે.

બીજો ઉપાય—દાડમનું ગ્રાડ ઘણું જીનું હોય તેની છાલ પૈસા ૪) ભાર લઈને તેને પાણી શેર ૬માં ઉકાળવી તેનું પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે ઉતારી લુગડે ગળી તે પાણી દરરોજ સવારે પીએ તો કરમ માદામાં હોય તે મરી જાય છે.

ત્રીજો ઉપાય—બકામલીમનાં પાંદડાં તથા કુલકુળ ગ્રાડ, ગ્રાલ અને આખરાનાં બી તથા સણનાં બી એ સરવે ચોજ સરખે ભાગે ૩ ૧) એક ભાર લેવી. પછી તેને બારીક ખાંડીને દરરોજ ટાહાડા પાણી સાથે ફાંકે તો કરમ મરી જાય.

ચોથો ઉપાય—સણનાં બી ૩ ૧) ભાર ગાયના મુતરમાં માસ ૪) સુધી પીચે તો કરમનો નાશ થાય. પણ મીઠાશ તથા ખ્યાજ (કાંદા) ખાવા નહીં. વળી કરમાણી અજમોદ તથા આખરાનાં બી બરાબર વજન લઈને ઝીણું ખાંડીને દરરોજ સવારે હથેળી પ્રમાણે માસ ૩) ખાય તો એ રોગ મટે. ભાત ભાતનાં કરમ મરી જાય. વળી નળીયા ને ખાંડી ઝીણા ભુકો કરી સવારે ફાંકી મારી ટાહાડા પાણી સાથે ખાય તો પેટના કરમ મરી જાય માટે ઉપાય કરવો.

પાંચમો ઉપાય—મુરદાશીંગ માસા ૩)ને વજન ભુકો કરીને તેલ સાથે ખાય તો પણ કરમ મરી જાય છે—છઠો ઉપાય કરમાણી, અજમોદ, પીતપાપડો અંદરજવ એ ત્રણે ચોજે એક પછસાની લાવીને તેને સાફ કરી બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે નળે કોડે ૩ ગાળા ભારની ફાંકી ભરી ટાહાડા પાણી સાથે ઉતારે તો બધી જાતના કરમના રોગ મટી જશે. પણ એ રોગવાળાએ મીઠાશ માત્ર ખાવી નહીં.

પારો શોધવાનો ઉપાય.

થોરોયાના પાન લાવી બલમાં નાંખી તેમાં પારો નાંખીને પોહોર ૧) સુધી મરદન કરવું. પછી જીની છટના ઝીકાળામાં પોહોર ૧) મરદન કરવું પછી જેમાં જોઈએ તેમાં તે પારો વાપરવો.

વછનાગ શોધવાનો ઉપાય.

શીંગડીયો વછનાગ શોધતો હોય તેટલો વજન લાવીને બથનું

છાણુ શેર ૧) તથા બકરીના લીંડી અને ગાયનું સુતર એ સરવે એકઠું કરીને એક માટીના વાસણમાં મુકીને તે મધે વજનાગ નાંખીને પછી તે ઉપર ઢાંકણી ઢાંકીને મોહોડું બંધ બાંધી મજબુત કરીને ચુલે ચડાવી તે તળે તાપ કરવો ને તે છાંણુમાનું પાણી અદખદીને સુકાય એટલે તે વાસણ નીચે ઉતારીને ઢાંકેલું એક બાજુ રાખવું. પછી છેક ટાડું પડ્યા પછી તેનું મોહોડું ઉઘાડીને છાણુ ફેંકી દેવું, પછી તે વજનાગ એસડમાં કહ્યા પ્રમાણે વાપરવો.

ઉપાય ૨ ને—આમળસારો ગંધક તોલો ૧) લઇને તેના સોપારીના કડકા જેવડા કડકા કરવા પછી એક માટીના કોરા વાસણમાં શેર ૧) દુધ લઇને તેનું સફેત લુગાડથી મોહોડું બંધ કરવું. પછી માટી પલાળીને તે ઉપર ફુલડાની માફક ચારે તરફ કોર બાંધી તે મધે કોરું રહેલું લુગડું હોય તેમાં તે ગંધકના કડકા મુકવા, પછી એક માટીના વાસણની ઢીબમાં દેવતા ભરીને ઉપર મુકવો તેથી તે ગંધક ગળીને દુધમાં પડે એટલે તે દેવતા કહાડી નાંખવો. ને તે વાસણનું મોહોડું ઊડીને તે દુધમાં શેવોની માફક તરવો હોય તે તમામ ગંધક કહાડી લેવો ને તે શાયેલી ગંધક જેમાં નિમ્બએ તેમાં વાપરવો ને દુધ કહાડીને નાંખી દેવું અથવા કોઈને લુખસ થઈ હોય તેને શરીરે યોગવા દેવું તેથી લુખસ પણ મટી જશે.

ત્રાંબાના ઝેરનો ઉપાય.

કોઈ માણસે ત્રાંબાના વાસણમાં કટાએલી વસ્તુ ખાધી હોય અથવા પીતળના વાસણમાં કટાએલી અથવા જંગાલ જે ત્રાંબામાંથી બનેછે તે વસ્તુઓ ઝેર જેવી છે. માટે તે જાણે અજાણે કોઈના ખાધામાં આવી હોય તો તે ખાનારના ગળામાં બળતરા બળે ને પેટમાં વાઢકાપ થાય, તાવ આવે ને ઓકારો થાય એવું થાય કે તે માણસને અફીણના ઝેરની ખાતરમાં લખ્યા પ્રમાણે ઉલટીનું ઓષડ આપવું અથવા તે હાજર ન હોય તો ઉનું પાણી પાઇને ઉલટી કરાવવી. અથવા ઉનું પાણી, બદામનું તેલ, માંખણ, ગાયનું ધી એ સર્વ એકઠું કરી ઉપરા ઉપરી પાતાં જવું ને ઉલટી કરાવતા જવું ઉલટી થયા પછી ખાવળનો સફેત ગુદર ૩ ૩) બાર લઈ ખાંડી ઝીંજો કરી ઉના પાણી શેર ૧) માં મેળવી એક કલાકમાં દસ બાર વાર પાવું.

બીજી ઉપાય—અળશીના બીની ચાહ કરો ટાહાડી પાત્રી અથવા ધજીનો નિસારતો પકાવી તેમાં ઘણું ધી નાંખી પેટ બરાય ત્યાં મુધી પાવો.

ત્રીજી ઉપાય—ગાયનું ધી માંખણ ક દુધ ઘણું પાવું જે માંખણના આધામાં મારેલો પારો કે હડતાળ આવી હોય તેને પણ ત્રાંખાના ઝેરમાં કહેલાં આપડોથી ફાયદો થાય છે.

હરેક જાતના વાના રાંગ ઉપર મસજવાનાં તેલ કાઢવાની રીત.

૧ કંટાળા યુવેરનાં પાંદડાં.	૭ કાળાં ભાંગરાનાં પાંદડાં.
૨ ધંતુરાનાં પાંદડાં.	૮ એરંડાનાં પાંદડાં.
૩ આકડાનાં પાંદડાં.	૯ અરણીનાં પાંદડાં.
૪ કરેણાનાં પાંદડાં.	૧૦ ખેઉ ભાંયરેગણીનાં પાંદડાં.
૫ લોખંડાનાં પાંદડાં.	૧૧ આખરાનાં પાંદડાં.
૬ સરસેવનાં પાંદડાં.	

એ સરસેવ જાતનાં લીલાં પાંદડાં લાવીને હરેક જાતનાં પાંદડાંનો રસ સેર ૧) કાઢાડીને બધાંય પાંદડાંનો રસ એકઠો કરીને તેની બરાબર તેમાં દુધ ભળવવું ને પછે કાળા તલનું તેલ શેર ૩) તેમાં નાખીને થોડો એક ટુંવરનો હુવાળ તેમાં નાંખવો પછે તેને ચુલા ઉપર ચહાડીને તળે બળતું કરવું. બ્યારે એ રસ તથા દુધ બધું બળી જાય ને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે હુગડે ગળીને લેવું અને તેમાં કશ્તુરી તથા કપુર નાંખવાં ને તેને કાચના શીસામાં ભરી મુકવું પછે જેને હરેક જાતનો વાનો રોગ શરીરે હોય ને તેથી સાંધા દુખતા હોય તે ઉપર આ તેલ મસજે તો સંધળી જાતના વા મટી જાય.

બીજી. નખ તેલ, દેવદારનું તેલ, એરંડીયું તેલ, અળશીનું તેલ, સરસીનું તેલ, મીઠું તેલ એ સરસેવ જાતના તેલને એકઠાં કરી મસજે તો વા મટી જાય છે. કુસંબીનું તેલ જેને ગરમી હોય તેને મસજે તો શરદી પેદા કરે છે.

ત્રીજી. આકડો શેર ૧) ગાયનું દુધ શેર ૧૦ રતાંજળી ૭ પપ્પસા બાર, મુખડ ૭ પપ્પસા બાર, હળધર ૭ પપ્પસા બાર, દારૂહળધર ૭ પપ્પસા બાર, મેદી ૭ પપ્પસા બાર, સુંઠ ૭ પપ્પસા બાર સફેતજીર ૭ પપ્પસા બાર ગાયનું ધી શેર ૨) એ સર્વને એ-

કહું કરી ચુષ્ણ ચડાવી નીચે બળતું કરવું. ને જ્યારે દુધ બધું બળી રહે તેને સાફ કરી બાહાર કાઢવું. પછી તેમાંથી ઝિ અથવા પુરશ આથ તો તેના ભાત ભાતના રોગ મટી જાય. હરણ, પીંડ રોગ, કમળો, સુ-સ્તિ, દમ એ સરવે મટે. શરીરનો રંગ લેજીપર આવે. તથા સોજો, બરોળ, હાંફણ, મલારખી, શળ, વા ગોળો, તથા પેટના ભાત ભાતના રોગોને મટાડે. આ ઉપર લખેલાં એવાં ઉત્તમ ગુણ છે કે તે-ની તારીફ કલમથી લખતાં પાર ન આવે.

શરીરમાં મસા થાય છે તેનો ઉપાય.

સંચોરો(પાપડીઓ ખારો) દેવતાના અંગારા ઉપર મુકી ફલાવી સફેત થાય ત્યારે બાહાર કાઢવો. ને સંચોરા બરાબર કળી ચુનોલેવો. ને એ બેઢને એકઠાં કરી તેને ત્રિજે હીસે ખાજ (કાંદો) લેવો ને એ સરવેને ખલ કરીને મસા ઉપર મુકે તો મસાને જડ મુળમાંથી કાઢાડી નાંખે. બીજો ઉપાય. નીમક (મીઠું) ને ફુવાનું પાણી એએ. ઉને મેળવવીને મસા ઉપર દરરોજ ચોપડ્યા કરે તો મસાને જડ મુળ માંથી કાપી નાંખે એમાં શક નથી. માટે કહેલા ઉપાય કરવા.

પગ અને શરીર ફાટે છે તે મટવાના ઉપાય.

રાજ પૈસા ૧૦ બાર મીણુ પૈસા ૩) બાર ગોળ પૈસા ૧) બાર ધી શર ૦૮ એ સરવેને દેવતા ઉપર મુકી ગરમ કરવું. પછી નીચે ઉતારી જ્યાં ફાટ્યું હોય ત્યાં મસાજે તો આરામ થાય.

બીજું—મીઠું તેલ તથા રાજ એ બેઢને દેવતા ઉપર ગરમ કરીને ચોપડે તો એવાજ ગુણ થાય. ત્રીજું—સફેત મીણુ ૩૧) બાર મીઠું તેલ ૩૨) બાર એ બેઢને ઉનું કરીને શરીરના ઉપર મસાજે તો આરામ થાય.

સંધરણીનો ઉપાય.

એ રોગ બે જાતનો થાયછે તેમાં એક આખી અને બીજો આતસી એ રોગથી ઝાડો થાય. જો આખી હોય તો તેથી તરસ થોડો હોય કદી પેટ ચાલે ને કદી બંધ થાય તેનો ઉપાય એછેજે રાજ પદ્મસા ૬) બાર જુરા ખાંડ પદ્મસા ૩ બાર આખચી પદ્મસા ૨)બાર સુંઠ પદ્મ-સા ૩ બાર કંતાન બી પદ્મસા ૩ બાર એ સરવેને એકઠું કરીને ઝી-હું ખાંડીને દરરોજ સવારે તથા સાંજે બે પદ્મસા બારની ફાકી બરે તો આખી સંધરણીનો રોગ મટે એ દરદમાં બાંગ પીએતો ફીક છે.

અસખસનાં પોસ બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે હથેળી બરી-
ને ફાંકે તો તેથી પણ ફાયદો છે એ રોગવાળો અફીણ ખાય તો ફા-
યદો મેંદ છે. જો આતશી હોય તો તેનું દીલ પાણીને વાસ્તે તરફડે,
દીલ તથા છાતી દેવતાની માફક બળે પાણીની માફક રાત દીવશ પેટ
આલે એ રોગને ઓસડ ફાયદો ન કરે.

અડગળીના ઉપાય.

ફટકડી ફુલાવેલી રતી ૪) ખાયતો અડગળી મટે બીજી
ધલાજ સુંઠ તોલા ૧૦ બારીક ખાંડીને તેમાં ગોળ તોલો ૧ નાંખીને
ખાય તો તે પણ ફાયદો કરે. ત્રીજો ઉપાય કુંવરનો રસ તથા સુંઠનો
બુકો ભિગો કરીને ચોટે તો અડગળી સમે. ચોથું. ફુલીજન વાટી ગોળ
સાથે ગોળી કરીને ટાહાડ પાણી સાથે ગળે તો અડગળી મટી જાય.

પેશાબ ધણો થતો હોય તેનો ઉપાય.

કાળા તંત્ર પદ્મસા ૯ બાર દરરોજ સવારમાં ખાયતો પેશાબ
ધણો થતો હોય અથવા ટપકતો હોય તો એથી બંધ થશે ને શીરસ્તા
મુજબ આવશે.

બીજો ઉપાય-પોલાદ (ગજવેલ) મારેલી લેવી. તથા તેના બરાબર
સુંઠ લેવી એ બેને બારીક વાટી એથી બમણી સાકર નાંખી દરરોજ
સવારના પહેરમાં નયણે કોઠે આશરે પા તોલો અથવા તેથી વધારે
ખાય તો ધણો પેશાબ આવતો હોય અથવા ટપકતો હોય અથવા અ-
ટકીને આવતો હોય તો તે સરવેને આ ઓસડથી ધણો ગુણ થશે.
મારેલી પોલાદ કોઈ પાસેથી મળેતો સાફ નહોતો આ ઓપડીમાં પોલાદ
મારવાની વિધિ કહેલીછ તે પ્રમાણે મારી તઈઆર કરીને દરદીને ઓ-
સડ આપવું તેથી સાફ થશે.

ત્રીજો ઉપાય-સુવા શર ૧ મેંદા શર ૧૦ ઝુદર શર ૧૦ ખાંડ
શર ૧૦ રાતી, ધી શર ૧૦ એ સરવે વસાણું ખાંડીને તેમાં ધી
તથા ખાંડ નાંખીને લાડવા વાળવા. દરેક લાડુ શર ૧૦નો વાળી દર-
રોજ સવારે લાડુ ૧) નયણે કોઠે ખાય તથા સાંજે લાડુ ૧ ખાય તો
પેશાબ ગળતો બંધ થશે ને શરીરમાં કામ જગ્રત થશે.

ચોથો ઉપાય—ગુવારના દાણાનો આટો શર ૧) તે મધે સાકર શર ૧૦
નાંખી તેના માફે ગાયનું ધી નાંખી લાડવા વાળી સવારે તથા સાંજે

અંકેક લાડુ દીન ૧૦ મુધી ખાય તો તેથી પણ યુગ થશે.

ઝીણી વરસુડીનો ઉપાય.

માણસના શરીરમાં વરસુડી ઘણું કરીને કપાળ ઉપર, હાથ ઉપર કે પગની પાટલી ઉપર નાની વરસુડી ચણીમાર જેવડી અથવા નાની સોપારી જેવડી થાયછે તેને આંગળીથી દાખીએ તો તેમાંથી ખાડો પડે ને પથરાઈ જાય. આંગળી ઉચક્યાથી તુરત પાછો ખાડો બ-રાઈને પથરાએલી પાછી ઉઠે. એ જાતની વરસુડીમાં ફુખ થાયછે, ને કોઈને નથી થતું. જેને વરસુડી થઈ હોય ને ફુખ થતું હોય તો તેને આંગળાએ રગડી પાટીઆનો કટકો લેઈ તેથી દાખીને બેસારવી ને પછી તે ઉપર એક શીસાનો વજનદાર કટકો અથવા ત્રાંખાનો કટકો સપાટ લેઈને તેના ઉપર મજબુત પાટેથી બાંધી મુકવો. પછી તેના વજન કરી મટી જશે ને ફરીથી થશે નહિ. કદાપિ વરસુડી આંખાથી ફુખતી હોય ને તેમાં ફુખ થતું હોય કો કંઈમાળમાં કહેલા ઉપાય કર-વા તેથી મટી જશે.

મખારખિનો ઉપાય.

તરાએમન પૈસા ૨)ભાર, મરી પૈસા ૨)ભાર પીપર પૈસા ૨)ભાર કરી-યાતાની પાંદડી પૈસા ૨)ભાર એ સરવેને બારીક ખાંડીને ચાળીનાંખી તેમાં ગોળી વળે તેટલો ગોળ. નાંખી તેને ભિયું કરી પથર ઉપર વાટી-ને ગોળી વાળવી, તે દરેક ગોળી પછસા એ બારેની વાળવી, પછી દર-દી ને દરરોજ સવારે ટાડા ખાણી સાથે ખવરાવે તો ઉપર કહેલું દરદ મટી જાય છે.

• બીજો ઉપાય—સુરોખાર પૈસા ૧) ભાર મરી પૈસા ૧) ભાર. હળદર પછસા ૧ ભાર લીંબુનો રસ પસા ૨૥ ભાર લઈ તેમાં દવા મેળવી ચાટે તો દરદ મટી જાય.

ત્રીજો ઉપાય—કુડેટી, કાંટાની વાડ ઉપર થાય છે. તેનાં પાંદડાં ઉપર બાંધા કાંટા હોય છે તે લાવીને તેને વાટીને રસ કાઢી તેમાંથી રસ પૈસા ૧)ભાર લઈ તેમાં ગોળ પછસા ૨૥ ભાર એ બેઉને એકઠું કરી પાય તો આરામ થાય.

સંધી વાનો ઉપાય.

સંધી વા, એને કોઈ સંઘવા પણ કહેછે, એ દરદની રીત એવી છેકે, માણસના શરીરના સાંધાઓમાં થાયછે તેથી શરીરના સરવે સાંધાઓ કુખેએ અને કોઈને સાંધાઓમાં સોજા પણ થાયછે ને ગાંઠી ઘાલેછે એ રોગ એ જાતનો થાય છે. એકની સાથે તાવ આવે છે ને રાત દિવસ ઈજા કરેછે. પણ એની ઉપર ઓસડ લાગુ પડીને ગુણુ થાય છે. ખીજી જાતનાને તાવ આવતો નથી. ને દાહાડે દરદ ઓઢું થાયછે. ને રાત્રીએ ઘણું થાય છે ને તાવ મુદ્દા આવતો નથી માટે એ જાતના રોગ ઉપર ઓષડ લાગુ પડવું કઠણ છે, તો પણ કહ્યા પ્રમાણે ઓષડ કરતાં કોઈને ગુણુ પડેછે તો તેથી સારો થાયછે.

સીંધી વાધુની સાથે તાવ આવે છે. તેનો ઉપાય નિચે મુજબ.

સાંધાઓમાં લાલ સોજા હોય તો એ રોગની કસ ખોલાવી લોહી કઢાવી કમી કરાવવું તેથી આરામ થશે. અને એ આજર વાથી હશે તો તેનું ઓષડ પીંપર ટાંક ૧) દેવદાર ટાંક ૧) એ બેઉ ખાચ ને દેવદારનું તેજ સાંધા ઉપર મસજો તો આરામ થાયછે. ટાંકના વજનની સમજ એ જ તે કુંપની શિક્કાના એક પદ્ધસાભાર (ડોઢીયાભાર) હોય તેને ટાંક સમજવો.

વગર તાવનો સંધી વા મટવાનો ઉપાય એ છેકે શીકોતરી એળીયો ૩ ૧ ભાર રેવંચીની ખટાઈ ૩ ૨) ભાર એ બેઉને એકઠાં કરીને આરીક વાટીને દર રોજ ઉના પાણી સાથે ફકાવવો અથવા ગોળીઓ વાળી રાખવી એથી હલકો જુલાખ આવશે. વળી એ આજર વાળાને એક મોટા ટીપમાં ગરમ પાણી છાતી સુધી પોહોએ તેટલું ભરી તેમાં ખેસાડી નવરાવવો, પાણી થંડું પડ્યા પછી બાહાર કાઢવો. કોઈ ઠંડાણે ગંધકની ખાણુ હોય છે ને તેના ઉપર ઉના પાણીના હિંદુ લોકોને નાહવાના કુંડ હોય છે તેમાં સદાય ઉનું પાણી રહે છે તેમાં નવરાવે તો ખહુ ફાયદો કરે ને દરદ મટી જાય. એ ખાણુ સુરત જીલ્લામાં દેવકી ઉનાઇતી જાત્રા દર વરસે એવ સુદ ૧૫ મે બરાવછે ત્યાં ઘણા લોકો જાતરાએ જાયછે માટે તે પાણી ઉપરના રોગવાળાને નવરાવવાને ઘણું ગુણુકારી છે તે જ્ઞેતાથી અને તેણે એ ઉપાય કરવો.

રીંગણુ વાયુનો ઉપાય.

રીંગણુ વાયુની નીસાન એ છે કે. કઠીયરને માથેથી એવું દુઃખ થાય જે, પગની નળી સુધી જોર કરી દુઃખ દે એ આજર વાળાને એકે ઓપડ લાગુ નહી પડે માટે કોઈ હુંશીવાર માણસ પાસે ડામ દેવરાવે તો તેથી કરાર થાય. ડામ દીધાની જગા એ છે કે કઠીયરને માથે તથા પગની નળીની વચ્ચે ડામ દેવો. જે ખરો ઉસ્તાદ મળે ને બેઉ જગોએ ડામ દેતો એ રોગ મૂળમાંથી જાય, ને કરી પેદા થાય નહી. કદાપી કોઈ માણસ એવી ઇચ્છા રાખે જે ડામ દીધા વગર એ રોગ જાય તો બેઉ જગા ઉપર પાછડાં પાડવા. પછી એ બેઉ પાછડાં ઉપર મોંચીયાં પૈસા ૧) બાર મોરયુથુ પૈસા ૧) બાર નવસાર પૈસા ૧) બાર વઘનાગનો ગર પૈસા ૧) બાર એ સરવે ચીજને લીંબુના રસમાં ખત્ર કરીને પાછડાં ઉપર સાંજે ઓપડે તો ડામ દીધા વગર મટે, માટે એ બેમાંથી ગમે તે ઉપાય કરવો.

દવાલીનો ઉપાય.

દવાલીની અલમત એ છે જે પગની રગો જડી રશીની (દોર-ડીની) માફક જડી નજરે દેખાય તેવી થાય તેને ઓપડથી કાપદો નહી થાય. પૈદ લોકો એ રોગીને અરચની પથ્થર આપે છે, તેણે કરીને ઘણા લોકોની રગો સારી થાય છે, એ તમામ રગોનું લેહી કહડાવે પછી તેને ઉસ્તાવર બાંધે તેથી રગો દુરસ્ત થાય છે, તે એવી સારી નરમ થાય જે અસલના જેવી થશે.

પેટમાં દુખે તેનો ઉપાય

જે કોઈના પેટમાં દુખ પેદા થાય, તેની પેદાશ વા તથા ગરમી તથા શરદીથી થાયછે. જે માદામાં શરદી હોય તો ખાટા ઓટકાર આવે, ખાધેલું પચતાં વાર લાગે તેનો ઉપાય. ચીનીકામાલા, અક્કલ-ગરો, સુંઠ, મરી, પીપર એ સરવે ખાંડી ઝીણું કરીને દરરોજ સવારે મધમાં મેળવીને ચાટે એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી કરેતો એ દુખ મટી જાય, જે માદામાં ગરમીની અસર હોય તો ખાધેલું પચે પણ ગરમીના જોરથી દરદ બરેજો ઓટકાર આવે, પેટમાં શોજશ થાય પાણીની તરસ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય. વાંસકપુર, આલુંખાખાર, ખોરના કળીયા, એળચી, સુંઠ, સમાક, સરખાખો, કેસર, કચ્છરી, કપુર એ

સરવે બરાબર વળને સ્પર્ધ ઝીણું ખાંડીને તેમાં ત્રણ ભાગ ખાંડ ભિ-
ળીને દરરોજ સવારે એક હથેળી ભરી ખાય તો તેથી માદાની ગર-
મી તમામ મટી જશે.

બદહજમીનો ધલાજ લાંબણ વીના બીજો નથી, જો જલકળ
મધ સાથે આપે તો કાયદો કરેછે. તથા સુકું લીંચુ મોલેમાં રાખે તો
તેથી પણ નફો છે. જો પેટ ચાલે ને ઓઠારી આપે તો સડકચુરો
જોશ કરીને પાય તો નફો થાયછે.

સનેપાતનો ઉપાય.

સનેપાત કોઈને ગરમીથી થાયછે, અને કોઈને શરદીથી થાયછે
તેનો ઉપાય, વછનાગ પૈસા ૧) બાર ટુંકણખાર પૈસા ૧) બાર કાળાં
મરી પૈસા ૧) બાર પીપર પૈસા ૧) બાર અકલગરો પૈસા ૧) બાર
પારો પૈસા ૨) બાર ગંધક પૈસા ૧) બાર ચીતરો પૈસા ૧) બાર સુંક
પૈસા ૨) બાર ચોનીકખાત્રા પૈસા ૨) બાર એ સરવે વસાણાં ખારીક
ખાંડીને હવાલે ચાળીને તેમાં તે દવા પલળે એટલી ભાંગરાનો રસ
નાંખીને ખલમાં ખુબ ઘુંટીને ગોળી વાળે તેવું થાય ત્યારે ચણોઠી
જેવડી ગોળીઓ કરવી. ને તે ગોળીઓને છાંયડે સુકવી, ને સીસામાં ભરી
સુકવી, પછે કોઈને નશીબ જોગે સનેપાત થયો હોય તેને તેમાંથી એક
ગોળી આપી પાણીમાં ઉતારવી દેવી, તેથી જો તેવું આયુષ લાંબુ હોય
ને પરમેશ્વરની કૃપા હોય તો એ રોગનો અચાવ થાયછે.

બીજો ઉપાય—પારો પઘસા ૩ બાર, શીસું પઘસા ૬ બાર
ટુંકણ ખાર પઘસા ૧ બાર વછનાગ પઘસા ૪ બાર તરીગડું પઘસા
૬ બાર ત્રિકળાં પઘસા ૬ બાર એ સરવે જણસ ખારીક ખાંડીને ઘં-
તુરાના રસમાં ખલકરી ચણોઠી જેવડી ગોળીઓ કરી રાખવી. પછી
જો શરદી કે વધથી સનેપાત થયો હોય તેને ગોળી ૧ ખવરાવે તો
આરામ થાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખરો સોનાનો વરગ વાલ ૧) પીંપર પઘસા ૧)
બાર કાળાં મરી પૈસા ૧) બાર તથા માંડવાનાં પાત પાકાં ને મોટાં
નંગ ૪ એ સરવે ભેગાં વાટીને તેમાં કુદીતાનો રસ નાંખવો પછી
સરવે એક રસ કરી લુગડે ગળીને તેમાં છેલીવારે સોનાનો વરગ નાંખી
ઝળાવીને સવારે તથા સાંજે સનેપાતના રોગવાળાને પાય તો ઇશ્વર-
કૃપાથી આરામ થાય.

સોજા ઉતારવાનો ઉપાય.

માણસના શરીર ઉપર સોજા આવેછે તેવા ગરમી નબળાઈ કે લોહીથી આવેછે, એ આરોગ્ય ઉપાય એ છે જે ઝેરંડાની જડ, ઈંદ્રજવ, મુંઠ, પિંપર, સાજી, જવખાર, હળદર, દેવદાર એ સરવે બરાબર વજન લેવું ને તેને બારીક ખાંડીને પછી રીસેલાઈન એટલે લુવારની કોડમાં ઘડતાં જે લોહાનો ભુકો મેલ પડેછે તે સરવે દવાના ત્રીજા ભાગનો લેઈને બારીક વાટી દવામાં ભિળવેલા પછી તેમાંથી દરરોજ સવારે પછસા ૧) બાર હફતા ૪ સુધી ખાય તો ઘણાજ ગુણ થાય ને સોજા રોગ મટી જાય પણ ખટાશવાળી સરવે સોજા તથા ખાંડ તથા વાઈ કરે તેવી સોજા પણ ખાવી નહીં પરેજી પાળતી. સોજા ઉપર ઝેરંડીજી તેલ મસળે તો તેથી પણ સોજા ઉતરી જાયછે પણ જે ગરમી નહોય તો નહીં ચોપડવું કેમકે વધારે થાય માટે ન ચોપડવું.

બીજો ઉપાય—નવા વાંસનો કકડો, શિંધવ, હળદર એ સરવેને ઘસીને સોજા ઉપર ચોપડે તો સોજા ઉતરી જાય જે સોજા લાલ રંગનો હોય તો લોહીથી થયે હોય એમ જાણવું. સોજામાં બગતરા બળતી હોય તો રૂમડી મુકાવવી અથવા જળો મુકાવવી ને લોહી કમી કરાવવું ને નીચે લખેલી મલમ તે ઉપર ચોપડવો. મહુડા શેર ૧ : હળદર પૈસા ૨ બાર નીમક (મીઠું) પૈસા ૧ બાર એ સરવે મીઠા તેલમાં ઘુટીને મલમ કરવો પછી તે દરદ ઉપર ચોપડવો અથવા તે ઉપર પટી મારવી તેથી લોહી વીકારનું દરદ મટી જશે. પંદર દીવજ સુધી એ ઉપાય લાગટ કરેથી જરૂર ફાયદો થશે. લોહી વીકારનું દરદ હોય તોજ લોહી કઢાવવું ને ન હોયતો નહીં કઢાવવું કેમ જે ઉલટું નુકશાન થાયછે તે ઉપર કુંવરનો લોતાબ મસળે તો સોજા ઉતરે.

ત્રીજો ઉપાય—જેહરકચુરો, સુરીજન, સુક, સોટાડી આંખાહળદર તથા ઝેરંડાની જડ એ સરવે ગાયના મુતરમાં ઘસીને થોડું ઊંનું કરી ચોપડવો સોજા ઉતરી જાય.

પાઠાનો ઉપાય.

પાડું ઘાણુંકરીને બંને ખભાની વચે વચલા મોહારાની ઉપર થાયછે એ રોગ સ્ત્રી અથવા પુરુષ બંનેને થાયછે. એ પાડું ઘાણું કરીને બંને ખભાની વચે વચલા મોહારાની ઉપર થાયછે. એ પાડું ઘાણું જાતકીછે. પાડું કાચું હોય ત્યારે ચીરાવે તો ફાયદો થાયછે. કેમકે તે

મોહોટું થયું હોય તો તેની દેહશય ધણી છે. પણ પીઠ વગર ખીજે ઠેકાણે થયું હોય તેની દેહસત નથી. એ પાઠાના રોગને કાચખ કરીને પણ કહેછે. તેનું કારણ એછેજ તેની નિશાન કાચખા જેવી છે. પાઠાનો રોગ સ્ત્રીઓને ધણોખરો છાતી ઉપર તથા કમરમાં થાયછે. વળિ એમ પણ કહેવાય છે કે સ્ત્રીને કમળ પાડુ થાયછે, તે કોઈને વારસાથી થાયછે એટલે જેની માને કમળમાં પાડુ નીકળ્યું હોય તેની છોકરીને નીકળે છે ને પુરુષને પેટ કે મોહોડા ઉપર કે ઈંદ્રીના છીદ્ર ઉપર થાય છે. પણ ઉપર લખેલું પાડુ તો વાંસામાંજ નિકળે છે. એ સઘળિ જાતના પાઠાનો ઉપાય નિચે પ્રમાણે.

પીઠ વગર બોજન જે પાઠાં પુરુષ તથા સ્ત્રીને થાય છે તે પ્રથમતો એક નાની સોપારી અથવા બદામ જેવું થાયછે તે વધે છે તેમાં કોઈને દરદ થાય છે ને કોઈને નયો થતું. એ પાઠાવાળાને એ રોગ થતાં ફસ ખોલાવવી; તથા હલકા જીલાખ આપવા; તથા આ ઓપડીમાં કહેલાં ઓસડો તે પાઠાંવાળાને ખાવાને તથા ઓપડવાને સાફ આપવાં. જે ઘણું જોરમાં ઉઠેલું માલમ પડે તો તરત ઉપર જળો મુકાવવી, અને પાક ઉપર આવે તો પાકની લેપડી કરી બાંધવી; સારીપેટે પાકયા પછી નસતરે ચિરી અંદરથી તેનો સઘળો મવાદ (રંગદળરસી) ઝરીને સાફ થાય ત્યારે રૂઝવવાની પટી મારવી. એ રોગ વાળાને સારી હવામાં રાખવો. એ જાતના પાઠાને દરિયાના પાણી સાથે ઘોતાં રહેવું. અથવા દરિયાનું પાણી ન મળે તો ઉના પાણીમાં મીઠું નાંખીને તે પાણીથી ઘોતાં રહેવું. કદાપી સ્ત્રીના કમળમાં પાડું થયું હોય તો તેને કઠણ દવા ખાવા ન આપવી, હલકી દવાજ આપવી; જેવું કે ગુલેબન ફસાનું સરખત. લીલોફરનું સરખત કે પેરેસિયા વસાનનું સરખત; એવી દવાજથી આપતા રહેવું ને ખાવા સાફ હલકો સુતરે ખોરાક આપવો. જેવા કે જવની કાંજ તેમાં દુધની તર કહાડીને દુધ નાંખવું, તથા યોગાર્ધની (તાંદળજાની) બાજ એવી હલકી વસ્તુઓ આપવી.

જે પાડું વાંસા ઉપર નિકળ્યું હોય તે ઘણુંજ ઘાતકી છે. માટે તેની નિશાન માલમ પડતાં તરત જળો મુકાવવી; એકવાર મુકાવે થોડો ફેર જણાય એટલે બીજાવાર મુકાવીને જેમ અને તેમ નરમ પાડવું; તે નરમ પડ્યા પછી તેની ઉપર પાકની દવાની લેપડીથી બાંધીને પકવવું. પાક ઉપર આવેલું માલમ પડે એટલે તેને મોહોટ નસતરે ચીરવું.

ચિરતાં કાપ લાંબા મૂકવો. જ્યેષ્ઠ પોહાણું દેખાય, એટલું બધું ચિરીને રગદળ બહાર કઢાડી સાફ કરવું. પછે નિચે કહેલા મલમની પટ્ટી મારવી. એ મલમ બનાવવાની રીતપીળી બેરંજી જેને ઈંગ્રેજીમાં રાજન કહે છે તે રૂપ) બાર તથા પીણું મીણુ રૂપ) બાર તથા મીઠું તેજ રૂપ) બાર લેવું એ સરવેમાંથી પેહેલું મીણુ ગરમ કરી તાવવું. પછી તેમાં રાજનનો બુકો બારીક કરી નાંખવો. એટલે મીણુ તથા બેરંજી (રાજન) એક રસ થઈ જશે. પછી તેમાં તેલ રેડીને જરા હલાવીને તુરત લુગડે ગળીને રાખવું એટલે કરોને મન્નમ થશે, એ મન્નમનું નામ ઈંગ્રેજીમાં “બી-જલેકન આનમેન્ટ” કરી રાખેલું છે. તે મન્નમ બેઢાંની જરદી સાથે મેળવીને તેમાં જીતાં લુગડાંનો કટકો અથવા દોરડાંનો ડુચો ખરડીને તે જખમમાં મુકી પછી તેજ મન્નમની પટ્ટી બનાવીને તે ઉપર મુકવી. ને આજી કઠણ હોય તો તે ઉપર પાકની લેપડી બાંધ્યા કરવી. ને દિવસમાં બેવાર તે પટ્ટી ઉમેરીને કાકડો કઢાડીને ઉના પાણીએ અથવા મિથી અને કાંચકીની જડને ઉકાળી તે પાણીએ ધોઈ સાફ કરી નવો કકડો તથા પટ્ટી મુકવી. જ્યારે રૂઝ ઉપર આવે ને પહે અથવા પાણી આવતું બંધ થાય. ત્યારે પેલો કકડો મુકવો નહી, ને તેના ઉપર સફેદ કાચું મીણુ તથા તેલને ગરમ કરીને તે સાદા મન્નમની પટ્ટી મારવી ને રૂઝાવવું. અને એ ધણીનો ઝાડો કપજ રહે તો હોય તો હલકો જીલાબ આપવો અથવા જીલાબની દવા બરી ઝાડાની વાટે પીચકારી આપવી. તેથી જીલાબ થશે. માટે પેટ હલકું પડશે; ને રોગની કસર નિકળી જશે, ઉપર લખેલી બેરંજી (રાજન) ના મલમથી ઘણાજ ફાયદો છે, જે નાની સરખી બદ કે ડુંગલ થયું હોય તો તેના ઉપર એ મલમની પટ્ટી મારી હોય તો તે દરદને વેરી નાંખેછે ને બદ પીંગળી બન્યે. તુરતનો અથવા થોડા દહાડાનો અંતરગળનો રોગ હોય તેના ઉપર એ મલમની પટ્ટી મુકી હોય તો તેથી ફાયદો થાયછે. માટે એ મલમ બનાવવાની રીત ઉપર લખાંછે તે પ્રમાણે બનાવી ઘરમાં તૈયાર રાખવો, કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે તરત કામ આવે.

બગાસાનો ઉપાય.

માણસને કોઈવેળા બગાસાં ઉપરાં ઉપરી આવે છે. બગાસુ એટલે જે માણસનું મોહાડું પોણું થઈને આહા! એવો અવાજ થા-

ય છે તે તેનાં એ કારણ છે. તેમાં પેહેલું કારણ એ જે રાત્રીએ નિ-
તનો સુવાનો વખત થાય છે એટલે બગાસાં આવે છે. માટે વેળા યદ્ય
એટલે સુવાની તૈયારી કરી સુતા એટલે બંધ પડે છે. ને કોઈ કારણસર
ઉત્તરો થાય તો દિવસે બગાસાં આવે એટલે સુવું જોઈએ. સુતેથી
ઉત્તરગાની કસર મટે છે. એવી રીતનાં બગાસાં તો દરેક માણસને
આવે છે. પણ ઉત્તરો નહિ છતાં બગાસાં ઘણાં દિવસનાં આવે તો
અંગમાં સુસ્તિ થએલી જાણવી ને તે રોગનું કારણ છે માટે તેને હ-
લકો જુલાય આવવો ને સુસ્તિ મટે એવું ચુરણ આવું.

ઓડકારનો ઉપાય.

ઓડકાર ઘણી જાતનાં હોય તેમાં મુખ્ય એ જાતનાં છે; એકતો
ખાધા પછી તરત આવે છે, તે ખાધેલું પચાવવાની નિશાની છે.
બીજું અપચો એટલે ખાધેલું અત ન પચ્યું હોય તેથી આવે છે, તે
ખાટા આવે છે. માટે તેનો ઉપાય આ ઓપડીમાં અજીરણના ઉ-
પાયમાં કહા પ્રમાણે કરેથી મટશે.

બદનો ઉપાય.

માણસની જાંઘના બંને કાતરાઓની ઉપર અથવા એક કાતરા
ઉપર લાંબી કેળાના જેવી ગાંઠ થાય છે તેને બદ કરીને કહે છે. પણ કોઈ
વેળાએ માણસને ગુંડવાયો, ફૂલાંમમારવાથી ખાડામાં પગ પડવાથી
ઉતાવળે દોડવાથી ઘણું ચાલવાથી ભાર ઉચ્ચવાથી અથવા બીજા એ
વાંજ કારણથી જાંઘના કાતરામાં ગાંઠ ઘાલે છે તે ગાંઠ ઉપર સેહેજ
ઓસડ ઓપડવાથી મટી જાય છે એ બહુ વધતી નથી કે વધારે દુખ
આપતી નથી. તે વેળ તણાએલી જાણવી પણ જે ગરમીના રોગથી
બદ થાય છે તે પ્રથમ ટાંકી (ચાંદી) થાય છે ને તેનું જોર વધેથી તે
ની વેળ ઘાલે તેનું નામ બદ અથવા પરમાનું દરદ જોરમાં હોય
તેથી પણ થાય છે. અને કોઈને પરમા વગર પણ થાય છે માટે તેનું
ઓસડ કરવું. જે આગસ કરે તો એ રોગ ખુશિયાની નિચે અથવા
પેટમાં ઉતરે ત્યારે ઘણીજ હેરાનગતી પોએ છે. માટે તેનું ઓસડ
તાકીદથી નિચે પ્રમાણે કરવું.

પ્રથમ તો બ્યારે બદ જોર કરે ત્યારે ઉતાવળેથી એ તણવાર જ
જે મુકાવવી જળો છુટ્યા પછી ખેરંજના મજમની પટ્ટી મારવી. તે
મજમ બનાવવાની વિગત: — ખેરંજ (રાજન) ૩.૫) બાર પીઠુમીણ

૩૫) બાર અળશીનું તેલ ૩૫) બાર. પ્રથમ મીણને એક વાસણ-
માં ઘાલી દેવતા ઉપર ઉતું કરવું પછી મીણ ઓગળી જાય ત્યારે બે-
રંજનો બારીક ભુકો તેમાં નાખવો તે ઓગળીને એકરસ થાય ત્યારે
તેમાં તેલ રેડવું ને તેને ધીમી આંચમાં રાખી થોડીવાર પછી નિચે
ઉતારી બારીક લુગડાએ ગળીને એક કાચના ડબ્બામાં રાખવો, પછી
તે મલમની પટ્ટી મારવી. એ મલમ ઝેરવવા સાફ તથા પીંગળવા
સાફ ઘણાજ ફાયદા કારક છે. બદવાળા રોગી માણસને ફરવા હરવા
દેવું નહિ સુવાડી મુકવું. એ રોતે કરચા છતાં પણ જે બદની અંદરે
પડે થવા માટે ને માલમ પડે કે પાકશે તો અળશીના બીજનું અ-
થવા બાજરીના લોટનું, ચણાના લોટનું, પાઉનું કે ખમીરી રોટીનું પો-
ટીસ ફુધ તથા પાણીમાં પકાવી તેની જડી લેપડી કરી દિવસમાં ત્રણ-
ચારવાર ઉપર બાંધ્યા કરવું. પછી પડે સારી પેટે થએલું માલમ
પડે ત્યારે પોતાની મેળે ડુટવાની વાટ જોવી નહિ તે પોતાની મેળે ડુ-
ટતાં ઘણા દિવસ થશે તેથી અંદર બધારે સંજો લાગશે. માટે પડે થ-
એલું માલમ પડે કે તરત મહોટા નરતરે અથવા અસ્તરાએ ચોરાવી
પડે વેહેવું કરવું. પણ તેને ચીરતી વેળા કાપ લાંબા મુકવો, કારણ કે
બધું પડે જલદીથી બાહાર નીકળી આવે, પછી એક સફેત જીના ત્રી-
ણા લુગડાની બત્તિ કરવી તે બદના કાપમાં સમાય તેવી કરીને તેની
ઉપર બેરંજની મલમ તથા બેદાંતી જરદી એ બેઉ અળવીને તેમાં
પેલો કાકડો મલમવાળો બદના છેદમાં મુકવો કે પેલો છેદ રૂઝી ન
જાય અથવા ત્રીણા જીનાં લુગડાના દોરા ઘણાક કહાડીને પેલા છેદ
માં રહે એવું મોહોડું એકસ કરીને તેને પેલા મલમમાં સારી પેટે
ખરડીને રૂપાની સળીથી દબાવીને છેદમાં ઘાલવો, તે ડુઓ નરમ
રાખવો કઠણ કરવો નહિ. દિવસમાં બેવાર તે કાકડો અથવા ડુઓ
અને પટ્ટી બદલતી. બદલતી વેળા કાંચકીના પાંદડાં તથા મેથી ઉકા-
ળીને તેના પાણીથી તે સઘળી જગા ધોઈ સાફ કરીને કકડો તથા પ-
ટ્ટી મુકવી. બદને ચીરીને વેહેતી કસ્યા પછી પણ તેના આજી બાજી
ની જગો ઘણી કઠણ હોય તો ફરીથી તે જગો ઉપર જગો મુકા
વવી ને ત્યાર પછી ઉપર કહેલી લેપડી કાકડો તથા પટ્ટી મુકી તેના
ઉપર બાંધ્યા કરવી. જ્યાં સુધી તે બદની ગાંઠ બધી સાફ થાય ત્યાં
સુધી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરી વેહેતી રાખવી કદી બંધ કરવી નહિ.

કોઈ વેળા બદ ડુટ્યા પછી અથવા ચીર્યા પછી તે બદની ઘા-

રોની કોરો સડીને ઉપર માંસ નીકળી આવેછે. ત્યારે તેની ધારોને લોટું ધીંકાવીને ડામી નાંખવી. કદાપી ડામવાનું નહિ બની શકે તો અ-
રાંડી દારૂમાં પાણી ભેળીને તેનાં પોતાં બાળીને મુકવાં. પછી તે સ-
ડેલું માંસ સાઈ થાય ત્યારે મીણુ તાં તેલ એ બેઉ ઉના કરીને તેના
મલમની અથવા ગામઠી કાળા મલમની પટ્ટી ઉપર મુક્યા કરવી. પણ
તેમાંનો સઘળો રોસ ઝરીને સાફ થાય ત્યાં સુધી રૂઝ ઉપર લાવેલું
નહિ. કદાપી રૂઝવાનો મલમ મુકે તો પણ કોઈ રીતે રૂઝ આવે નહિ
ને વલ્લા કરે અથવા માંસ સડ્યા કરે તો પછી મોહોડું આપવું કે બદ
પોતાની મેળે સાફ થઈને રૂઝે ત્યાં સુધી મોહોડું ગળવું રાખવું. ને
મોહોડું વળ્યા પછી કૌવતની દવાઈ નજર પોહોઆડી આપવી.

કદાપી બદની ગાંઠ નાખળી હોય ને કાંઈ વધારે જોર નહિ હોય
ને ધારદામાં આવે કે બેસાડ્યાથી દુઃખ નહિ થાય તો તેને બેસાડવા
સાર બેદાનો સફેતી કપડાં ઉપર ચોપડીને તેની પટ્ટી મુકવી કે તેથી
પણ બદ પીંગળી જશે. એ મલમ પીંગળાવામાં ઘણાજ ફાયદા કા-
રકેછે. પાકું, દુબલ કે બદ થવા માંડે કે તુરત એ મલમની પટ્ટી મુ-
કવાથી બેશી જશે.

બીજો ઉપાય મોતીની છીપને બાળીને રાખ કરવી પછી તે
રાખ બરાબર ટંકણુઆર ટુલાવીને રાખમાં નાંખવો પછી એ બંનેને
તેલમાં નાંખી ગરમ કરવું પછી તેમાં થોડુંએક સફેત કાચુ મીણુ, બ
ત્તિનું મીણુ નાંખવું ને ગરમ કરવું એટલે મલમ થશે. પછી તેની
પટ્ટી મારવી કે તરત બેશી જશે.

એક અંગ્રેજી વેધ.

સંવત ૧૯૫૬ ની સાલ સુધી ઇંગ્રેજ લોકો હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા
નહોતા પણ સંવત ૧૯૫૬ માં ઇંગ્લાંડની રાણી ઇલિઝાબેથના વખત
માં મીંડ લેડ નામના એટ ઇંગ્રેજને રાણીએ બાદશાહી ફરમાન આપી
શ્રી હિંદુસ્તાનના બાદશાહ જલાલુદ્દીન મહમદ અકબરશાહ ઉપર આ
જરે મોકલ્યો એટલે બાદશાહ પાસેથી હિંદુસ્તાનમાં વેપાર કરવાની રજા
લીધી તે વખતથી ઇંગ્રેજ લોકોનો પગ આ દેશમાં થયો ને ઇંગ્રેજની
કંપની હિંદુસ્તાનમાં વેપાર ચલાવવાને વારતે ઇંગ્લાંડની રાણી સાથે
બંધારો કરી મુકરર થઈને સુરતમાં કોઠી કરી.

પોર્ટુગીઝ લોકો ઇંગ્રેજે કરતાં ૧૦૯ વરસ અગાઉ આ દેશમાં

પેઠેલા હતા, તેથી ઇંગ્રેજો કરતાં તેમનું બહુ ફાવતું હતું. પણ સંવત ૧૯૮૩ માં શાહજહાન બાદશાહ ગાદીએ બેઠો ત્યાર પછી આઠમે વરસે તેની છોકરીને સખત રોગ થયો. તે સુરતની ઇંગ્રેજ કોઠીવાળા ડાકતર વાટને મટાડ્યો તેથી તેના ઉપર ખુશી થઇને બાદશાહે ધણુંક ધનામ હિંદુસ્તાનમાં તથા ગમે તે દેશ એક દમડી પણ જકાત આપ્યા વગર વેપાર કરવાની પરવાનગી આપી. ત્યાર પછી બંગાળના નવાબની છોકરીને પણ ડાકતર બાટને દવાથી સારી કરી તેથી નવાબે ધનામ આપી હુંગલી બંદરમાં કોઠી કરવા દીધી તથા બીજી ઘણી રીતે ઇંગ્રેજોને મદદ કરવાને નવાબે કબુલ્લાત આપી તેથી ડાકતર બાટને બહુજ ખુશી થયો કેમકે એને જ જોઈતું હતું તે કામ શીઘ્ર થયું પછી સંવત ૧૭૫૯ ની સાત્રમાં હુંગલીનાં કોઠીદાર મીસ્તર જોગ આનંદે ઔરંગઝેબ બાદશાહના વખતમાં કલકત્તા, સુતાનતી ને ગોવિંદપુર નામના ત્રણ ગામડાં બાદશાહના હુકમથી તાબે લેઈ તેમાં ઇનસાફ વગેરે સુકાવવા લાગ્યા ને તેને કીલ્લા કોટ બાંધી એક શહેર વસાવી દીધું તે અગાઉ ઉપર લખેલા ત્રણ ગામડાંની થઇને ૩ ૧૨૦૦) ની ઉપજ વરસ દહાડે ઉપજતી હતી. ત્યાર પછે બીજા મુલકો લેવા માંડ્યા. તેની પેઠેલાં ઇંગ્રેજ રાજ્યને તાબે હિંદુસ્તાનમાં એક તમુ પણ જંગ્યા નહોતી. તેજ કલકત્તા ગામડું આજ લાખો રૂપિયાની ઉપજનું અને ઇંદ્રપુરી જેવું રાજધાનીનું શહેર બની રહ્યું છે. એ સરવે પ્રાક્રમ ડાકતર બાટનનું છે માટે એવા નામાંકિત પુરુષને ધન્ય છે કે જેણે પોતાના ડાકતર પણાના ગુણે આખા દેશને લાભ કર્યો.

એ ઉપરથી એવું સમજવું કે ઇંગ્રેજ વૈદોથી પણ આવા મોહોટા ફાયદા રાજ્યને થયા છે ને તેના આપડોથી પણ અત્યંત ફાયદો આપેલા દેશને થાય છે, માટે ઇંગ્રેજ ડાકતરની દવા લેતાં અચકાવું નહિ, તેમજ આ ઓપડીમાં લખેલી દવા કરેથી પણ સારો ફાયદો થશે.

વીસફોટક તથા મસા ટાંકીનો ઉપાય.

જેને પ્રથમ આંદી તથા પરમોયો થયો હોય ને તે ઘણીને આસડ કરવામાં કસર રહી હોય તેથી રોગની અસર રહી જાય તેથી લીલીની ઘણા બિગાડ થાય છે તેથી આખા શરીરે વિસ્ફોટક નિકળી આવે છે. તેનો ઉપાય નિચે લખ્યા પ્રમાણે; રસકપુર તોલા ૪ લેવા ને તેને પોહિર ૮ સુધી ખલ કરવા. પછી ગાયનું ઘી શરૂ ૦ા લઈને

તેને ૧૦૮) પાણીએ ઘોષને તેમાં પેલો ખલ કરેલો રસકપુર નાંખી મીલાવીને તમામ શરીર ઉપર ચોપડવાથી એ રોગ મટી સાફ થશે પણ એ ઓસડ શરીરે ચોપડ્યા પછી દીન સાત સુધી નાહવું નહીં. તથા પાણી અડકવા દેવું નહીં.

ખીન્ને ઉપાય--મનશીલ રૂ ૨) બાર ખલ કરીને તેમાં માખણ મેળવીને શરીર ઉપર ચોપડે તો શરીરનો રોગ સાફ થાય છે. એ રોગવાળાને ખાવાની દવા આ ચોપડીમાં ખુજલીના ઉપામમાં મજીકનું ચુરુ લખેલું છે તે ઉના પાણી સાથે આપવું પણ એ રોગવાળાએ તેલ મરચુ હિંગ આમલી કાચી કેરી કેરીનું અથાણું વગેરે જે અવશ્યુણુ કરનારી ગરમ ચીજો છે તે ખાવી નહીં તેથી વહેલો ગુણ થશે.

અજીરણુ (બદહજમી) નો ઉપાય.

કોઈ માણસનો જઠરાગ્ની મંદ પડે છે એટલે તેને ખાવેલું પચતું નથી, એ રોગ ઘણાં કારણોથી થાય છે ને તે ઘણા પ્રકારના હોય છે તેમાં એકતો ખાધા પછી પેટ ફુલે ને માંચુ ફુલે. ખીજું જન્મે તે પછી છાતી ઉપર ખાટું લાગે તેથી ખાટા ઓટકાર આવે ને પેટ એક પેટમાં ચારે બાજુએ ફુલે ને ગરગડાટ થાય, ખરાબ વાસ રહે એ ચિન્હો અજીરણુ વિકારનાં છે. માટે એ રોગવાળાને રાત્રી દિવસ કાંઈ એન પડે નહીં માટે તેને પ્રથમ હલકો જીલાય આપવો તેની વીગત.

રેવંજીનો શીરો માસા ૪ તજનો ભુકો માસા ૪ શીકિતરી એ-જિયો માસા ૪ વીલાયતી સાબુ માસા ૪ એ સરવે ચોળને ખુબ ખા-રોક ખાંડીને બારીક વસ્ત્ર ચાળીને તેની ૧૦) ગોળીયો સરખે વળને બનાવવી. તેમાંથી ગોળીયો ૨) થી તે સાત સુધી દરરોજ રાતે સુતી વેળાએ ઉંના પાણી સાથે ગળવી. કદાપી એટલાથી સાફ ઝાડો નહીં આવે તો વધારે ગળવી, તેથી ઝાડો સાફ આવી સાફ થશે. કદાપિ એટલી ગોળીયો આપનાં ઝાડો સાફ ન આવે તો વધારે ગોળીયો આપવી, તેથી કસર નિકળીને સાફ થશે.

જેને જમ્યા પછી છાતી ઉપર ખાટું લાગતું હોય તેને રેવંચિની ખટાઈનો ભુકો માસા ૮, ઇંદ્રવયણાની જડનો ભુકો તોલો ૧, સુંઠનો ભુકો માસા ૮, એ સરવેને ઝીણું ખાંડી ચાળીને ચુરુ કરી રાખવું, તે જ્યારે છાતી ઉપર ખાઈ લાગે ત્યારે તેમાંથી તોલા ૧) ને આશરે ટા-

હાડા પાણીમાં ફકાવે તો તેથી શાંતિ થાય.

બ્રહ્મ અથવા બારે ખાણું ખાધાથી અજીરણ થયું હોય અથવા ઉબગરો કરવાથી કે ખાઈને તરત સુતાથી અજીરણ થયું હોય તો ખાટા ઓટકાર આવે. પેટ ફુલે, પેટમાં ફુએ, ઝાડો થાય, ઓકારી આવે, એનો ઉપાય એ છે જે ખાધા પછી ચાર કલાકની અંદર એવું બન્યું હોય તો ઉલટીનું ઓસડ આપીને ખાધેલું ઓકારાવી કાઢાડવું. ને કદાપી ચાર કલાક પછી એવું થયું હોય ને ઝાડો કબજ હોય તો કાચું ચોખું દિવેલ તો. ૨૧૧ લઈ તે મધે આદાનો રસ લોલો ૦૧૧ નાંખીને એક રસ કરી પાઈદેવું તેથી ઝાડો સાફ આવશે, એટલે પેટ હલકું પડશે. તે પછી શરીરમાં કૌવત આવવાનું ઓસડ બીજો દહાડે આપવું.

એલચીદાણા સાત, સુંક, સફેત મરી, કોસમ, પીંપળીમુળના ગંડોડા, ઝીણી પીંપર એ સરવે વસાણાં એક એક માસો લઈને તેને ઝીણો કરી તેમાં મધ નાંખી ચટાડવું. કદાપી ઝાડો સાફ ન આવ્યો હોય તો તેમાં સંસોળ માસો ૧) નાંખવા એટલે પેટ સાફ આવશે.

પાચન શક્તિનું ચુરણ.

લવિંગ, એજચી, જાયફળ, બાર, વછનાગ, અફીણ એ સરવે ખુબ ખારીક વાટીને તેનું ચુરણ બનાવી તેમાંથી એક એક માસો દરરોજ સવારે નયણે કોઠે ઉના પાણી સાથે ફાંકે તો તેથી અજીરણ, અતિસાર, ઉલટી અને શુળ એટલા રોગને મટાડે એવું ગુણદાયક છે.

શિયાળામાં ખાવાનો સાલમપાક.

સાલમપાકમાં નાંખવાના વસાણાં નીચે મુજબ:—

૧ સાલમ શેર	૦૧૧	૭ મરિ તોલો	૧
૨ ખારેક શેર	૦૧૧	૮ પીંપર તોલો	૧
૩ સાકર શેર.	૬	૯ પીંપરીમુળના ગંડોડા તો.	૧
૪ ગાયનું ધી શેર	૦૧	૧૦ ઘોળી મુશળી તો.	૧
૫ ફુધ શેર.	૧૦	૧૧ કાળી મુશળી તો.	૧
૬ કાષ્ઠાદિક મસાલો.		૧૨ બળબીજ તો.	૧
૧ સતાવરિ તોલો.	૧	૧૩ સમુદ્રસોશનાં બી તો.	૧
૨ અવક તોલો.	૧	૧૪ ચોપચીની તો.	૨

૩ ચિત્રાછાલ તોલો.	૧	૧૫ અકલકરો તો.	૧
૪ ગોખર માળવી મોટા તો.	૨	૧૬ લોખાં મરી તો.	૧
૫ ગુંદર ખાવળીયો તોલા.	૨	કલક એટલે તેજનાનો મસાલો	
૬ સુંક તોલો.	૧	૧ કેસર તોલા.	૨૧
૨ જયફળ તોલા.	૨	૨ ધાતુની ભસ્મ (માત્રાનો મસાલો)	
૩ જવંત્રી તોલા.	૨૧	૧ લોહભસ્મ તોલો.	૧
૪ એળચિ તોલા.	૨	૨ બંગ ભસ્મ તોલો.	૧
૫ લવંગ તોલો	૧૧	૩ અપરખ ભસ્મ વાલ.	૮
૬ તજ તોલા.	૨	૪ રૂપાની ભસ્મ વાલ.	૪
૭ તમાલ પત્ર તોલા.	૨	૫ સોવર્ણમીક્ષી ભસ્મ વાલ.	૮
૮ ખરાસ વાલ.	૪	૬ હિંગળોક ભસ્મ. વાલ.	૧૨
૯ કસ્તુરી વાલ.	૨	૭ ગળો સત્તવ તોલો.	૧
૧૦ વંશ લોચન તો.	૨	જુમલે જણસ ૩૯)	છે.
૧૧ અમર ગદીઆણો	૧		

એ રીતે સરવે જણશો લાવીને તેને જુદી જુદી ખાંડવીતેની વીગત:—પ્રથમ કાષ્ઠાદિક મસાલો ખારિક ખાંડીને ખારિક હવાલે ચાળવો ને તેને જુદો રાખવો; પછિ કલકનો મસાલો ખારિક ખાંડી હવાલે ચાળીને જુદો રાખવો, પછે ભસ્મોની માત્રાઓ એકઠી કરીને ખારિક પરતીને જુદી રાખવી. પછી ઉપર લખેલી સાલમ તથા ખારેકો એ એ રકમોને જુદી જુદી ખાંડી ખારિક હવાલે ચાળિ પછિ એકઠી કરી રાખવી; પછી દુધ શર ૧૦ ને કઠાઈમાં નાંખી ચુલે ચડાવીને નિચે દેવતાની આંચ કરી ઉકળે એટલે સાલમ તથા ખારેકનો ભુકો દુધમાં નાંખવો પછી તેનો માવો થવા આવે એટલે તે કાષ્ઠાદિક મસાલો તેમાં નાંખવો પછી જરા કઠણ થાય એટલે તે ભસ્મોની માત્રાઓ તેમાં નાંખવી; ને ગાયનું ઘી શર ૦૧ નાંખીને માવાને શેકી દહિા પાડવો; તે સારો ઝાણો દાણો પડે એટલે ટાહાડો કરીને ઉપર લખેલી સાકર શર ૧ની પાંચ તારી ચાસણી બનાવીને તે માવો તેમાં નાંખવો. પછિ તે કલકનો મસાલો તથા બદામ શરવાની મીઝ તેમાં નાંખવી ને એક લોઢાનો ખુમરો અથવા ત્રાંચા પિતળનું કલઈ દીધલું વાસણ હેાય તો તેમાં નાંખીને સરખું પાથરીને દાખીને તેનાં બરફી ના જવાં ચોસલાં છરીએ કરીને પાડવાં. પછે તે ઠરે એટલે કાહાડીને એક કાચના વાસણમાં અથવા કલઈવાળા ડાખામાં બરિ મુકવો; પછે

તે શિયાળાની વ્રતમાં બ્યારે ખુબ ટહાડ પડે ત્યારે એ પાક દરોજ સવારના પોહારમાં તોલા પ ને આશરે આઠને ઉપર દુધ શેર ૦ અથવા જીરું જેને પચે તે પ્રમાણે પિયું; એ રીતે કર્ણાધી ખાનારના શરીરને ઘણા ગુણ થશે; શરીર પુષ્ટ થઈને ધાતુનો સુધારો અને વધારો થશે કેમકે બીજા ઘણા પાકો કરતાં સાલમપાક શ્રેષ્ઠ છે; માટે એ પાક આઠ જેને પોતાની તખ્તીયત સુધારવી હોય તેણે પાક આય તેટલા દહાડા તેલ, મરચુ, હિંગ આંબલી અને બીજા અવગુણ કરનારી ચિન્ને બિલકુલ આવી નહી તેથી વધારે ફાયદો થશે.

શિયાળામાં ખાવા સાઈં ઘણા લોકો મથી, અડદીયાના લાડુ, ગુંદરપાક અને ખારેકનો આથો વિગરે બનાવી ખાય છે તેની રીત ઘણા લોકો જાણેછે, માટે તે આ ઓપડીમાં લખી નથી.

મલમ બનાવવાની રીત.

ખદ, પાંડું, ગડગુમડ, સડો, જખમ, છાગળો અને એવાંજ શરીર ઉપરનાં બીજા દરદેને પકવીને ઝેર વીકાર કાઢાડવાને માટે આ ઉત્તમ પ્રકારનો મલમ બનાવવાની રીત.

એ મલમ ઝેરવી કાઢાડવા લુગડાના કકડાને ઓપડીને દરેક જખમમાં ઝેરવવાને મુકવાના કામમાં આવેછે. તથા નહારો મવાદ એંચો લાવવાને તથા પકવવાને ઘણો સારોછે, માટે તે બનાવવાની રીત નીચે લખ્યા પ્રમાણેછે.

પીળી ખેરંજી જેને રાજન કરીને કહે છે તે શેર ૧) તથા પીળું કાચું મીણુ શેર ૧) તથા તલનું તેલ શેર ૧) એ ત્રણ વાનાંમાંથી પેહેલું મીણુ એક વાસણમાં નાંખી ચુલે મુકવું ને તે ઓગળે એટલે તરત ખેરંજીનો ભુકો નાંખી હલાવ્યા કરવું, પછી તે એક રસ થઈ જાય ત્યારે તેમાં તેલ નાંખી હલાવવું તે હલાવતાં એક રસ થાય ત્યારે તરત નીચે ઉતારી પાતળા લુગડાએ ગળી નાંખવું, કદાપી મલમ કડા કરવો હોય તો તેલ એંડું નાંખવું પછી પાંડું. અથવા ખદ થવા માંડે એટલામાં એ મલમની પટ્ટી મારે તો આભરને પીંગળાવી ખેસારીદ. એ મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં “ બીજલીકનતાઈન્ટ ” કરીને કહે છે ” એ મલમ ઈંગ્રેજી છે.

બીજો મલમ—શરીર ઉપર જખમ, ચાંદી તથા છાગળો તથા સડો અને ગડગુમડ એ સરવેને રૂઝાવીને અંચુર લાવવાના કામમાં

આવેછે માટે તે બનાવવાની રીત.

મીણુ સંકેત શરૂ ૦૧ તથા તલનું તેલ શરૂ ૧) એ બેને ધીમી આંચે ઉનું કરી હલાવી એક રસ થાય ત્યારે ઉતારીને ઝીણું લુગડે ગાળીને એક વાસણમાં ભરી મુકવું. એ મલમને કઠણ કરવો હોય તો તેલ થોડું નાંખવું, એ મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં સાદો મલમ મીણુ તેલનો કહેછે એ મલમ પણ અંગ્રેજી છે.

ત્રીજી મલમ બનાવવાની રીત—મોરધુધુ તોલા ૨) સંકેત મીણુ તોલો ૦૧ પારો તોલો ૦૧ બોદારશિંગ તોલો ૦૧ સંકેત કાથો તોલો ૦૧ સંગે જરાહત તોલો ૦૧ એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને કાંસાની થાળીમાં નાંખી તેમાં ગાયનું ધી નાંખીને લીંબડાના શાટાએ ઘુંટીને મલમ કરવો. પછી તેની પટ્ટી કરીને જખમ ઉપર મુકીએ તો હરેક જતનો ગમે તેવો કઠણ જખમ હશે તો તેને પણ રૂઝાવી શકે કરશે.

ખરજવાનો મલમ—હિરાદખણ શરૂ ૦૧ મીણુ શરૂ ૦૧ રસકપુર તોલા ૨) બી શરૂ ૦૧ એ સરવેમાંથી પેહેલું મીણુને વાસણમાં નાંખી ને ચુલે મુકવું. પછે તે પોંગળે એટલે ધી નાંખવું ને પછી બીજી ત્રીજી વાટીને નાખવી ને તેને હલાવી એક રસ થાય એટલે નિચે ઉતારીને એક વાસણમાં ભરી મુકવો. પછી તેને ઉપર લખેલા દરેક ઉપર ઓપજાથી દરેક મટી જશે.

પક્ષધાત (લખવા) અથવા અર્ધાંગ વાયુનો ઉપાય.

જેને લોકો પક્ષધાત કરીને કહેછે. કેટલાએક કંપવાણ તથા લકવો કહેછે. અરધાંગ એટલે જે અરધા અંગને નુકશાન પહોંચેછે એ રોગની પરীક્ષા એ છે જે એક તરફનો હાથ અથવા હાથ ને પગ બંને રહી જાય અથવા અરધું અંગ રહી જાય અથવા લુલુ થઈ જાય તથા કોઈનું મોઢાંડું બંધ થઈ જાયછે તેથી બાલાતું નથી ને કોઈનું એકલું ઢાંચું ફરી જાયછે, એકલું ડાચું ફરવાનારોમને લકવો કરીને કહેછે. એ લકવો તથા અરધ અંગનો રોગ બે પ્રકારથી થાયછે એક તો હવામાં ખુલુ સુવાથી અથવા બેઠાથી અને નહારો વાયુ શરીરને લાગવાથી એકાએક એ રોગ પેદા થાય છે. એ રોગ વાળાની નાડી ઘણી નખળી ચાલે નહી ને ઝાડો કપજ રહે એ. ખરાબ હવા લાગ્યાથી ઉત્પન્ન થએલા અરધાંગના રોગને ઓસડ કરવાથી સાફ થાય છે.

ખીજી જાતનો અરધ અંગરોગ—અંગરોગથી, મગજમાંથી તથા રસવીકારના ઉપદ્રવથી થાય છે. તેથી પરિક્ષા એ જ તે રોગવાળાની નાડી ધણી નખળી ચાલે. તથા મગજમાં ગભરાટ થાય. તેથી જાણુવું જ એ રોગ અંગરોગથી મગજમાં ઉઠેલો છે ને એને ઓપડ તથા ઉપાય લાગુ પડતો નથી. હવે એ બંને જાતના રોગના ઉપાય એકજ રીતના છે.

એ રોગવાળાને નિચે કહેલી રેવંચીના શિરાની મેળવણીની ગોળીયો આપવી. તેથી ડાડો કપ્પજ હશે તે ચાલશે તો તેથી કાયદો થશે.

રેવંચીનો શિરો માસા ૪), શિકંતરીયો એળિયો માસા ૪), તન્જનો ભુકો માસા ૪), વિજાયતિ સાયુ માસા ૮) એ ચારેને ખાંડી કપડ છાંણ કરી તેમાંથી સાડ ગોળીયો વાળવી પછી તેમાંથી ૨) થી તે સાત સુધી દરરોજ રાતરે સુતી વેળા ગળાવવી. કદાપી એટલાથી ડાડો સાફ નહિ આવે તો વધારે ગળાવવી.

બોજું નિચે કહેલી રોઈબાખની ગોળીયો પણ એ ઉપર આપે તો યુલુ કરે છે.

રોઈબાખ માસા ૮) શિકંતરી એળિયો માસા ૬) હિરાખિર માસા ૪) હસેન્સ આપ પેપરમીન્ટ ટીપાં ૩૦) એ ત્રણ જાણુસને બારિક વાટી વચ્ચગાળ કરીને તેના ભુકામાં પેપરમીન્ટના ટીપાં મુકાને ફરી વાટીને તેમાં ગોળિ વળાય તે સુમારે થોડુંક પાણી નાંખી ખલમાં વાટીને તેની વટાણા જેવડી ગોળીયો વાળવી. પછી તેમાંથી સવાર સાંજ બે વખતે બે માસાને આશરે ગોળિયાં ગળાવવી તેથી એ રોગની શાંતિ થશે અને એ રોગ વાળાને નિચે કહ્યા મુજબ ઓસડ શરીર ઉપર ઓપડતાં રહેવું.

છાત્રાં કહાડેલી રાઈ તોત્રા રાા ટરપેનટાઇનતેલ રાા બાર અથવા નખ તેલ હોય તો પણ સાફ, તલનું તેલ ૩ ૧૦) બાર એ ત્રણેને મેળવીને જે હાથપગ રહી ગયા હોય તેની ઉપર એક દિવસમાં બે ત્રણવાર નેરથો મસળવું. તેથી કાયદો થશે.

ગફલત (ફરાંમોસી) નો ઉપાય.

ફરાંમોશી માયાના મગજમાં વાથી પેદા થાય છે તેથી ગફલત ધણી થાય છે. ગયા દહાડાની વાત યદ ન રહે માટે યાદાસ્ત લાવવાનો ઇલાજ વૈદ્યોએ લખ્યો છે તેની વિગત.

મોથ પૈસા ૩૫ બાર, છડ પૈસા ૩૫ બાર, મુંઠ પૈસા ૩૫ બાર, ખેર પૈસા ૧૦) બાર, મધ શર ૫) ચોખ્ખુ લાવીને ઉપર કહેલા સરવે વસાણાને આરિક કરી મધમાં નાંખીને એક લખોટલા વાસણમાં ધા-લીને દિવસ ૪૦) સુધી જવની કોઠીમાં રાખવું, કદાપી ઘરમાં જવની કોઠી ન હોય તો ઘોડાની લાદ ને ડેકાણે પડતી હોય તેની નિચે ખાડો ખોદી વાસણને ડાટી ઉપર લીદ રાખવી. વાસણના મેં ઉપર માટીનું કોડીયું રાખી મેં બાંધીને રાખવું પછી ચાળિશ દહાડે બહાર કાઢીને ઉપર કહેલા રોગીને તેમાંથી દરરોજ સવારે માસા ૪) ખવરાવે તો તેથી ઉપર લખેલો રોગ મટે ને પ્રમાણે માણસના શરીરમાં કૌવત હોય તે પ્રમાણે ઓપડ આપવું તેથી ગફલત મટીને યાદ દારત સારી રહેશે.

દાઝેલાનો ઉપાય.

કોઈ માણસ દેવતાથી, ઉનાપાણીથી, ધીથી, તેલથી અથવા બીજી હરેક ઉની વસ્તુ શરીર ઉપર પડ્યાથી દાઝે અથવા બળે તો તેજવેળા તેજ માણસને હરેક જાતનો સરકો, છાશ કે દહિ હોય તે દાઝેલી જગા ઉપર ચોપડવું. અથવા તેમાં લુગડું ભીનું કરીને તે દાઝેલી જગા ઉપર મુક્યા કરવું. અથવા લખવાની શાહિ કે ખડી ચોપડવી તેથી આરામ થશે. અથવા ઇંગરેજી વિઝાયતિ સાડીલ (ઓઈલ) તેલ પાં-છાથી ફેલા ફુટી ગયા પછિ અથવા કાતરી કહાડ્યા પછી ચોપડ તો ટુંડક વળે ને રૂઝ વેહેલી આવે.

કદાપી ચામડી ઘણીજ બળેલી હોય ને અંદરથી માંસ ખરાબ થઈને દરદ કરવું હોય, તો નિચે કહેલા ચુનાનો મલમ બનાવીને ચોપડવો. કળિચુનો ગમે તેટલો લેખને તેને થોડીવાર પાણીમાં પલાળવો. પછી તે ઉપરનું નિતરું પાણી કહાડી નાંખી વળી ફરિયા બીજું પાણી રેડી પલાળવો એ રીતે સાતવાર તે ચુનાનું પાણી બદલવું. પછી ઘોંચેલો ચુનો કહાડી લેખને મુકવો. પછિ તેને લુગડે ચાળવો. પછિ તે ચુનામાંથી થોડો ચુનો લઈ મીઠા તલના તેલમાં અથવા અળશીના તેલમાં કે ગાયના ધીમાં મેળવી મલમ જેવો કરીને તે મલમ દાઝેલી જગ્યા ઉપર ફુકડાના પિછાંથી ચોપડવો. અથવા જુનાં રૂનાં પોલિયાં કરીને ઉપર મલમ ચોપડી દાઝેલી જગ્યા ઉપર પોળીયાં મુકવાં. દાઝેલી જગ્યામાં પડે થાય તો દરરોજ ઉના પાણીએ ધોઈ સાફ કરી

ઝીણું હુગડાં વતે પાણી તે ઉચકી લેવું, પછી તે ઉપર મલમ ચો-
પડવો. અથવા સારી જાંચી જાતની થોડી ગળી ખારીક વાટીને એ
ચુનાના મલમમાં મેળવીને ચોપડે તો વધારે ગુણુ છે. કેટલાએક વધદો
વગર ઘોએલો ચુનો એ મલમનો વાપરવાને ફરમાવી ગયા છે.

જે વેળા દાંઝ તે વેળા ગળી કે ખડી પાણીમાં વાટીને દાંઝેલી
જગા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય છે ને ફેલા ઉડતા નથી માટે આ
ઉપર કહેલાં ઓસડ ગુણુદાયક છે.

ખીજું—કળીચુનો ૩. ૬ ભાર લેધને તેમાં ટાહાડું પાણી સવા
ખાટલીને આશરે રેડીને બે કલાક સુધી બીજવી રાખવો પછી તે
ઉપરનું નીતરણું પાણી ગાળી લેધને તેમાં અળશીનું તેલ અથવા
તે નહી મળે તો લાચારીએ મીઠું તેલ ૩. ૬ ભાર લેધને પેલા ચુ-
નાના પાણીમાં મેળવી સારી પેટે હલાવીને ઉપર ચોપડતા રહેવું.
વળી ત્રીજો ઉપાય, વાંસની લાકડી બાળીને તેની રાખ કંતાનના તે-
લમાં મેળવીને ચોપડે તો આગ જેવું બળતું હોય ત્યાં ટાઢક વળે
અથવા એકલું કંતાનનું તેલ ચોપડે તો તે પણ ગુણુ કરે છે.

ઉંધમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય.

ઉંધમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય એ છે જે ટાહાડની મો-
સમમાં પેશાબ થઈ જતો હોય તો ઇસબંધ ધી તથા ખાંડ એ ભિગાં
કરી ખાય તો આરામ થાય. ટાહાડની મોસમ પુરી થાય ત્યાંસુધી એ
ઓસડ ખાવું પણ ગરમીના દહાડામાં એમ થતું હોય તો ધાણા પૈસા
૩-ભાર ખાંડ પછસા ૪ ભાર ધાણાને ખાંડી ભુકો કરી ખાંડ સાથે
ફાંકે તો આરામ થાય.

પેશાબમાં તનબ તથા જલનનો ઉપાય.

પેશાબમાં તનબનો રોગ વાથી થયો હોય તો ટુંટીની નીચે તથા
ઇંદ્રીને મોહોડે દરદ ધાણું કરે તેનો ઉપાય એ જે એલચી પૈસા ૧
ભાર અરડુસો પછસા ૧ ભાર પાપાણુ ભિદ પછસા ૧ ભાર સફેત
એરંડાની જડ પછસા ૧ ભાર સલાજીત પછસા ૧ ભાર આમલસા-
રો ગંધક પછસા ૧ ભાર જવખાર પછસા ૧ ભાર એ સરવે જણુસો
વોટી ખારીક કરી ચાળીને દર રોજ સવારે પછસા ૧ ભાર ફાંકી મારી
ટહાડ પાણીમાં ઉતારે ત્રે પેશાબે બળતરા મટી જશે.

એ રોગ ગરમીથી થયો હોય તો તેની નીશાન એ છે જે પેશાબ બની વખતે આતળ બળે (આતળ એટલે ઇંદ્રી) પેશાબ ગરમ લાલ હોય તો મોહાડું અંદરથી સુકાય પાણીની તરસ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય એ છે જે હરડે મોટી ગંધક તથા પાષણ ભેદ, સલાજીત કાકડીનાં બીજ એમાંથી હરેક જણુસ માસો ૧ બાર લેવી પછી શર ૬ પાણીમાં ઉકાળી તેનું પાણી શર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગળીને તેમાં મધ પધસા ૧ બાર મેળવીને હફતા ત્રણ સુધી પીએ ન તે ઉપર તેલ, મરચુ, હીંગ, આંબલી, ઘર્ગ બારેછે માટે તે પણ ન ખાવા એ પ્રમાણે કચરી પાળીને ઓસડ કરવાથી આરામ થાય.

જો એ રોગ બલગમથી હોય તો ઇંદ્રીમાં દરદ તથા સોજો હોય ને પેશાબ અટકતો નીકળે માટે તેનો ઉપાય એલચી, અરડુસો, પા-ખાણભેદ, સફેદ એરંડાની જડ, ચીનીકળાલા ને ગોખરુ એ સરવે ચીજ માસ ૩ બાર લેખને તેને પાણી શર ૪માં ઉકાળીને શર ૧ પાણી રહે ત્યારે તેને લુગડે ગળીને તેમાં સાકર તથા શીલાજીત નાંખીને હફતા ૪ શુધી પીએ તો આરામ થાય. જો એ દરદ બલગમ-થી, ગરમીથી, વાથી કે સનેપાતથી થયું હોય તો તે ટાહાડની મોશમમાં જાદે થાય તેથી ઇંદ્રીના માથા આગળ એવું દરદ થાય કે જાણે ઇંદ્રી-માં મેખ (ખીલી) ઢેકી હોય તેમ થાય ને સફરામાં પણ દુખે માટે એ રોગ કાયામાં ભેદાઇને જીનો થયો પછી જવો મુશકેલ છે માટે થતાંજ ઉપાય કરવા.

સાપના ઝેરનો ઉપાય.

સાપ ઘણી જાતના છે તેમાં કેટલાએક એવા તો જોહરી છે કે માણસને ઉસે કે સવા ઘડીમાં જોહર ફરી વળે છે માટે તેની તથા બીજા હરેક જોહરી જનાવર ઉંસનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

૧ જે વેળા ઉંસ કરે કે તેજ વેળા ઉંસથી એક આંગળ ઉપર દોરી અથવા પાટી અથવા પાટાએ ખુબ મજબુત તાણી બાંધવું કે જોયી જોહર માંસમાં ન જાય ને અંગમાં ચઢી સકે નહીં અથવા બ-જતું લાકડું લેખને ઉંસેલી જાને સારી પેઠે બાળી નાખવી અથવા તે જગાનું માંસ કાપી કઢાડવું તથા તે જગોને વહેતી કરવી કે તેથી જોહર નીકળી જશે અથવા તે ન બને તો તુરત બીજા માણસ પાસે તે ઉંસેલી જાને ખુબ ચુસાવવી, ચુસતાં માંમાં પાણી બરાય કે તુ-

૨૫ થુકી નાંખવું. એ પ્રમાણે અરધા કલાક સુધી ચુસીચુસીને થુકી નાંખવું, એક ચુસતાં થાકે તો બીજા પાસે ચુસાવવું પણ ચુસનારાએ ધણી ખબડદારી રાખી ચુસવું કે પોતાના ગળામાં થુક જરા પણ ઉતરે નહીં. ચુસનાર તરતનો જમ્બો હોય તો ધણોજ ફાયદો છે અને ચુસનારને સરકો અથવા ધીના કોગળા કરાવતા રહેવું. આ ઉપાય જો તુરત બની શકે તો ધણો ફાયદા બરેલો છે તેમ કરેથી જેહર નીકળી જશે. ચુસનારના મોમાં ચાંદી અથવા ગરમીના ફેલા થયા હોય તો તેણે ચુસવું નહીં બીજા પાસે ચુસાવવું. કેમકે ગરમી વાળાને નુકશાન કારક છે માટે સાફ મોહોડા વાળાએજ ચુસવું.

બીજો ઉપાય—જો રમડી હાજર હોય તો તેજ વેળા ઉંખ ઉપર ખાલી રમડી મુકાવવી કે જેહર બહાર ખેંચાઈ આવે તો તેથી પણ ફાયદો છે અને કરડેલા સખસને તરત ઉલટીનું ઓસડ ને પછી હલકો જીલાય આપવો ગળુ ખમી શકે તો બારે જીલાય નીચે મુજબ આપવો. સાખર શીગાનો ભુકો તોલા ૩ ને પાણીમાં ખુબ ઉકાળીને પાણી પાવું અથવા તેમ ન બને તો સાખરશીગાને પાણીમાં ધશીને તેને ગરમ કરીને પાણી પાવું અથવા બીજીરાનાં બી ૩૧ બાર લેઇને ઓખરાં કરી ખળખળતાં બીજવી પછી ટહાડું પડે એટલે તેને ઓળીને એ પાણી પાવું. પાતીવેળા પાણી લુગડે ગળીને પાવું. બીજીરાનાં બી તમામ જેહર ઉપર કે જેહરી જનાવરનાં ડંસ થી ચડેલા જેહર ઉપર ધણા ગુણદાયક છે.

ત્રીજો ઉપાય—લસણને છુંદી ગાયના ધીમાં મેળવીને ડંસ ઉપર બાંધવું અથવા આમળસારો ગંધક નાના બાળકના મુતરમાં મેળવી ઉંખ ઉપર ઓપડવો કે તેથી જેહર ઉતરી જશે.

વજ, આકડાની જડ તથા સિંધવ એ ત્રણ જણસો બરાબર વજને લેઇને વાથી પાણીમાં ધશીને પાય તો સાફ થાય પણ તે ઉપર ગાયનું દુધ ધણું પાય તો ઠીક છે અથવા મરી પેસા પ બારને ખાંડી ઝીણાં કરી ગાયના ધી શેર ૧ માં નાંખી પાવું એ બેઉ ઉપાયોથી ધણું ઉતાવળુ જેહર ઉતરે છે.

૫ કાળો વજનાગ માસો ૧ ધસીને સરપ કરડે ને તરત ગળામાં રેડતો વજનાગના જેહરે કરીને સાપનું જેહર ઉતરે છે, પણ તરત કરે તોજ ગુણ દાયક છે.

લુપ્પરજ (ખુજલી) નો ઉપાય.

લુપ્પરજ (લુપ્પસ) એ જાતની થાય છે. તેમાં એક લુપ્પી એ-
ટલે શરીર ઉપર ફેલા થયા વગર ખાલી ચળ બહુ મીઠી આવે તેથી
એ રોગવાળો પોતાને અંગે ખુબ વલુરી નાએ તે વખત તેને સાફ
લાગે પણ પછી બળતરા બળે તે લુપ્પસ.

ખીજી. ખુજલીના શરીરે હરેક જગોએ પ્રથમ ઘોળા અને પ-
છીથી પીળા ફેલા થઈ તેમાં પડે ભરાય છે. માટે એ ખસવાળાને
પ્રથમ કાચા દિવેલનો જુલાબ આપવો. ને તે પછી ઉનાબદાણા ૭
સાથરા ૩ વા ભાર તથા સાકર ૩ વા ભાર એ ત્રણે જણસને ઉ-
કાળીને તેનું પાણી દરરોજ પાવું, ને તેના શરીર ઉપર ગંધક ખા-
રીક વાટીને તેમાં મીઠું તલનું તેલ નાંખીને શરીર ઉપર ચોપડે તો
લુપ્પરજ મટે. અથવા મનસત ૩ ૩ ભાર ખુબ ઝીણા કાળજી જીવો
કરીને ગાયના ધી શેર ૧) માં મેળવી ઉનું કચું પછી એક વાસણમાં
ટાહાડું પાણી ભરી તે ટાહાડા પાણીના વાસણમાં પેલું ઉનું કચું
નાંખી તે વાસણમાંથી તમામ પેલું ધો લેઈ લુપ્પરજના ધણીના શરી-
ર ઉપર મસજે તો તમામ રોગ મટે. ખીજું. ગંધક પૈસા ૨૫ ભાર
ખાવચી પૈસા ૪) ભાર સંચળ પૈસા ૨૫ ભાર એ ત્રણેને
ઝીણું કરી ગાયના ધી શેર ૧) માં મેળવી પછી દિવસ. ૭
સુધી શરીર ઉપર મસજે તો એ રોગ મટી જશે. હવે સુકી
લુપ્પરજ વાળાને પ્રથમ હલકો જુલાબ આપવો પછી પારો ૩૧) ભાર
ગંધક ૩ ૧) એ બેને ઘંતુરાના પાંદડાના રસમાં મેળવી ખલ કરીને
શરીર ઉપર મસજે તો લુપ્પરજ મટી જશે. ત્રીજું મોગરેલ તેલની
અંદર લીંબુનો રસ નાંખી ચોપડે તો તેથી પણ ગુણ થશે.

ચોથું—ઊંટીયો ગંધક હફતા એ સુધી મીઠા તેલમાં મેળવીને
દરરોજ શરીર ઉપર મસજે તો લુપ્પરજ મટે છે. પાંચમું સુખડનું તે-
લ તોલો ૧) તથા કપૂર તોલો ૧) વાટી તેમાં નાંખીને પછી લીંબુની
રસ તોલો ૧) નાંખી સરવે ભેળું કરી ચોપડે તો તરત મટી જશે.
છઠું આમળસાશે ગંધકનો બુકો માસો ૧) મધ અથવા સાકરના શીરામાં
મેળવી ખાવા, તે દિવસમાં બેવાર ખાય તો ફાયદા કારક છે. સાતમું-
મજીઠ પૈસા ૨) ભાર સાકર પૈસા ૨) ભાર સુનામુખી પૈસા ૧) ભાર
જીરું પૈસા ૧) ભાર એ સરવેને ખારીક ખાંડી તેનાં પડીકાં છ કડ-
વાં પછી સવારના પડીકું ૧ તથા સાંજના પડીકું ૧ ઉના પાણીમાં

ફકે તો તેથી ઝાડો સાફ આવશે, તેથી એ રોગ તરત મટી જશે.

પથરીનો ઉપાય.

જેને પથરીનો રોગ થયો હોય તેને પથરી આડી આઆથી પેસાળ થતો નહીં હોય તો તેણે નિચે પ્રમાણે કરવું.

મોહોટી હરડે, બેહેડાં, પાખણભિદ્, ગરમાળો, ધમાસો, ધાણા, ગોખરૂં, કાકડીનાં બી, એ સરવે વસાણાં બરાબર વજન લઈ ખોખરૂં કરી પાણીમાં ઉકાળવું. તે ખુબ ઉકળી રહે એટલે નિચે ઉતારી ગળીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવું, પછી દરરોજ સવારે પચિતો પથરી પલળીને તેનો બુકો થઈ ઝરી જશે તેથી સાફ થશે. એ રોગવાળો તાજાં મુળા ખાય તો વધારે ગુણદાયક છે.

બીજો ઉપાય—ટંકણખાર બારીક વાટી તેનો બુકો ટાઢા પાણીમાં ફકે તો પથરીના રાખની માફક ચુરેચુરા થઈ જાય પણ એ રોગવાળાને દુધ, ગોળ, મીઠાઈ, ઘી વિગરે ભારે સીજ કાંઈ ખાવાદેવી નહીં. હિપરના ઉપાય કરતાં તકાવત ન પડે તો અંગ્રેજી ડાક્ટરી કાલેજમાં પાસ થએલા નામાંકિત ડાક્ટર પાસે ચીરાવી કહડાવી તેના હાથથી સાફ કરાવવું.

નાહાના બાળકની સંભાળ.

નાહાના બાળકની બધી વાતે ઘણી તપાસ રાખવી એ તેના માં અને બાપનું કામ છે તેમાં પણ વધારે તપાસ માને રાખવાની છે. બાળકને ધાવણુ સાફ અને નિરોગી આવે તે સાફ પોતે ખોરાક સાદો અને હલકો ખાવો ને તેને ધરાવવાની ઘણી તજવીજ રાખવી, બ્યારે પુરૂષનો સંગ કરવાનો હોય ત્યારે આગળથી ધરાવવું તેથી ફાયદો છે ને સંગ થયા પછી ધરાવે તો બાળકને રોગ થાય છે. માટે તેની બે વરસની ઉંમર થાય ત્યાં સુધી બહુ તપાસ રાખવી. ધાવણુ બાળકને ચાર પાંચ દિવશે સાફ ચોખ્ખુ વિલાયતી દીવેલ મધમાં નાંખી ચઠાડવું કે તેથી ઝાડો સાફ ખુલાસા બંધ આવે તેથી પેટ હલકું રહે.

૩ બાળકની માએ સારો અને હલકો ખોરાક ખાવો અને પંદર મિનિટ દહાડે માફક આવે તેવો હલકો જીલ્લાખ લેવો અને પોતે નહીં

ઘોષ વચ્ચે સાફ રાખવાં તથા છોકરાંને સુવાનાં ઘોડીયાં વિગરે સફાઈ થી રાખવું તેથી બાળકના હકમાં વધારે ફાયદો થાય.

૪ બાળકની માને ઘોષ પણ પ્રકારની અડચણ પડવાથી ધાવણ ન આવતું હોય તો તે બાળકને બકરીનું દુધ લઈ તેમાં થોડું પાણી નાંખી તેમાં સાકર મેળવીને પાવું કે બારે ન પડે એકલું દુધ બારે પડે તેથી અવગુણ થાય માટે મેળવણી કરી પાવું અથવા ગાયનું ધી ચોખ્ખુ તેના ગળ મારફત પાવું.

૫ બાળકને ઉને પાણીએ નવરાવવું પણ તે પાણી થોડું જનું કરવું કે તેથી સહી સકાય. તેને હમેશાં લુગડાં પહેરાવી રાખવાં ને માથે બાલ રાખવા. કે તેથી તેના મસ્તકનું રક્ષણ થાય ને વળી મગજને ફાયદો થાય અને આગળ જતાં ધણે અકલનો વધારો થાય.

૬ બાળકને તાવ આવે તો કરીયાતુ, કાળોછડ, જેઠી મધ એ ત્રણ ચીજને પાણીમાં ધ્રુશીને તેમાં મધ મુકી પાવું.

૭ બાળકને દાંત તથા દાહાડ ઉગેછે ત્યારે ઘણું દરદ કરે છે, ઝાડો તથા ખાંચી થાય છે, તાવ આવે છે, માટે બાળકના મોહોડામાં આંગળાં ફેરવીને જોવું ને જે જગોએ પારો દુલેલો માલમ પડે કે તેજ જગોએ માખણ ચોપડતા રહેવું તેથી દાંત બાહાર જલદી નિકળે.

૮ બાળકને પેટમાં કરમ થાય ત્યારે પણ દરદ કરે છે. કપીલ્લો લોલો બા વાયવડંગ લોલો બા એ બંનેને પાણીમાં વાટી તેમાં મધ મુકી પાવું એ રીતે ત્રણ દાહાડા પાવું.

૯ બાળકને રતવા થાય છે તેનો ઉપાય—ખોડા જીંજીરનાં પાંદડાંનો રસ કાઢીને ચાઠાં ઉપર લગાડે તો ચાઠાં મટે.

એ રીતે કહેલા કાયદા પ્રમાણે ચાલશે તો બાળકનું રક્ષણ સારી રીતે થશે.

લોહ અથવા ફરાશી મારવાનો ઉપાય.

કાનસે ધસેલો લોહનો ભુકો એસડ કરવું હોય તે પ્રમાણે લેઈ ને એક ચોખી બરણીમાં નાંખીને તેમાં શરડીનો સરકો ભુકા ઉપર બે આંગળ વધારે રહે તેમ નાંખીને તેને મોડે ઢાંકણું દઈ મો ખાંધી ને એક કોરે ૧૪ દિવસ સુધી રાખીને પછી તેને સુકવીને ચોખા પા

થરાના ખલમાં નાંખી ખુબ ખારીક વાટવો કે જે વાટવાથી કાળે કાળજી જેવો દેખાય એટલે તે ભુકો એક ગલાસમાં પાણી રેડી તે ઉપર ભભરાવીને થોડાક ચોખ્ખાના દાણા નાંખવા તે જો ઉપર બેઠું વાનાં રહે તો તદ્દત્તમાર થયું, નહી તો કયાશ સમજવી માટે ફરીથી ખલ કરી તદ્દયાર કરવું ને ચોખ્ખા તથા દવા તરે ત્યારે તેને કામમાં લીધાથી નીચે મુજબ ફલદા કરશે અંદરનો સોજો, શરદી, દમ, હાંફાણ, સ્ત્રીને દસ્તાન ધણું જવું હોય તે, પેશાબ ઘોતીઆમાં ટપકતો હોય તે, ધાત બગડેલી, બરોલી વીગરેને મટાડેછે ને મરદી વધારેછે એ ખાવાનું વજન ૫ થી ૬૦ ધર્જાભારનું છે તે બધે કલાકને આંતરે પાંચ પાંચ ધર્જા ભાર લેઈ અથવા આખા દહાડામાં ૬૦ ધર્જા ભાર સુધી લેશે તો પણ ફાયદો કરશે. અથવા ગોળીઓ કરવી હોય તો ધર્જાના મેદામાં કરવી એ ઓસડને ઇંગ્રેજીમાં “ ક્યારમાનેટ ઓફ આયર્ન ” કરીને કહેછે.

ત્રાંબુ તથા સોનું મારવાનો ઉપાય.

ચોખ્ખુ ત્રાંબુ લેઈને સોના પાસે તેનાં પાતળા કાગળ જેવાં પેલાં ફરીવવાં તે પતરામાંથી દરેક કડકો માસા ૩ ભાર કરાવવો તે બધા તદ્દત્તમાર થાય એટલે ખોતામાં મુકવા. જે ત્રાંખાના કડકા ટાંક ૧૦ને વજન હોય તો પારો ટાંક ૨ અને ગંધક ટાંક ૪ એ બેઉને ખલમાં નાંખી છુટવાં તે બ્યારે ગંધકનો રંગ સિંહા જેવો થાય ને પારો ગીરદીની માફક થાય ત્યારે તેમાંથી જરાક લેઈને ખોતામાં મુકવો તેના ઉપર એક પતર મૂકવું ને પતરા ઉપર દાર મુકવો ને તે પતરા ઉપર બીજુ પતર મુકવું એ રીતે તમામ પતરાં મુક્યા પછી ખોતા ઉપર એક ઠીકડું મુકવું ત્યાર પછી અડાહ્યાં ૧૦૦ જમીન ઉપર મુકી ચારે તરફ અગ્નિ મુકી સળગાવવું. બ્યારે તે બળી રહે ત્યારે પેલો ખોતો બહાર કાઢીને તેમાંથી પતરાં કાઢી લેઈને ખલ કરવાં એટલે મારેલું શુધ ત્રાંબુ થશે. જેવો ફાયદો મારેલા પોલાદમાં (ગજવેલ) કહેલો છે. તેમ મારેલું ત્રાંબુ પણ બરાબર હોય ને તે ખાવાની વીધી પ્રમાણે ખાઈ કચરી પાળે તો મરદામી ખુબ વધારે છે.

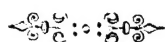
સોનું પણ એજ રીતે મારેછે પણ તેથી નુકશાન પોહાયે છે

પણ જો મુરદાશીંગથી મારે તો ઘણો કાયદો આપે છે. મુરદાશીંગને રાતના વાણી પાણીમાં ધસવી ને સોનાનાં પતરાં કરીને એક બોતામાં ધસેલી મુરદાશીંગ મુકીને તેમાં સોનાનાં પતરાં મુકી નીચે ઉપર અડાયાનો દેવતા સળગાવી મુકવેા તે બળી રહ્યા પછી બોતો બહાર કઢાડવેા ને તેમાંથી મારેલું સોનું કઢાડો લેવું.

સ્ત્રીને અધુરે મહીને બચ્ચું પડતું હોય તેનો ઉપાય.

સ્ત્રીને હમેલ રહ્યા પછી પેટમાં કોઈ પ્રકારનો રોગ થવાથી હમેલ ટૂટી પડેછે તેનો ઇલાજ-જે વરસમાં હમેલથી પેટ ખાલી હોય તે વરસમાં ઓસડ કરવું. પેટેલાં સખત જીવાળ્યા આપવેા ત્યાર પછી કેહેકાલ રગનું લોહી લેવરાવે ત્યારે પછી નીચેનું ઓસડ કરવું.

મદી, રતાંજળી, કોસંબી, એલચાં, મોથ, જીરું, કપૂર અને કસ્તૂરી એ સરવે જાણસે એકઠી કરીને બારીક વાટીને ચણા બરોબર ગોળી કરવી તેમાંથી દરરોજ સવારે ગોળી ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧ એ રીતે માસ બે સુધી ખાય તો સ્ત્રીને અધુરે માસે હમેલ પડે નહીં ખણુ તેલ, મરચુ, હિંગ આંબલી ને બોજી અવગુણુ કરનારી સોળે ખાવી નહીં.

સ્ત્રીને સેહવત ધણી હોય તેનો ઉપાય.

જે સ્ત્રી જીવાન હોય ને પુરુષ ધરડો હોય તેથી સ્ત્રીને ખુલ્લી ધણી થતી હોય તેનો ઇલાજ. કપૂર અને ટંકણખાર એક એક ટાંક પાનમાં મુકીને કેટલાએક હફતા સુધી આપે તો સેહવત કમી થાય.

કમળમાં સોળનો ઉપાય.

ઇસબગુલ તથા કંતાનના બીજ બરાબર વજનને બારીક ખાંડી મધમાં મેળવી અંદર ચોપડે તો સોળે ઉતરી જાય અથવા હળદર ગાયના ધીમાં ધરીને ચોપડે તો પણ સોળે ઉતરી જાય.

ગોખરૂં પાક.

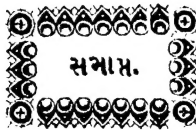
ચણાઈ નંગ ૧ ગળોસત્તવ પૈસા ૧ બાર મોટા ગોખરૂં પૈસા ૩

ભાર સાકર શેર ૨ એ સરવે જાણસો લાવીને સાકર વગર બીજી
ત્રણ જાણશીને બારોક ખાંડી વચ્ચગાળ કરી દુધ શેર પાંચમાં પચા-
વીને તેનો દાણો પાડવો. પછી સાકર શેર બેની પાંચતારી ચાસણી
પ્રીને તે દાણો તેમાં નાંખવો પછી જાયફળ, જવંત્રી, એલચી, પ-
સ્તાં, બદામ, ચારોળી વગેરે મસાલો નાંખીને તેને ઠારીને ચોસલાં
પાડવાં પછી દરરોજ સવારમાં તોલો ૧૧ અથવા બેને આશરે ખા-
ય તો તેના શુભે કરીને વૃદ્ધ માણસમાં જીવાત પ્રશ્નના જેવું બળ
આવશે.

—:૦:—

ઓપડનું તોલ.

કોઈ ઠેકાણે રૂપિઆભાર લખ્યુંછે તે કોઈ ઠેકાણે તોલો લખ્યુંછે તે
બેનો અરથ એકજ સમજવો. કંપની શીકાનો એક રૂપિઆ તેનું નામજ
તોલો સમજવો અને ટાંક લખ્યુંછે તે કંપની પૈસા ભાર તે ૭૨ ટાંક
એ એક શેર થાયછે અને માસાનું જાણવું જે આઠ રતીનો એક
સો અથવા ૨૧ વાલનો માસો જાણવો એ રીતે સમજવું.

સમાપ્ત.

જોડેર ખચર.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ડોકાણેથી વેચાથી મળશે.

નડીઆદ—કાગદી સાદકબાઈ ચોપડી વેચનાર.

સલુણમાં—બુકસેલર બલુ જ્ઞેબાઈ.

વડોદરા—બુકસેલર દસરથ રાગોળા ઠા. રાવપરામાં.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.

સુરતમાં—મહેતાજી કુદીરેબાઈ કાશીદાસ.

બુકસેલર કીકાબાઈ પરબુદાસ. બુકસેલર મં

જમસેદજી. બુકસેલર કરસનદાસ નારણ

બુકસેલર બલુબાઈ જમનાદાસ. બુકસેલર

વનદાસ ગોપાળદાસ.

મુંબાઈ—બુકસેલર સખારામ બીકસેડ. બુકસેલર બાળ

લક્ષ્મણ. બુકસેલર બીમશી માણેક. બુ

દામોદર ઇચર.

વીરમગામ—બુકસેલર બીખા નથુરામ. બુકસેલર મુળશં

વઢવાણ—બુકસેલર પ્રાણશંકર રામજી. બુકસેલર રામા

લોબડી—બુકસેલર જીગન સંમજી.

ધાંગધરા—બુકસેલર નરશી જીવા ડુકર.

સામઠી લેવી લાય તેમણે પોઝ્ટપેડ કાગળ જાપ્તી કરવો. નાટપેડ કાગળ લીધામાં આવશે નહીં મુંબાઈનાં સંસ્કૃત, હીંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીકરનેરીઓ, નાટકો, જૈન તથા વૈષ્ણવધરમનાં, વારતાઓ, તથા કાવ્યદાઓ પેલે સાતમી મુઘીના અરથ, તરજુમાઓ, અને વૈદકનાં પુસ્તકો ગરે બીજી ઘણીખરી જાતનાં પુસ્તકો અમારી પાસે સરસ છાપ ને સરાતી કીમતે મળશે.

બુકસેલર. જગજીવનદાસ દક્ષ

ઠા. અમદાવાદમાં બાલેટનની

